

ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรม
ของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CHANGE IN FUNCTION
AND THE ARCHITECTURE OF PIMAN CHAKRI HALL, PHAYATHAI PALACE

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมเขตร้อน
คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
พ.ศ. 2565

KMITL-2022-AR-M-002-006

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CHANGE IN FUNCTION
AND THE ARCHITECTURE OF PIMAN CHAKRI HALL, PHAYATHAI PALACE

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF ARCHITECTURE PROGRAM IN TROPICAL ARCHITECTURE
SCHOOL OF ARCHITECTURE, ART, AND DESIGN
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

2022

KMITL-2022-AR-M-002-006

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

COPYRIGHT 2022

SCHOOL OF ARCHITECTURE, ART, AND DESIGN

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรม ของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท
นักศึกษา	นางสาวภัทรานิษฐ์ ศุภวโรภาส
รหัสประจำตัว	64602042
ปริญญา	สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรมเขตร้อน
พ.ศ.	2565
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผศ.ดร.สมโชค สิ้นนุกูล

บทคัดย่อ

พระที่นั่งพิมานจักรีเป็นพระที่นั่งองค์ประธานของหมู่พระที่นั่งในพระราชวังพญาไท ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่มีบทบาทสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเมืองและการปกครองของไทยมากกว่า 100 ปี วิทยานิพนธ์นี้มุ่งเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท โดยศึกษาความสัมพันธ์การใช้สอย (Use and Function) ในแง่มุมมองของความแท้ (Authenticity) ภายใต้ขอบเขตของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม จากตัวแปร 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) การใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา 2) การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย 3) การใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม 4) การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ โดยการวิเคราะห์ร่วมกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนการใช้สอยของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท และการเปลี่ยนการใช้สอยสถาปัตยกรรม จากการศึกษาพบว่าความแท้เริ่มแรกจากพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองการใช้สอยที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ยุคต้นอย่างไฮเตลพญาไทยังมีความเป็นพระราชวังดั้งเดิมอยู่มาก เมื่อเวลาผ่านไปความเป็นพระราชวังก็เหลือน้อยลงโดยเฉพาะโรงพยาบาลที่มีข้อจำกัดมาก ปัจจุบันได้อนุรักษ์เป็นพิพิธภัณฑ์โดยนำเสนอประวัติศาสตร์ผ่านการจัดแสดงเป็นพระราชวังพญาไทและไฮเตลพญาไทบางส่วน ถึงแม้จะไม่สามารถรักษาความแท้ในหลายๆด้านได้ เนื่องจากหายไปแล้วตามยุคสมัยที่ผ่านมา แต่แสดงให้เห็นถึงการรักษาความแท้และนำเสนอโดยการให้ความรู้ในเชิงพิพิธภัณฑ์

คำสำคัญ : พระราชวังพญาไท, การใช้สอย, การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม, ความแท้

Thesis	The Relationship Between The Change in Function and The Architecture of Piman Chakri Hall, Phayathai Palace
Student	Miss Phattranis Suphavarophas
Student ID	64602042
Degree	Master of Architecture
Program	Tropical Architecture
Year	2022
Thesis Advisor	Asst. Prof. Dr. Somchok Sinnugool

ABSTRACT

Piman Chakri Hall is the main hall of the Royal Residences' complex in Phayathai Palace, which accommodated various functions along in the history of Thai politics and government more than 100 years. This research article studies The Relationship Between The Change in Function and The Architecture of Piman Chakri Hall. Study scope of Use and Function in Authenticity under architectural conservation from variable 4 groups 1) Use(s), User(s), Associations and Changes in use over time 2) Spatial distribution of usage and Impacts of use 3) Use as a response to environment 4) Use as a response to historical context. By analyzing with changing history of the Piman Chakri Hall, Phayathai Palace with change in usability of the architecture. The study demonstrates that the Authenticity of Piman Chakri Hall, Phayathai Palace was changed to respond the usability. Phayathai Hotel had the very authenticity of the Palace but Hospital restrictions reduce authenticity of the Palace. At present, it serves as a museum that presents history exhibition Phayathai Palace and Phayathai Hotel. Although it cannot keep authenticity in many aspects because disappeared with long time passed. But it represents the preservation of authenticity and presented by educating the museum.

Keyword : Phayathai Palace, Function, Architectural Conservation, Authenticity

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสถาปัตยกรรมเขตร้อน ซึ่งสำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาจาก ศ.สุพัฒน์ บุญยฤทธิ์กิจ ประธานหลักสูตร และอาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ดร.สมโชค สินนุกูล ที่ได้สละเวลาอันมีค่าของท่านเพื่อให้คำแนะนำ ข้อปรึกษาในการทำวิจัย และตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยความละเอียดและเอาใจใส่ตลอดช่วงเวลาของการศึกษา จนกระทั่งการวิจัยสัมฤทธิ์ผล ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รศ.วิวัฒน์ เตมีพันธ์ และ ผศ.ดร.ปुरुณ์ ขวัญสุวรรณ ผู้ทรงคุณวุฒิในฐานะคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำเพื่อการแก้ไขและปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สำหรับการเอื้อเฟื้อข้อมูลที่มีคุณค่าสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ ปุณิกา เฉลยฤทธิ์, สิตางค์ สุวัฒน์ภิญญา, นภัตสร เขมภูสิต และกษานต์ สิงห์อำพล เพื่อนผู้ให้ความช่วยเหลือและคำปรึกษาตลอดจนกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณครอบครัว ตลอดจนเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้เอื้อนามไว้ ณ ที่นี้ที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และให้คำปรึกษา จนทำให้การศึกษาและการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจทั้งในด้านการศึกษาหรือการนำไปประยุกต์ใช้อย่างสูงสุด

สำหรับคุณประโยชน์และคุณงามความดีอันใดที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอมอบให้บิดา มารดา และครอบครัวอันเป็นที่รัก ตลอดจนครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ข้าพเจ้าตลอดจนถึงทุกวันนี้

นางสาวภัทรานิษฐ์ ศุภาโรภาส

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	III
สารบัญ.....	IV
สารบัญรูป.....	VI
สารบัญตาราง.....	VIII
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.5 วิธีการศึกษา.....	4
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิด.....	6
2.1 ความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอยภายใต้ขอบเขตของการอนุรักษ์.....	6
2.1.1 กฎหมายโบราณสถาน.....	6
2.1.2 แนวคิดทางการอนุรักษ์.....	8
2.2 การเปลี่ยนการใช้สอยของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท.....	17
2.2.1 พระตำหนักพญาไท (พ.ศ.2452-2453).....	17
2.2.2 วังพญาไท (พ.ศ.2453-2462).....	18
2.2.3 พระราชวังพญาไท (พ.ศ.2462-2468).....	18
2.2.4 โฮเต็ลพญาไท (พ.ศ.2469-2475).....	19
2.2.5 เสนารักษ์พญาไท (พ.ศ.2475-2489), โรงพยาบาลทหารบก (พ.ศ.2489-2495), โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า (พ.ศ.2495-2512).....	20
2.2.6 พิพิธภัณฑ์ (พ.ศ.2540-ปัจจุบัน).....	20
2.3 การเปลี่ยนการใช้สอยสถาปัตยกรรม.....	21
2.3.1 แบบแผนตำหนัก/วัง/พระราชวัง.....	21
2.3.2 ทฤษฎีการออกแบบโรงแรม.....	24
2.3.3 ทฤษฎีการออกแบบโรงพยาบาล.....	25
2.3.4 ทฤษฎีการออกแบบพิพิธภัณฑ์.....	25
2.4 สรุปกรอบแนวคิด.....	28

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีการวิจัย ข้อมูล และการสร้างเครื่องมือ.....	31
3.1 การสร้างเครื่องมือสำหรับหาการใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา.....	33
3.2 การสร้างเครื่องมือสำหรับหาการกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ และผลกระทบของการใช้สอย.....	34
3.3 การสร้างเครื่องมือสำหรับหาการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม.....	36
3.4 การสร้างเครื่องมือสำหรับหาการใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์.....	38
บทที่ 4 การดำเนินการและผลการวิจัย.....	40
4.1 การใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครองและการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา.....	43
4.2 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ และผลกระทบของการใช้สอย.....	47
4.3 การใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม.....	57
4.4 การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์.....	62
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	62
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	62
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	63
บรรณานุกรม.....	65
ภาคผนวก ก.....	68
ภาคผนวก ข.....	70
ประวัติผู้เขียน.....	75

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า
1.1 พระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท	2
1.2 แสดงวิธีการศึกษา.....	4
2.1 กฎหมายโบราณสถานกับแนวคิดทางการอนุรักษ์.....	7
2.2 แนวคิดทางการอนุรักษ์.....	10
2.3 การเปรียบเทียบเกณฑ์ความแท้ (Authenticity) ทั้ง 2 อย่าง.....	12
2.4 การเปรียบเทียบเกณฑ์ความแท้ (Authenticity) ทั้ง 3 อย่าง.....	13
2.5 การเปรียบเทียบเกณฑ์ความแท้ (Authenticity) ทั้ง 4 อย่าง.....	15
2.6 การเลือกใช้เกณฑ์ความแท้ (Authenticity) การเปลี่ยนการใช้สอย (function).....	16
2.7 ความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอย.....	16
2.8 พระตำหนักหลังนอก	17
2.9 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงดำเนินที่นาหลวงพญาไท	17
2.10 พระตำหนักหลังนอกและห้องพระโรง.....	18
2.11 โสτέิลพญาไท	19
2.12 พระราชวังพญาไทยุคโฮเต็ลพญาไท (ซ้าย) , พระราชวังพญาไทยุคปัจจุบัน (ขวา).....	20
2.13 การเปลี่ยนการใช้สอยของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท	21
2.14 พระบรมมหาราชวัง	23
2.15 แบบแผนพระราชวัง	23
2.16 ทฤษฎีการออกแบบโรงแรม	24
2.17 ทฤษฎีการออกแบบโรงพยาบาล	25
2.18 ทฤษฎีการออกแบบพิพิธภัณฑ์.....	27
2.19 ทฤษฎีการออกแบบสถาปัตยกรรม	28
2.20 กรอบแนวคิดของการศึกษาวิจัย	28
3.1 ตัวแปรของการใช้สอย (Use and Function) เพื่อการสร้างเครื่องมือ	32
3.2 รูปภาพกระบวนการสร้างเครื่องมือตารางที่ 3.4 จากตัวแปร.....	33
3.3 รูปภาพกระบวนการสร้างเครื่องมือตารางที่ 3.5 จากตัวแปร.....	35
3.4 รูปภาพกระบวนการสร้างเครื่องมือตารางที่ 3.6 จากตัวแปร.....	37
3.5 รูปภาพกระบวนการสร้างเครื่องมือตารางที่ 3.7 จากตัวแปร.....	38

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่	หน้า
4.1 พระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท	40
4.2 รูปด้านพระที่นั่งพิมานจักรี.....	41
4.3 พระที่นั่งพิมานจักรีชั้น 1 (ซ้าย) , ผังพระที่นั่งพิมานจักรีชั้น 2 (ขวา).....	42
4.4 บันไดหลักของอาคาร(ซ้าย) , บันไดเวียน (กลาง) , ลิฟต์ (ขวา).....	42
4.5 ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคพระราชวังพญาไท (พ.ศ.2462-2468).....	48
4.6 ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคไฮเต็ลพญาไท (พ.ศ.2469-2475).....	49
4.7 ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคโรงพยาบาล (พ.ศ.2475-2512).....	51
4.8 ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคพิพิธภัณฑ์.....	53
4.9 แสดงตำแหน่งหมู่พระที่นั่งพระราชวังพญาไทในภาพถ่ายทางอากาศ	57

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แสดงการเปรียบเทียบการออกแบบสถาปัตยกรรมทั้ง 4 ประเภท	27
3.1 เครื่องมือหาการใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอย	34
3.2 เครื่องมือหาการกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย	36
3.3 เครื่องมือหาการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม	37
3.4 เครื่องมือหาการใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์	39
4.1 แสดงตำแหน่งบันไดและลิฟต์ของพระที่นั่งพิมานจักรี	42
4.2 การใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา.....	45
4.3 การใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา.....	46
4.4 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย ยุคพระราชมังคลาภิเษก.....	48
4.5 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย ยุคโฮเต็ลพญาไท	50
4.6 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย ยุคโรงพยาบาล.....	52
4.7 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย ยุคพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.....	53
4.8 แสดงการกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย	54
4.9 การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิมแบบเรียงยุคสมัย.....	56
4.10 แสดงการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม	60
4.11 การเปลี่ยนการใช้สอยจากอาคารเดิมแบบเรียงยุคสมัย	61
4.12 แสดงการใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์	63

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

พระราชวังพญาไทขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติโดยกรมศิลปากร ตั้งแต่วันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2522 เป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะตะวันตกหลายรูปแบบเข้ามาผสมผสานและมีการเปลี่ยนแปลงการใช้สอย (function) อย่างหลากหลายต่อเนื่องหลายสมัยปัจจุบันภายในพื้นที่และอาคารกลุ่มเดียวกัน ตั้งแต่เป็นพระตำหนัก วัง พระราชวัง โรงแรม โรงพยาบาล และการอนุรักษ์เป็นโบราณสถาน เปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนการใช้สอยที่หลายหลายตามจุดประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งมีความสัมพันธ์สัมพันธ์กับจุดประสงค์และช่วงเวลาในยุคสมัยนั้นๆ

พระที่นั่งพิมานจักรีเป็นพระที่นั่งองค์ประธานของหมู่พระที่นั่งในพระราชวังพญาไทที่สร้างขึ้นใหม่ตามพระดำริรัชกาลที่ 6 ในปี พ.ศ.2463 ลักษณะสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก ผสมผสานระหว่างโรมานเนสก์กับโกธิค¹ เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนสูง 2 ชั้น มียอดโดมสูงสำหรับชกธงมหามหาราช เป็นอาคารหลักของการใช้สอย โดยมีตำแหน่งอยู่ที่ใจกลางผังของพระราชวังพญาไท เชื่อมต่อกับพระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถานทางทิศตะวันออกและพระที่นั่งศรีสุทธนิวาสทางทิศตะวันตกด้วยทางเชื่อมชั้นบนและชั้นล่าง

พระราชวังพญาไทมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์หลายด้านที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองของไทย ซึ่งล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้พระราชวังพญาไทมีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยของอาคาร แรกเริ่มพระตำหนักพญาไทสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2452² โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นตำหนักขานเมือง ต่อมาได้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงในรัชสมัยสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในภายหลังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงรื้อพระตำหนักพญาไทเหลือไว้เพียงพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ ซึ่งเป็นท้องพระโรง โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งพิมานจักรีร่วมกับหมู่พระที่นั่งใหม่ พร้อมทั้งสถาปนาเป็น “พระราชวังพญาไท” ในปี พ.ศ.2463³ ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงเป็น “โฮเต็ลพญาไท” โรงแรมชั้นหนึ่ง⁴

¹ ชมรมคนรักวัง. (2548) พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้.

² กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ. (2553). พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน. หน้า 3.

³ หอวิชาบูรณานุกรม. (2463-2464). จดหมายเหตุราชกิจจานุเบกษา ค.ศ.1921.

⁴ กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ. (2553). พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน. หน้า 194-195

รวมทั้งเป็นที่ตั้งของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งแรกของไทย และได้เลิกกิจการเนื่องจากคณะราษฎร ต้องการสร้างเป็นสถานพยาบาลของกองทัพบกเรียกว่า “เสนารักษัพญาไท” และเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงพยาบาลทหารบก” ก่อนจะได้รับชื่อ “โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า” จนปี พ.ศ.2522 พระราชวัง พญาไทขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ⁵ หลังจากนั้นพระราชวังพญาไทจึงทำการอนุรักษ์และ ปัจจุบันเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าชม

รูปที่ 1.1 พระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท

ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

การเปลี่ยนแปลงการใช้สอยอย่างต่อเนื่องของพระราชวังพญาไทสัมพันธ์กับจุดประสงค์ของการใช้สอยอาคารในช่วงยุคสมัยเดียวกัน และมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่อย่างการต่อเติมหรือถอนหรือการปรับเปลี่ยนพื้นที่การใช้สอยในพื้นที่เดียวกัน ทำให้มีการใช้สอย (function) ที่แตกต่างกันออกไป ส่งผลต่อลักษณะของการแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning) และองค์ประกอบอื่นๆ แตกต่างออกไปตามยุคสมัย การปรับเปลี่ยนนั้นเกิดจากปัจจัยหลายด้านโดยเฉพาะทางการเมืองการปกครองและสภาพสังคม นอกจากนี้ปัจจุบันพระราชวังเป็นโบราณสถานจากการขึ้นทะเบียนในปี พ.ศ. 2522 แสดงถึงคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และศิลปะ นำไปสู่การปกป้องคุ้มครองตามระเบียบของการเป็นโบราณสถาน

พระที่นั่งพิมานจักรีเป็นพระที่นั่งองค์ประธานหลักของหมู่พระที่นั่งในพระราชวังพญาไท ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และยังขาดข้อมูลทางการวิเคราะห์เปรียบเทียบ จึงทำการศึกษาเพื่อหา

⁵ ประกาศกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถาน พ.ศ. 2522. (2522). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 96 ตอนที่ 15 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522. เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์การใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไทตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผลการศึกษาของงานวิจัยนี้สามารถเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสำหรับการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท และองค์ประกอบทางกายภาพที่เกี่ยวข้องในอนาคต นอกจากนี้ยังสามารถเป็นข้อสังเกตหรือแนวทางการศึกษาโบราณสถานหรืออาคารเก่าที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยในรูปแบบอื่นต่อไปได้จึงเป็นที่มาของหัวข้อการวิจัย “ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรม ของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท”

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

หาความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรม ของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 เพื่อเข้าใจความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอยสถาปัตยกรรมพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท และสามารถเป็นฐานข้อมูลเชิงวิเคราะห์รูปแบบการปรับเปลี่ยนการใช้สอยสถาปัตยกรรมพระราชวังพญาไท
- 1.3.2 สามารถเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสำหรับการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท และองค์ประกอบทางกายภาพที่เกี่ยวข้อง
- 1.3.3 เป็นข้อสังเกตหรือแนวทางการศึกษาโบราณสถานหรืออาคารเก่าที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยในรูปแบบอื่นต่อไปได้

1.4 ขอบเขตการศึกษา

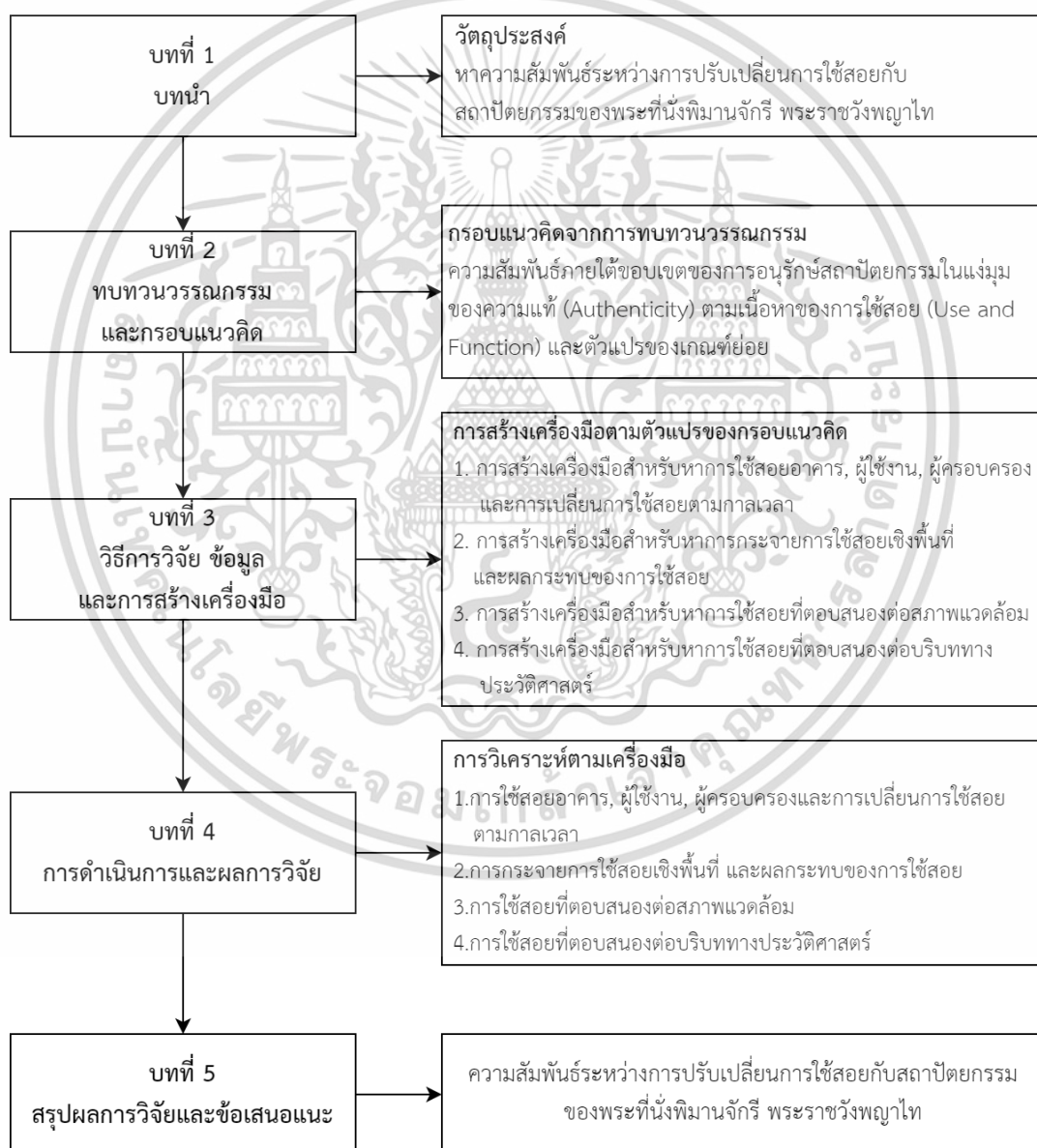
- 1.4.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่ : พระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท ซึ่งตั้งอยู่ที่ คลองสามเสน ถนนราชวิถี แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร
- 1.4.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา : ศึกษาการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 แล้วเปลี่ยนหน้าที่เป็น โรงแรม โรงพยาบาล และพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5 วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไท เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเชิงบรรยายหรือวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Data) โดยมีวิธีการศึกษาดังรูปที่ 1.2

ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท

รูปที่ 1.2 แสดงวิธีการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิด

2.1 ความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอยภายใต้ขอบเขตของการอนุรักษ์

การศึกษาของงานวิจัยหัวข้อ “ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท” ศึกษาความสัมพันธ์ภายใต้ขอบเขตของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในแง่ของความแท้ (Authenticity) ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อ กฎหมายโบราณสถาน และแนวคิดทางการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับในบริบทของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

2.1.1 กฎหมายโบราณสถาน

“โบราณสถาน” คือ อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐาน เกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีแหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย⁶

ประเภทของโบราณสถาน ตามที่ระบุไว้ใน “สาระสำคัญของพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535” อาจแยกได้ 2 วิธีคือ⁷

- (1) แบ่งแยกโดยพิจารณาตามหลักกรรมสิทธิ์ คือ แบ่งเป็น
 - (1.1) โบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย
 - (1.2) โบราณสถานที่ไม่มีเจ้าของ หรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย
- (2) แบ่งโดยพิจารณาจากหลักการขึ้นทะเบียน คือ แบ่งเป็น
 - (2.1) โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน
 - (2.2) โบราณสถานที่มิได้ขึ้นทะเบียน

⁶ มาตรา 4 นิยามคำว่า “โบราณสถาน” แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553

⁷ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, (2549). มาตรฐานการดูแลโบราณสถาน (Standard for the conservation of ancient monuments). กรุงเทพฯ : ชมรมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

พระราชวังพญาไทขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติในปี พ.ศ.2522 แสดงถึงคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และศิลปะ นำไปสู่การปกป้องคุ้มครองตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่ออยู่ภายใต้การคุ้มครองการจะซ่อมแซมแก้ไข หรือเปลี่ยนแปลงจึงอยู่ภายใต้ข้อกำหนดเหล่านี้

- พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504
- พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2535 (ฉบับที่ 2)
- ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528

ด้วยความสำคัญของการอนุรักษ์ในกฎหมายจึงระบุข้อห้ามไว้ ตัวอย่างเช่น ในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ความว่า “ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง โบราณสถานหรือชุดค้นสิ่งใดๆ ภายในบริเวณโบราณสถาน เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดีหรือได้รับอนุญาตเป็น หนังสือจากอธิบดี และถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ ประการใด ก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย”

กฎหมายโบราณสถาน

- พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504
- พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2535 (ฉบับที่ 2)
- ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528

รูปที่ 2.1 กฎหมายโบราณสถานกับแนวคิดทางการอนุรักษ์

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เพื่อหาความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอย ด้วยการที่พระราชวังพญาไทขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ จึงอยู่ภายใต้การคุ้มครอง และด้วยความสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ในกฎหมาย งานวิจัยนี้จึงได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอยภายใต้ขอบเขตของการอนุรักษ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.2 แนวคิดทางการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ (Conservation) คือการกระทำเพื่อป้องกันความทรุดโทรมรวมทั้งกิจกรรมทั้งหลายที่ยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จุดประสงค์เพื่อเสนอแสดงต่อผู้ใช้และผู้ชมอาคารทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นด้วยความฉงนพิศวงในทางศิลปะและข้อมูลของมนุษย์ชาติในด้านต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในอาคารนั้น การกระทำที่มีประสิทธิภาพและน้อยที่สุดเป็นเรื่องที่ดีที่สุด ถ้าเป็นไปได้การซ่อมแซมทั้งหลายต้องถอดเปลี่ยนได้ และต้องไม่จำกัดความเป็นไปได้ในอนาคตที่จะมีการแทรกแซงโครงสร้างนั้นอีก (หมายถึงการซ่อม) พื้นฐานของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเริ่มต้นด้วยกฎหมายควบคุมอาคาร โดยการขึ้นทะเบียนอาคารและซากโบราณสถาน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ และการจดบันทึก และ**การบูรณะ (Restoration)** มีจุดมุ่งหมายของการบูรณะคือการฟื้นฟูแนวความคิดดั้งเดิมของวัตถุหรือทำให้วัตถุนั้นกลับคืนสู่ความชัดเจน การบูรณะและการทำส่วนรายละเอียดและลักษณะของวัตถุให้คืนสมบูรณ์ (re-integration) เกิดขึ้นอยู่บ่อยๆ และอยู่บนพื้นฐานของความเคารพในวัสดุดั้งเดิม หลักฐานทางโบราณคดี การออกแบบดั้งเดิม และพยานหลักฐานเอกสารที่แท้จริง การเปลี่ยนส่วนที่ผุพังหรือสูญหายจะต้องรวมกันกลมกลืนกับโครงสร้างทั้งหมด แต่จะต้องเห็นความแตกต่างจาก ของเดิมเมื่อมีการตรวจสอบอย่างใกล้ชิด (close inspection) ดังนั้นการบูรณะจะไม่เป็นการปลอมแปลงหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยนัยหนึ่งการทำ ความสะอาดอาคารที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการบูรณะ ขณะที่การเปลี่ยนชิ้นส่วนตกแต่งที่หายไปก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งเช่นกัน

โดยการอนุรักษ์จะต้องสงวนรักษา **คุณค่าในการอนุรักษ์ (Values in Conservation)** และถ้าเป็นไปได้ส่งเสริมให้ข้อมูลต่างๆ (messages) และคุณค่าต่างๆ (values) ของมรดกวัฒนธรรมนั้นให้ชัดเจน คุณค่าเหล่านี้จะช่วยในการจัดลำดับในการตัดสินใจว่าการแทรกแซงที่จะกระทำนั้นอะไรควรมาก่อนหลัง เมื่อพิจารณาภาพรวมการอนุรักษ์ทั้งประเทศสามารถแยกประเภทออกได้ 3 กลุ่ม⁸

1. คุณค่าทางอารมณ์ (Emotional values)
 - ก. น่าพิศวง (Wonder)
 - ข. เอกลักษณ์ (identity)
 - ค. ต่อเนื่อง (Continuity)
 - ง. จิตใจและสัญลักษณ์ (spiritual and symbolic)
2. คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural values)
 - ก. เอกสารหลักฐาน (documentary)

⁸ สมชาติ จึงศิริอารักษ์. (2558). ประวัติ แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติการในการอนุรักษ์โบราณสถาน. กรุงเทพฯ :

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ข. ประวัติศาสตร์ (historic)
 - ค. โบราณคดี (archaeological) อายุ (age) ความหายาก (scarcity)
 - ง. สุนทรียภาพ aesthetic) และ สัญลักษณ์ (symbolic)
 - จ. สถาปัตยกรรม (architectural)
 - ง. ชุมชน (townscape) ภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape) และสภาพแวดล้อม (ecological)
 - ช. วิทยาศาสตร์ (Scientific)
3. คุณค่าในการใช้สอย (Use values)
- ก. ประโยชน์ใช้สอย (functional)
 - ข. เศรษฐกิจ (economic)
 - ค. สังคม (social)
 - ง. การเมือง (political)

ด้วยการที่สถาปัตยกรรมนั้นต้องมีการอนุรักษ์ โดยคำนึงถึงการสงวนรักษา คุณค่าในการอนุรักษ์ (Values in Conservation) ของมรดกวัฒนธรรมนั้นให้ชัดเจน จึงเป็นที่มาของการสร้างกฎบัตรด้านอนุรักษ์ เพื่อเป็นข้อตกลงความร่วมมือกันของกลุ่มบุคคลในการดำเนินการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถาน โดยใช้เป็นแนวทางในการอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการปกป้องรักษามรดกวัฒนธรรมโดยสำหรับประเทศไทยนั้นมี กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม

กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม (Thailand Charter on Cultural Heritage Sites Management) พ.ศ.2554 โดยสมาคมอิคอมอสไทย (ICOMOS Thailand) กฎบัตร หรือ Charter ไม่ใช่กฎหมาย ข้อบังคับ แต่เป็นข้อตกลงร่วมกันของกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่จะนำมาใช้ในการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในแนวทางที่เสี่ยงส่วนใหญ่เห็นว่าจะนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุด เหมาะสม ที่สุดที่จะนำมาถือปฏิบัติในช่วงระยะเวลานั้นๆ ในขอบเขตพื้นที่ใดๆที่กำหนด เนื่องจากกฎบัตร ไม่ใช่กฎหมาย ไม่มีผลบังคับใช้ แต่มีความสำคัญในการใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ มรดกวัฒนธรรมของชาติให้กับทุกภาคส่วน อย่างน้อยที่สุดหน่วยงานของรัฐควรใช้เป็นแนวทางในการอ้างอิงเพื่อประโยชน์ใน การปกป้องรักษามรดกวัฒนธรรมของชาติ และสนับสนุนการดำเนินงานโดยภาคประชาชน โดยกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม (Thailand Charter on Cultural Heritage Sites Management) ครอบคลุมประเด็นใน 5 หมวดใหญ่ สำหรับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม คือ หมวดที่ 1 กรอบความคิด, หมวดที่ 2 นิยามศัพท์ที่สำคัญ, หมวดที่ 3 คุณค่าและการประเมินคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม, หมวดที่ 4 การบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรม และหมวดที่ 5 การมีส่วนร่วม

หมวดที่ 2 นิยามศัพท์ที่สำคัญนิยามไว้ว่า **ความแท้** หมายถึง ความเป็นของแท้ซึ่งแสดงออกอย่างเป็นตัวของตัวเอง มีลักษณะเฉพาะตน เป็นปัจจัยเชิงคุณภาพที่ใช้เป็นตัวชี้วัดคุณค่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของมรดกวัฒนธรรม แสดงความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางวิชาการ โดยสามารถพิจารณาได้ในลักษณะ ความแท้ของการสร้างสรรค์ วัสดุ ฝีมือช่าง สถาปัตยกรรม และประโยชน์ใช้สอย

โดยหมวดที่ 4 การบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมได้กล่าวถึง **หลักการในการอนุรักษ์** : ข้อที่ 1 มีเนื้อหาว่า “การดำเนินการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าความสำคัญระดับสูงและหาได้ยาก พึงรักษาความแท้ไว้โดยแก้ไขน้อยที่สุด จึงควรอนุรักษ์ด้วยวิธีป้องกันการเสื่อมสภาพ วิธีการสงวนรักษา วิธีการเสริมความมั่นคงแข็งแรง เท่านั้น ทั้งนี้ให้หลีกเลี่ยงการรบกวนหลักฐานดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ และไม่ควรถูกสร้างทับลงบนซากสิ่งก่อสร้างเดิม”⁹

ด้วยการที่แนวคิดทางการอนุรักษ์ เป็นที่มาของกฎบัตรด้านการอนุรักษ์ โดยในกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม พ.ศ.2554 มีหลักการในการอนุรักษ์โดยการพึงรักษาความแท้ไว้ ซึ่งนอกเหนือจากกฎบัตรของประเทศไทยในระดับนานาชาติก็มีการกล่าวถึงแนวคิดทางการอนุรักษ์โดยรักษาความแท้ (Authenticity) ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอยภายใต้ขอบเขตของการอนุรักษ์ในแง่ของความแท้

รูปที่ 2.2 แนวคิดทางการอนุรักษ์

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

⁹ สมาคมอิคอมอสไทย (ICOMOS Thailand). (2554). กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม (Thailand Charter on Cultural Heritage Sites Management) พ.ศ.2554 หน้า 3-7
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถนำข้อมูลไปใช้
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความแท้, ความเป็นเนื้อแท้จริง (Authenticity) หมายถึง สภาพจริงแท้ หรือสภาพโดยกำเนิดของแหล่ง หากสูญเสียไป แม้บางส่วนก็ถือว่าไม่มีความสมบูรณ์ตามเนื้อแท้จริง ที่เห็นได้ชัดคือ สิ่งที่ทำขึ้นเลียนแบบจึงไม่มีความแท้จริงเป็นความแตกต่างระหว่าง “ของแท้” กับ “ของปลอม” อย่างไรก็ตาม แนวคิดในเรื่องเนื้อแท้ของแหล่งได้มีข้อถกเถียงกันมาก เนื่องจากการอนุรักษ์ ต้องคำนึงถึงการใช้วัสดุ การออกแบบ ฝีมือช่างและที่ตั้งดั้งเดิมเป็นหลัก แต่บางครั้งก็มีความจำเป็นต้องนำวัสดุและเทคนิคใหม่เข้ามาเพื่อปกป้องแหล่ง หรือในแต่ละวัฒนธรรมมีการรับรู้ในเรื่องเนื้อแท้แตกต่างกัน เช่น ในประเทศญี่ปุ่น ศาลเจ้าและวัดต่างๆ นิยมรี้อและก่อสร้างขึ้นใหม่ตามแบบเดิม โดยใช้วัสดุรูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างเช่นเดิม จึงทำให้เกิดการประชุมที่เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น มีเอกสารนาราระว่าด้วยความเป็นเนื้อแท้ (Nara Document on Authenticity) ใน ค.ศ.1994 (พ.ศ. 2537) ออกมาในเรื่องการพิจารณาความเป็นเนื้อแท้ของแหล่ง ซึ่งมีข้อพิจารณาว่าในการตัดสินใจเรื่องเนื้อแท้ของแหล่งให้ขึ้นอยู่กับบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละวัฒนธรรม¹⁰

งานวิจัยนี้จึงได้พิจารณาความแท้ (Authenticity) จากกฎเกณฑ์ระดับนานาชาติที่สำคัญและกฎบัตรประเทศไทยที่นำไปสู่แนวคิดทางการอนุรักษ์ ประกอบด้วย กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม พ.ศ.2554, เอกสารนาราระว่าด้วยความแท้ (Nara Document on Authenticity), UNESCO World Heritage Centre : Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention และ The Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia

เอกสารนาราระว่าด้วยความแท้ (Nara Document on Authenticity) ค.ศ.1994 ระบุว่า “การตัดสินใจความเป็นของแท้ สามารถเชื่อมโยงได้กับคุณค่าของโบราณสถานที่หลากหลายของแหล่งที่มาของข้อมูลด้วยเหตุที่ความเป็นของแท้นั้นขึ้นอยู่กับธรรมชาติของมรดกทางวัฒนธรรมและบริบททางวัฒนธรรม ซึ่งถูกนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายเช่นกัน ได้แก่ รูปทรง แนวคิดในการออกแบบ วัสดุ การใช้สอย ประโยชน์ใช้สอย ประเพณี และเทคนิค สถานที่ตั้ง และสภาพโดยรอบ จิตวิญญาณ และความรู้สึก การใช้แหล่งข้อมูลดังกล่าวจะนำมาซึ่งการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมทั้งในเรื่องของศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ สังคม และวิชาการ¹¹” โดยแง่มุมต่างๆของความแท้ประกอบด้วย¹²

- form and design
- materials and substance

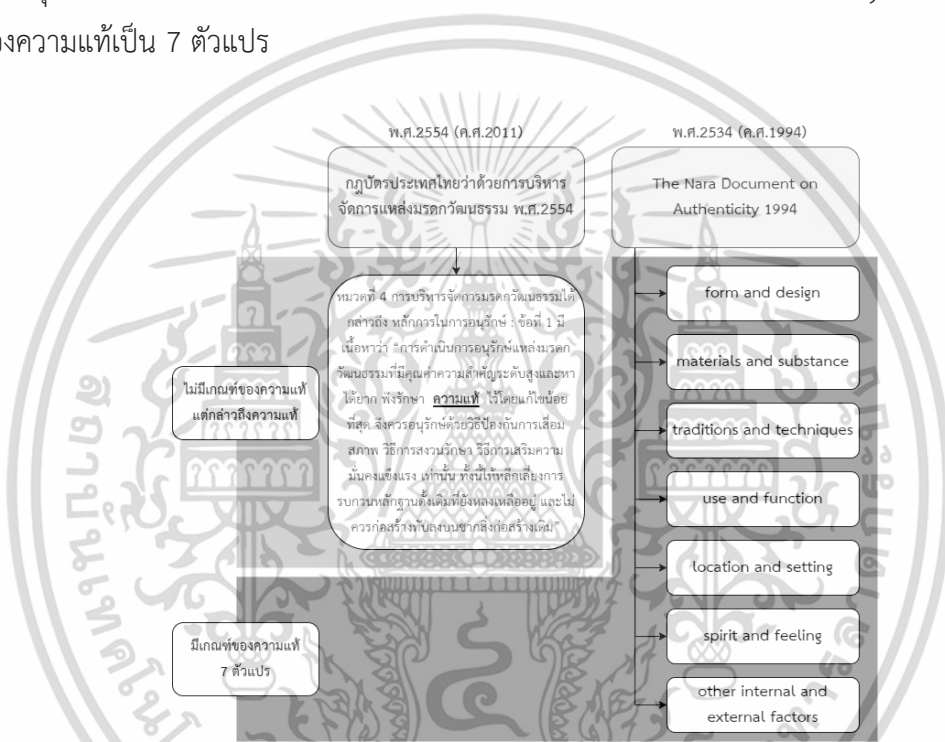
¹⁰ ธาดา สุทธิธรรม. (2554). การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในแนวทางการมีส่วนร่วม. ขอนแก่น : มุลนิธิภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและศิลปะเอเชีย.

¹¹ Vasu Poshyanandana. (2552). โบราณสถาน เกณฑ์ในการพิจารณาคูณค่าจากลักษณะแห่งการก่อสร้าง (II) . เข้าถึงได้จาก: <http://vasuposh.blogspot.com/2009/03/ii.html>

¹² ICOMOS. (1994). The Nara Document on Authenticity (1994). เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- use and function
- traditions and techniques
- location and setting
- spirit and feeling
- other internal and external factors

จากการพิจารณาความแท้ (Authenticity) จากกฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม พ.ศ.2554 พบว่าไม่มีการแบ่งเกณฑ์ของความแท้ แต่มีการกล่าวถึงความแท้ในการอนุรักษ์ แต่เอกสารนาราว่าด้วยความแท้ (Nara Document on Authenticity) มีการแบ่งเกณฑ์ของความแท้เป็น 7 ตัวแปร

รูปที่ 2.3 การเปรียบเทียบเกณฑ์ความแท้ (Authenticity) ทั้ง 2 อย่าง
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

UNESCO World Heritage Centre : Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention¹³ แนวทางปฏิบัติในการปฏิบัติการตามอนุสัญญาามรดกโลก (the World Heritage Convention) มีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินการตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก โดยกำหนดขั้นตอนสำหรับ ก) การจารึกทรัพย์สินในบัญชีมรดกโลกและรายการมรดกโลกที่ตกอยู่ในอันตราย ข) การคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพย์สินมรดกโลก ค) การให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ

¹³ UNESCO World Heritage Centre . (2548). Operational Guidelines for the Implementation of the

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์การใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภายใต้กองทุนมรดกโลก ง) การระดมการสนับสนุนระดับชาติและระดับนานาชาติเพื่อสนับสนุนอนุสัญญา ตามประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมและบริบททางวัฒนธรรม คุณสมบัติอาจเข้าใจได้ตามเงื่อนไขของความแท้ (Authenticity) หากคุณค่าทางวัฒนธรรม (cultural value) ของเขา ได้แสดงออกมาตามความเป็นจริงและน่าเชื่อถือด้วยคุณลักษณะที่หลากหลาย ได้แก่

- form and design
- materials and substance
- use and function
- traditions, techniques and management systems
- location and setting
- language, and other forms of intangible heritage
- spirit and feeling
- other internal and external factors

จากการพิจารณาความแท้ (Authenticity) จากเอกสารนาราว่าด้วยความแท้ (Nara Document on Authenticity), UNESCO World Heritage Centre : Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention จึงได้ทำการเปรียบเทียบเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความแท้ พบว่ามีการใช้เกณฑ์ที่มีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกัน โดยจากจุดร่วมของข้อมูลทั้งหมดสามารถจัดได้เป็น 8 กลุ่ม

รูปที่ 2.4 การเปรียบเทียบเกณฑ์ความแท้ (Authenticity) ทั้ง 3 อย่าง

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

The Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia¹⁴ จากพิธีสารฮอยอันเพื่อแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์ที่ดีที่สุดใเอเชีย: แนวทางระดับมืออาชีพสำหรับการรับประกันและรักษาความถูกต้องของแหล่งมรดกในบริบทของวัฒนธรรมเอเชีย ได้รับการรับรองโดยภูมิภาคเอเชีย-โอเชียเนียในการประชุมสมัชชาใหญ่ ICOMOS ในเมืองซีอาน ประเทศจีน ในปี 2548

ความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งมรดกได้รับการกำหนดโดยกฎบัตรเบอร์ร่า (Burra Charter) ว่าเป็น "คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์, ประวัติศาสตร์, วิทยาศาสตร์, สังคม หรือจิตวิญญาณสำหรับคนรุ่นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต" ซึ่งเป็น "ตัวประกอบในที่ของมันเอง, การตั้งค่า, การใช้, การเชื่อมโยง, ความหมาย, บันทึก, สถานที่ที่เกี่ยวข้องและวัตถุที่เกี่ยวข้อง" เป้าหมายของการอนุรักษ์คือการรักษาความสำคัญนี้โดยตรวจสอบให้แน่ใจว่าการแทรกแซงและการกระทำทั้งหมดเป็นไปตามการทดสอบความถูกต้องในทุกประการ

ระดับของความสำคัญสามารถประเมินได้บนพื้นฐานของความเป็นตัวแทน ความหายาก เงื่อนไข, ความครบถ้วนสมบูรณ์ และบูรณาการ integrity และศักยภาพในการตีความของทรัพยากรหัวใจสำคัญของกระบวนการนี้คือแนวคิดเรื่องความแท้จริงซึ่งได้กลายเป็นข้อกังวลสากลของวิชาชีพการอนุรักษ์ตั้งแต่มีการนำอนุสัญญามรดกโลกขององค์การยูเนสโกปี พ.ศ. 2515 (1972 UNESCO World Heritage Convention) ซึ่งกำหนดความถูกต้องเป็นเงื่อนไขหลักและสำคัญของมรดกเอกสารนาราว่าด้วยความแท้ (1994 Nara Document on Authenticity) ยืนยันอีกครั้งโดยระบุว่าความถูกต้อง "ปรากฏเป็นปัจจัยในการพิจารณาคุณสมบัติที่จำเป็นเกี่ยวกับคุณค่า (values)"¹⁵

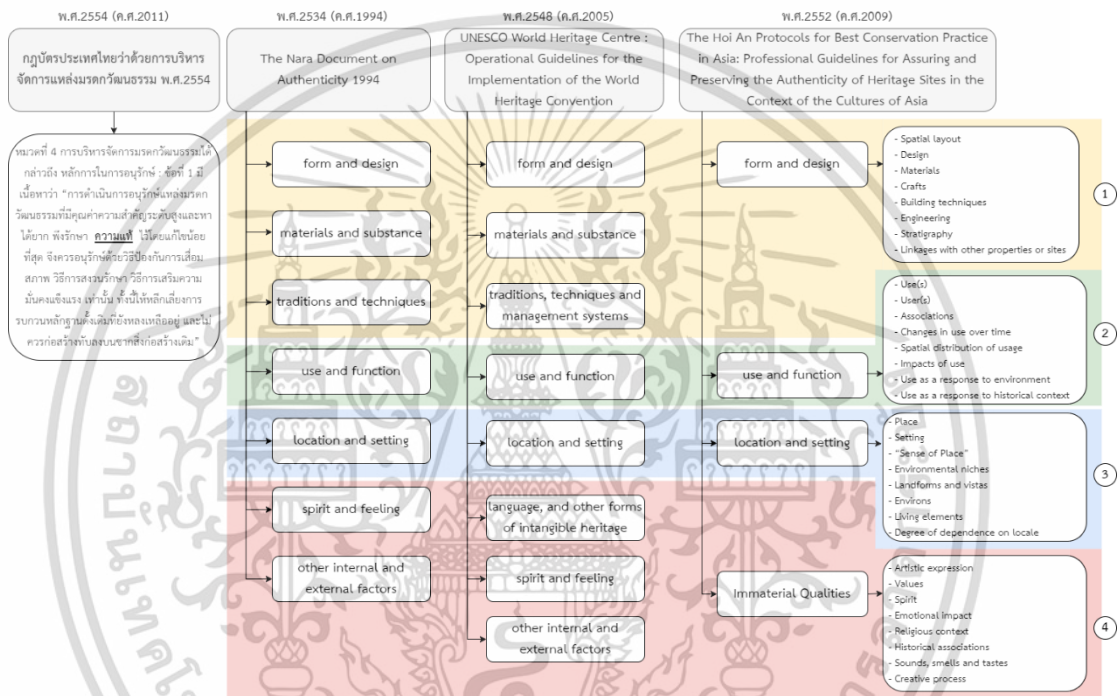
Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia ได้แบ่งแง่มุมของความแท้ประกอบด้วย ตำแหน่งที่ตั้งและบริบท (Location and Setting), รูปทรงและการออกแบบ (form and design), การใช้สอย (Use and Function) และคุณสมบัติที่ไม่เป็นรูปธรรม (Immaterial Qualities) และมีการแบ่งเกณฑ์ย่อยตามหมวดหมู่เพิ่มเติม

จากการพิจารณาความแท้ (Authenticity) จากกฎเกณฑ์ระดับนานาชาติที่สำคัญและประเทศไทยประกอบด้วย กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม พ.ศ. 2554, เอกสารนาราว่าด้วยความแท้ (Nara Document on Authenticity), UNESCO World

¹⁴ UNESCO by Richard A Engelhardt, Pamela Rumball Rogers. (2552). Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia. Bangkok: UNESCO Bangkok.

¹⁵ UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific, Engelhardt, Richard A. , Rogers, Pamela Rumball. (2552). Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia. Bangkok: UNESCO Bangkok.

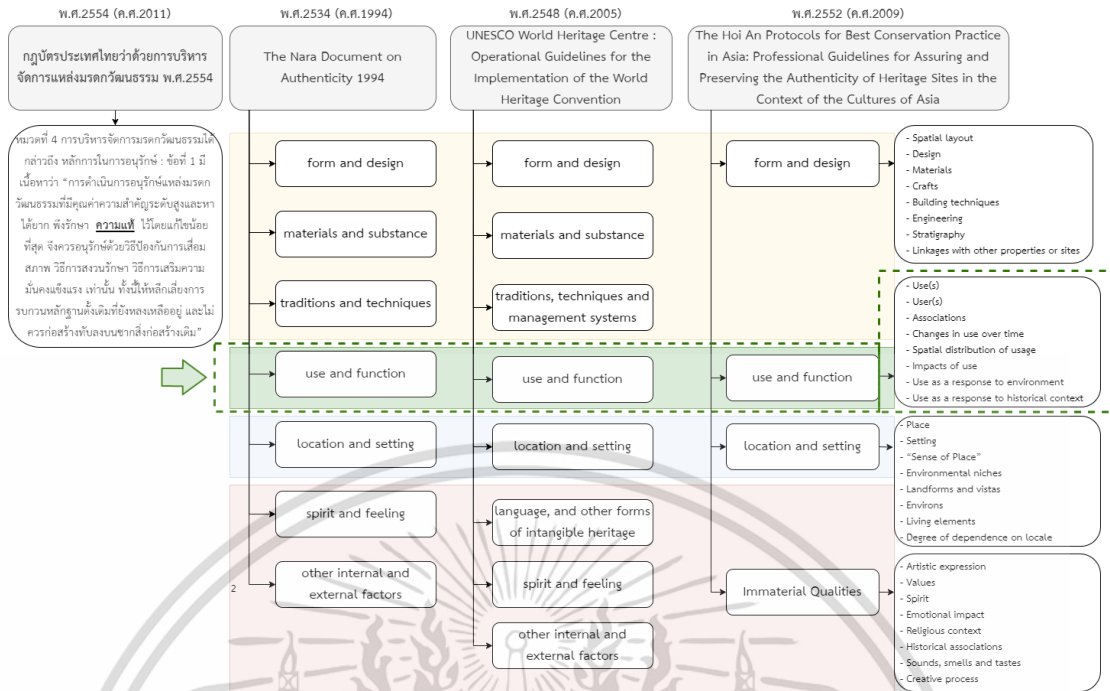
Heritage Centre : Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention และ The Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia จึงได้ทำการเปรียบเทียบเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความแท้ ดังที่แสดงในรูปพบว่าเอกสารแต่ละฉบับได้มีการใช้เกณฑ์ที่มีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันในรายละเอียดการจัดหมวดหมู่ โดยจากจุดร่วมของข้อมูลทั้งหมดสามารถจัดได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่

รูปที่ 2.5 การเปรียบเทียบเกณฑ์ความแท้ (Authenticity) ทั้ง 4 อย่าง
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

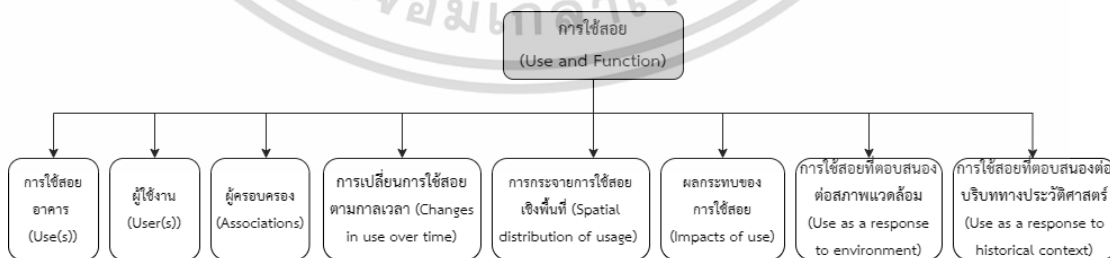
จากการพิจารณาความแท้ (Authenticity) ประกอบกับประเด็นทางการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรม ของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท ซึ่งมีการเปลี่ยนการใช้สอย (function) ที่หลายหลายตั้งแต่เป็นพระตำหนัก วัง พระราชวัง โรงแรม โรงพยาบาล และพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน เนื่องด้วยข้อจำกัดทางข้อมูลการวิจัยและระยะเวลาของการทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท งานวิจัยชิ้นนี้สนใจความแท้ในแง่ของการใช้สอย (use and function) และเกณฑ์ย่อยอื่นๆตามการแบ่งหมวดหมู่ของ Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia ที่มีความสอดคล้องกับของการศึกษาวิจัย โดยไม่ได้ทำการศึกษาในส่วนของ ตำแหน่งที่ตั้งและบริบท (Location and Setting), รูปทรงและการออกแบบ (form and design) และคุณสมบัติที่ไม่เป็นรูปธรรม (Immaterial Qualities)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 2.6 การเลือกใช้เกณฑ์ความแท้ (Authenticity) การเปลี่ยนการใช้สอย (function) ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เมื่อสรุปความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอยภายใต้ขอบเขตของการอนุรักษ์ในแง่ของความแท้ (Authenticity) จึงทำการพิจารณาการใช้สอย (use and function) ซึ่งแบ่งเกณฑ์ย่อยออกเป็น 8 อย่าง ประกอบด้วย การใช้สอยอาคาร (Use(s)), ผู้ใช้งาน (User(s)), ผู้ครอบครอง (Associations), การเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา (Changes in use over time), การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ (Spatial distribution of usage), ผลกระทบของการใช้สอย (Impacts of use), การใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม (Use as a response to environment) และการใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ (Use as a response to historical context)

รูปที่ 2.7 ความสัมพันธ์ของการปรับเปลี่ยนการใช้สอย ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2 การเปลี่ยนการใช้สอยของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท

2.2.1 พระตำหนักพญาไท (พ.ศ.2452-2453)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างตำหนักขึ้นในบริเวณท้องทุ่งพญาไท ริมนนชิ่งอี (ปัจจุบันคือถนนราชวิถี) ใกล้กับพระราชวังสวนดุสิต เพื่อเป็นสถานที่สำหรับทรงงานเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงไก่ อันเป็นกิจกรรมที่ทรงทอดพระเนตรเห็นพระราชวงศ์ชั้นสูงในยุโรป ทำเป็นงานอดิเรกในคราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งหลัง (พ.ศ. 2450) จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนักพญาไทสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2452¹⁶ หลังการก่อสร้างพระตำหนักเสร็จสมบูรณ์ มีพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลคฤหเมฆคณ (ขึ้นเรือนใหม่) ในวันที่ 14-15 พฤษภาคม พ.ศ.2453

รูปที่ 2.8 พระตำหนักหลังนอก
ที่มา: ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย (2556)

รูปที่ 2.9 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงดำนาที่นาหลวงพญาไท
ที่มา: ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย (2556)

¹⁶ ชมรมคนรักวัง. (2548). พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้.
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.2 วังพญาไท (พ.ศ.2453-2462)

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตในเดือนตุลาคม พ.ศ.2453 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถทรงพระประชวร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทูลเชิญเสด็จมาประทับที่วังพญาไทเพื่อรักษาพระองค์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนัก ท้องพระโรง เรือนกรมวังและข้าหลวงตามเสด็จครบถ้วน พร้อมด้วยพระประยูรญาติที่ใกล้ชิดตลอดจนพระชนมายุ พระราชสำนักสมเด็จพระพันปีหลวง ณ วังพญาไท ในสมัยนั้นอุณหภูมิลดลงไปด้วยผู้คน สมเด็จพระบรมราชชนนีประทับอยู่จนสวรรคตในปี พ.ศ.2462

รูปที่ 2.10 พระตำหนักหลังนอกและท้องพระโรง
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

2.2.3 พระราชวังพญาไท (พ.ศ.2462-2468)

หลังสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2462 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริที่จะสร้างพระราชมณเฑียรสถานขึ้นใหม่ เพื่อเป็นที่ประทับในวังพญาไท และโปรดเกล้าฯ ให้ยกวังพญาไทขึ้นเป็นพระราชวังพญาไท เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบรมชนกนาถและพระบรมราชชนนี จึงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อตำหนักไม้เดิมออกเหลือแต่ท้องพระโรงเดิมไว้แล้วสร้างหมู่พระราชมณเฑียรสถานขึ้นหมู่หนึ่งหลังท้องพระโรงเดิม ทรงมีส่วนร่วมในการออกแบบพระที่นั่งในปี พ.ศ.2462¹⁷ โดยมีพระที่นั่งสำคัญ 6 องค์ คือ พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน, พระที่นั่งพิมานจักรี, พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส, พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ (ท้องพระโรงเดิม), พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ และพระตำหนักเมฆลารูจี (เดิมชื่อพระตำหนักอุดมวนาภรณ์) นอกจากนี้ยังมีตำหนักของฝ่ายหน้าและฝ่ายในตั้งอยู่รอบนอก ด้านหลังกลุ่มพระที่นั่ง เป็นสวนโรมันและเมืองจำลอง

¹⁷ ประติสสิต (ม.ล.ปิ่น มาลากุล). (2523). มีอะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม. หน้า 71.

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ดุสิตธานีซึ่งย้ายจากพระราชวังสวนดุสิตมาตั้งใหม่เมื่อ พ.ศ.2462 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับอยู่ที่พระราชวังพญาไทจนเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ.2468¹⁸

2.2.4 โยเต็ลพญาไท (พ.ศ.2469-2475)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชดำริให้จัดงานมหกรรมนานาชาติชื่อว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” (The Siamese Kingdom Exhibition) ในปี พ.ศ.2468¹⁹ แต่กรุงเทพฯ เวลานั้นยังไม่มีโรงแรมทันสมัย รัชกาลที่ 6 จึงมีพระราชราชปรารภกับผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวงขณะนั้นว่าพระราชวังพญาไทเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ใหญ่โตมีบริเวณที่กว้างขวางมากต้องสิ้นเปลืองในการบำรุงรักษา หากปรับเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เข้ามาในสยามแล้วค่าบำรุงรักษาก็คงรวมอยู่ในงบของโรงแรมได้²⁰ จึงให้กรมรถไฟหลวงที่ประสบความสำเร็จในกิจการโยเต็ลรถไฟหัวหินมาก่อน แปลงพระราชวังพญาไทเป็นโยเต็ลทันสมัยชั้นเดอลุกซ์เพื่อเปิดวันที่ 1 มกราคม 2468 จัดงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ โดยมีพระราชประสงค์ให้คงรูปพระราชวังและนามเดิมเป็นที่ระลึก แต่งานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ไม่ได้จัดขึ้นเนื่องจากรัชกาลที่ 6 เสด็จสวรรคตก่อนการจัดงานรื่นเริงขณะนั้นจึงต้องงดไป ต่อมารัชกาลที่ 7 พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สืบสานพระราชดำริในรัชกาลที่ 6²¹ เป็นโยเต็ลพญาไท

รูปที่ 2.11 โยเต็ลพญาไท

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

¹⁸สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ.2480. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

¹⁹กัญญิกา กล่อมสุวรรณ. (2556). “สยามรัฐพิพิธภัณฑ์” ใน 230 ปี ศรีรัตนโกสินทร์ มรดกความทรงจำ กรุงเทพมหานคร. โครงการวิจัย 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย.

²⁰ชมรมคนรักวัง. (2548) พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้. หน้า 6.

²¹กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ.(2553).พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน.หน้า194-195.

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

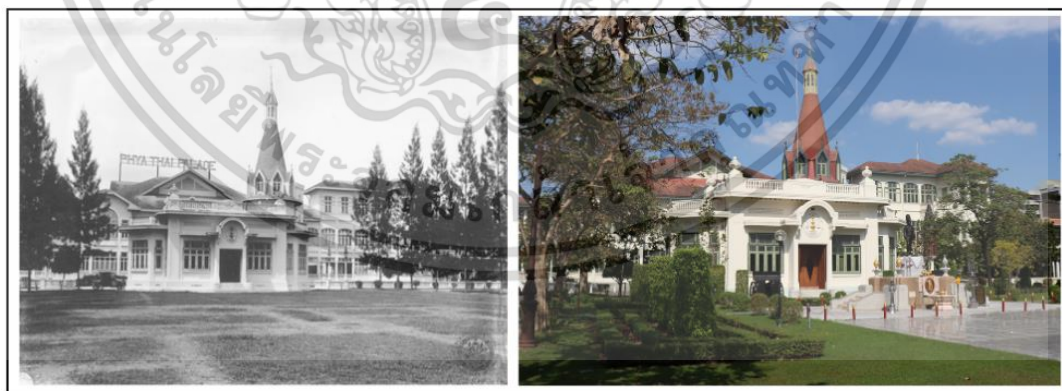
2.2.5 เสนารักษ์พญาไท (พ.ศ.2475-2489), โรงพยาบาลทหารบก (พ.ศ.2489-2495), โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า (พ.ศ.2495-2512)

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โยเซ็ลพญาไทขาดทุนประกอบ
กระทรวงกลาโหมต้องการใช้สถานที่เป็นกองเสนาารักษ์²² จนเป็นโรงพยาบาลทหารบกตามด้วย
โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าในปัจจุบัน ซึ่งโรงพยาบาลได้ย้ายไปอาคารหลังใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกับ
พระราชวังพญาไทและใช้พระราชวังเป็นที่ทำการของกรมแพทย์ทหารบกจนปี พ.ศ.2532 จึงย้ายไป²³

เสนาารักษ์ เป็นคำที่ไม่ถูกบัญญัติความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.
2554 แต่คำว่าเสนาารักษ์ถูกใช้อย่างแพร่หลายในทางการทหาร เสนารักษ์มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้
การปฐมพยาบาลและดูแลการบาดเจ็บในสนามรบ ในคู่มือเสนาารักษ์ พ.ศ.2554 โดยกองวิทยาการ
กรมแพทย์ทหารบกมีการกล่าวถึงวิธีการในการรักษาพยาบาลทั่วไปและภาวะฉุกเฉิน เช่น การ
ช่วยเหลือผู้ป่วยเจ็บทางยุทธวิธี การคัดแยกผู้ป่วยเจ็บในการรักษาตลอดจนดูแลระหว่างการส่งกลับ
ปฏิบัติการช่วยชีวิต เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวอย่างหน้าที่ของเสนาารักษ์ทหาร

2.2.6 พิพิธภัณฑ (พ.ศ.2540-ปัจจุบัน)

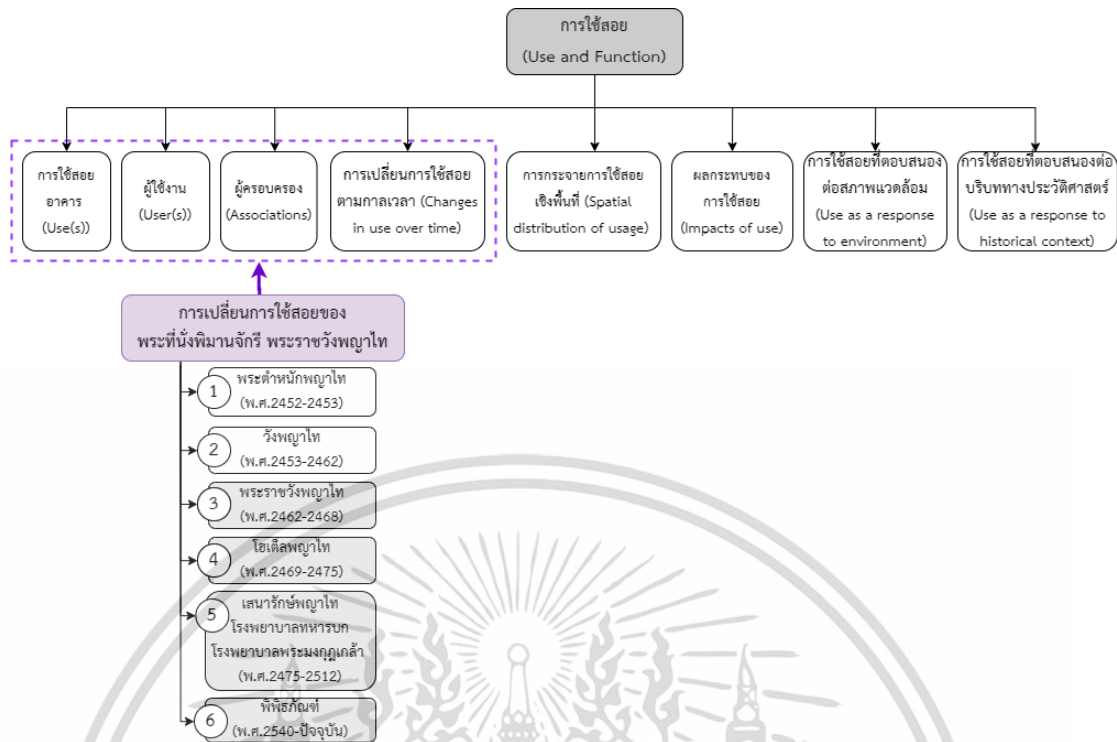
กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนพระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานในปี พ.ศ.2522 มีการจัดตั้ง
ชมรมคนรักวัง (ปัจจุบันคือมูลนิธิอนุรักษพระราชวังพญาไท) ในปี พ.ศ.2540 เพื่อรณรงค์หารายได้
สมทบทุนบูรณะพระราชวังพญาไทและดำเนินการเป็นพิพิธภัณฑให้ประชาชนทั่วไปเข้าชมจนถึง
ปัจจุบัน โดยที่พระที่นั่งอุดมวนารณายังใช้เป็นศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎเกล้า

รูปที่ 2.12 พระราชวังพญาไทยุคโยเซ็ลพญาไท (ซ้าย) , พระราชวังพญาไทยุคปัจจุบัน (ขวา)
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ , ผู้วิจัย (2565)

²² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2475-2477). สร.0201.30/3 เรื่องการเลิกโยเซ็ลวังพญาไทและกาแฟนริงห์.

²³ ชมรมคนรักวัง. พระราชวังพญาไท. (2548). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้. หน้า 8
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่ทางเว็บไซต์นี้ได้รับแจ้งให้เผยแพร่ฟรีโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 2.13 การเปลี่ยนการใช้สอยของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

2.3 การเปลี่ยนการใช้สอยสถาปัตยกรรม

2.3.1 แบบแผนตำหนัก/วัง/พระราชวัง

นิยามศัพท์ตำหนัก/วัง/พระราชวัง : นิยามของคำว่า "วัง" ตามความหมายที่เข้าใจกันทั่วไปไปหมายถึง ที่ประทับ ที่อยู่ของเจ้านายหรือพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า ก็เรียกว่าวังทั้งสิ้น วังบางแห่งแม้จะเคยเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ แต่ยังคงเรียกว่าวังก็มี เช่น วังสุโขทัย ทั้งนี้เป็นเพราะตามขัตติยราชประเพณี พระมหากษัตริย์จะทรงประกาศราชโองการสถาปนาวังขึ้นเป็น "พระราชวัง" มิใช่ว่าวังใดเคยเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์แล้วจะเรียกว่า "พระราชวัง" ได้ทั้งหมด²⁴

“ตำหนัก” หมายถึงที่อยู่ของเจ้านายตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป จนถึงที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน แต่ไม่เป็นที่ประดิษฐานพระมหาเศวตฉัตร “วัง” หมายถึงที่ประทับของเจ้านายตั้งแต่ชั้น

²⁴ ส.พลายน้อย. (2563). พระบรมมหาราชวัง พระราชวัง และวังเจ้านาย. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หม่อมเจ้าขึ้นไป “พระราชวัง” หมายถึงที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และ “พระที่นั่ง” หมายถึงที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ในพระราชวังที่ประดิษฐานพระมหาเศวตฉัตร²⁵

รูปแบบวัง : ในสมัยรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 3 รูปแบบของวังจะเป็นแบบเรือนไทยหมู่ มีรูปแบบแผนอย่างเดียวกันคือ เป็นเรือนห้าห้อง สองหลังแฝด มีตำหนักใหญ่ที่เสด็จประทับหลังหนึ่ง เรือนห้าห้องหลังเดียว เป็น ตำหนักน้อย คงจะสำหรับเป็นที่อยู่ของพระชายาและพระโอรสธิดาหลังหนึ่ง นอกจากนี้ก็จะมีเรือนสำหรับ ข้าราชการบริพารทั้งหลาย ตัวตำหนักดังกล่าวจะสร้างด้วยเครื่องไม้ แก่นหลังคามุงกระเบื้องเป็นส่วนใหญ่ ส่วน แผนผังของวังก็จะวางเป็นอย่างเดียวกัน คือห้องพระโรง หันด้านยาวออกหน้าวัง ตำหนัก 3 หลังที่ประทับอยู่ รวมทั้งตำหนักน้อย หันด้านสกัดต่อหลังห้องพระโรง มีชลาอยู่ระหว่างกลาง รูปแบบของวังในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นนี้ จะมีรายละเอียดอยู่ในวังหน้าพระลาน วังตะวันตกที่ยังคงรักษาสภาพแบบผังเดิมได้ใกล้เคียงที่สุด สำหรับพระราชวังและวังในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา จะมีรูปแบบการสร้างแสดงถึงอิทธิพล ของศิลปะยุโรปและจีนเข้ามาปะปนในงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ซึ่งเห็นได้ชัดในบางวังที่สร้างขึ้น ในสมัยนั้น ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 รูปแบบของวังจะเปลี่ยนแปลงไปตามใจชอบของเจ้านายที่เป็นเจ้าของวัง โดยมีกระทรวงโยธาธิการ ช่วยพิจารณาในรูปแบบและการสร้าง ส่วนมากจะเป็นสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ของยุโรปมากกว่า²⁶

แบบแผนพระบรมมหาราชวัง : แผนผังของพระบรมมหาราชวัง ได้ยึดถือแบบฉบับของพระราชวังหลวงของกรุงศรีอยุธยา กล่าว คือ สร้างพระราชวังชิดแม่น้ำ หันหน้าพระบรมมหาราชวังไปทางทิศเหนือให้แม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ข้างซ้ายของ พระบรมมหาราชวัง ให้กำแพงเมืองด้านข้างแม่น้ำ เป็นกำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นนอก และให้วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเดิมในสมัยนั้นยังเรียกว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นพระอารามในพระบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก

พื้นที่ภายในพระราชวังมักแบ่งออกเป็น 3 เขต แต่ละเขตมีกำแพง หรือคูน้ำ หรือรั้วกั้น เป็นขอบเขตอย่างชัดเจน เรียกว่า พระราชฐานชั้นนอก พระราชฐานชั้นกลาง และพระราชฐานชั้นใน²⁷

1) **พระราชฐานชั้นนอก** เป็นที่ตั้งของหน่วยราชการ หรือเป็นที่ทำงาน พระราชฐานชั้นนี้ มักจะตั้งอยู่ด้านหน้า และผู้ที่ปฏิบัติงานในเขตนี้ มักจะเป็นผู้ชาย จึงมักจะเรียกผู้ที่ทำงานในเขตนี้ว่า "ฝ่ายหน้า"

²⁵ ม.ร.ว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ฌพิศร กฤตติกากุล, ดรุณี แก้วม่วง. (2525). พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ (พ.ศ.2325-2525). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 18-19

²⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 38

²⁷ โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2516).

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 14. เรื่องที่ 1 พระราชวัง

ในกรุงเทพมหานคร. เข้าถึงได้จาก: <https://www.saranukromthai.or.th>.

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 2) พระราชฐานชั้นกลาง เป็นที่ตั้งของพระมหาปราสาท และพระราชมณเฑียร สถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์
- 3) พระราชฐานชั้นใน เป็นที่ตั้งของหมู่ตำหนัก ที่ประทับของพระมเหสี พระราชเทวี และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ที่เป็นหญิงล้วน พระราชฐานชั้นนี้ จะตั้งอยู่ด้านในต่อเนื่องกับพระราชมณเฑียร ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ จึงมักจะเรียกผู้ที่อยู่ในเขตนี้ว่า "ฝ่ายใน"

รูปที่ 2.14 พระบรมมหาราชวัง

ที่มา: ม.ร.ว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี. (2537)

รูปที่ 2.15 แบบแผนพระราชวัง

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

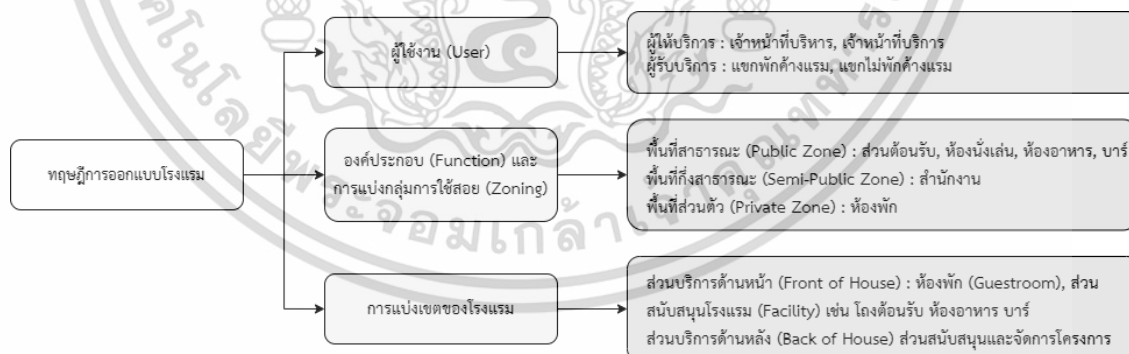
2.3.2 ทฤษฎีการออกแบบโรงแรม

นิยามศัพท์โรงแรม : โรงแรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 หมายถึง ที่พักคนเดินทางซึ่งต้องเสียค่าพักแรมด้วย และโรงแรม ตามพระราชบัญญัติโรงแรม พุทธศักราช 2478 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายโรงแรมไว้ว่า สถานที่พักที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในทางธุรกิจเพื่อให้บริการที่พักชั่วคราวสำหรับคนเดินทางหรือบุคคลอื่นใดโดยมีค่าตอบแทน²⁸

สมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453-พ.ศ. 2468) โรงแรมในสมัยนี้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เดินทางทั้งชาวไทย ชาวต่างประเทศ ทำให้มีโรงแรมเกิดขึ้นหลายแห่งทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาลที่สร้างขึ้นครั้งแรก ได้แก่ โรงแรมหัวหิน (พ.ศ. 2465) โรงแรมรอยัล (พ.ศ. 2454)

การออกแบบโรงแรม : โรงแรมแบ่งพื้นที่ออกแบบเป็น 2 ส่วนหลักคือ ส่วนบริการด้านหน้า (Front of House) ซึ่งประกอบด้วยห้องพัก (Guestroom), ส่วนสนับสนุนโรงแรม (Facility) เช่น โถงต้อนรับ ห้องอาหาร บาร์ เป็นต้น และส่วนบริการด้านหลัง (Back of House) ซึ่งเป็นส่วนสนับสนุนและจัดการโครงการจะอยู่มีติดชิดสำหรับแขกของโรงแรมส่วนนี้จะถูกแยกออกจากส่วนบริการด้านหน้าอย่างชัดเจน เพื่อความสะดวกและเหมาะสมควรมีเส้นทางสัญจรที่แยกออกจากกันระหว่างเจ้าหน้าที่โรงแรมกับแขกเข้าพัก

การวางผังเป็นรากฐานของโครงสร้างการดำเนินการที่สูง ผังที่มีประสิทธิภาพในบริบทนี้หมายถึงเค้าโครงและการวางผังบริเวณและผังของสิ่งอำนวยความสะดวกในขณะที่ออกแบบโครงการ ผังที่มีประสิทธิภาพรวมถึงการใช้ประโยชน์สูงสุดจากพื้นที่และทรัพยากร ผังควรสนับสนุนการเคลื่อนตัวของกิจกรรมและผู้คนแทนที่จะขัดขวางมัน

รูปที่ 2.16 ทฤษฎีการออกแบบโรงแรม

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

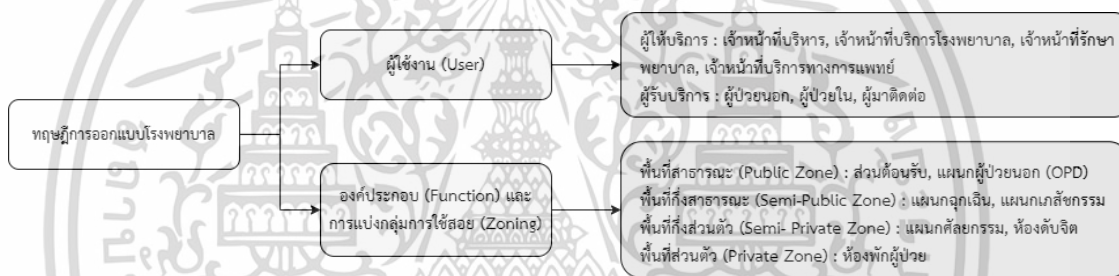
²⁸ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2565). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. เข้าถึงได้จาก:

<https://dictionary.orst.go.th>. เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.3 ทฤษฎีการออกแบบโรงพยาบาล

นิยามศัพท์โรงพยาบาล : โรงพยาบาล ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึงสถานที่ให้บริการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย คือทั้งตรวจ รักษา และป้องกันโรคให้แก่ประชาชน และมีเตียงสำหรับรับคนไข้เข้าพักรักษาตัวด้วย²⁹

การออกแบบโรงพยาบาล : การออกแบบโรงพยาบาลเป็นงานพื้นที่ใช้สอย (Function) ให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานตั้งแต่ในแผนกและต่อเนื่องสัมพันธ์กับแผนกอื่นด้วย อาจแบ่งประโยชน์ใช้สอย (Facility) ออกเป็นส่วนใหญ่ๆได้แก่ ฝ่ายวินิจฉัยและบำบัดรักษา, ฝ่ายสนับสนุนทางคลินิก, ฝ่ายรักษาพิเศษ, ฝ่ายผู้ป่วยใน, ฝ่ายบริหารและธุรการ และฝ่ายบริการ การออกแบบที่ดีเช่นการจัดพื้นที่ใช้สอยเรียงเป็นลำดับทำให้ทางเดินเป็นชั้นเป็นตอน สั้นและไม่ยกย่อนตั้งแต่เริ่มจนออกจากโรงพยาบาลเพื่อความสะดวกของผู้ใช้งาน การป้องกันการติดเชื้อสามารถทำได้โดยการแบ่งกลุ่มกิจกรรมที่คล้ายคลึงมาไว้ด้วยกัน แต่ละกลุ่มต้องแยกเส้นทางสัญจรส่วนสะอาดและส่วนสกปรก³⁰

รูปที่ 2.17 ทฤษฎีการออกแบบโรงพยาบาล

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

2.3.4 ทฤษฎีการออกแบบพิพิธภัณฑ์

นิยามศัพท์พิพิธภัณฑ์ : คำว่า "พิพิธภัณฑ์สถาน" หมายถึงสถานที่ที่แสวงหาเก็บรวบรวมสิ่งของที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และธรรมชาติ เพื่อนำมาอนุรักษ์ให้สิ่งของต่าง ๆ นั้นอยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรงก่อนจะนำมาจัดแสดงเพื่อให้ผู้เข้าชมได้รับความรู้แบบเพลิดเพลินใจ เรียกสั้นๆว่า "พิพิธภัณฑ์"

²⁹ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2565). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. เข้าถึงได้จาก:

<https://dictionary.orst.go.th>.

³⁰ อวยชัย วุฒิโมสิต. (2543). การออกแบบโรงพยาบาล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถานมีอยู่ 2 แบบคือ นิทรรศการถาวร และ นิทรรศการชั่วคราว³¹ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดสำหรับพิพิธภัณฑ์ คือ การออกแบบอาคารสำหรับการจัดแสดง โดยอาคารพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท³²

1) อาคารทางประวัติศาสตร์หรือโบราณสถาน เป็นอาคารทางประวัติศาสตร์ที่มีอายุเก่าแก่ เช่น วัด วัง วิหาร ตาหนัก ปราสาท บ่อม เป็นต้น เมื่ออาคารเหล่านี้ไม่ได้ใช้งานหรือมีอายุเก่าแก่จนไม่มีความเหมาะสมในการใช้สอยต่อไป จะสามารถนำมาปรับเปลี่ยนเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ โดยมีการปรับปรุงอาคารบางส่วนให้สอดคล้องกับการใช้สอยของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งการปรับแตงนั้นจะต้องไม่ทำลายองค์ประกอบของอาคารโบราณให้สูญเสียไปด้วย

2) อาคารพิพิธภัณฑ์สถานที่ก่อสร้างใหม่ สามารถแบ่งการออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ แบบเน้นรูปแบบของอาคารและมีลักษณะตามสภาพแวดล้อมของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และแบบเน้นประโยชน์พื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร

ประเภทของการจัดนิทรรศการ³³

1) จำแนกจากกำหนดระยะเวลา แบ่งเป็น 2 ประเภท

1.1) นิทรรศการถาวร (Permanent Exhibition) คือ นิทรรศการที่จัดอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเป็นระยะเวลานานหรือตลอดไป เป็นการรวบรวมและการจัดแสดงสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะวัตถุสิ่งของที่แสดงเรื่องราวที่เกิดขึ้นแน่นอน อาจจัดได้ทั้งในที่ร่ม (Indoor Exhibition) และกลางแจ้ง (Outdoor Exhibition)

1.2) นิทรรศการชั่วคราว (Temporary Exhibition) คือ นิทรรศการที่จัดอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเป็นระยะเวลาสั้น ๆ สามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการจัดได้เป็น 2 ประเภท คือ นิทรรศการชั่วคราวที่จัดแสดงเป็นเอกเทศ และนิทรรศการชั่วคราวที่จัดแสดงเพื่อเสริมนิทรรศการถาวร

2) การจำแนกจากกำหนดสถานที่ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

2.1) นิทรรศการในร่ม (Indoor Exhibition) เป็นนิทรรศการที่จัดแสดงขึ้นภายในอาคาร โดยอาจใช้สถานที่บริเวณส่วนต่าง ๆ เช่น ภายในห้อง เถลิง ห้องโถง หอประชุม เป็นต้น

2.2) นิทรรศการกลางแจ้ง (Outdoor Exhibition) เป็นการจัดนิทรรศการขนาดใหญ่ มีผู้ร่วมงานจากหน่วยงานองค์กรธุรกิจหลายสาขา มีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนจำนวนมากได้มีโอกาส

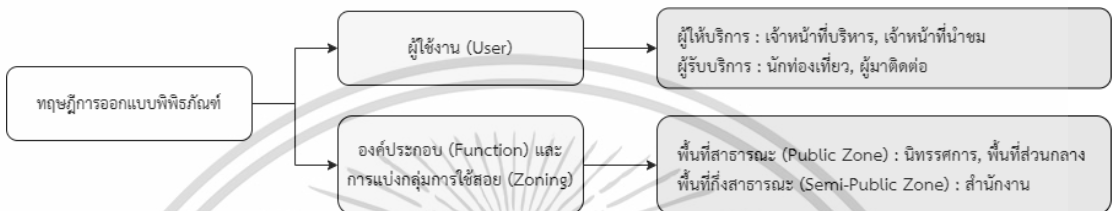
³¹ โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2516). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 40. เรื่องที่ 1 พิพิธภัณฑ์สถาน. เข้าถึงได้จาก: <https://www.saranukromthai.or.th>.

³² นิคม มุสิกคามะ. (2510). วิชาการพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

³³ ผศ.ประเสริฐ ศีลรัตน์. (2549). การออกแบบนิทรรศการ (ฉบับกระเป๋). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลิขประภา. เอกสารนี้เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น เมื่อผู้รู้เห็นว่าเป็นประโยชน์ในการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เข้าชม โดยจัดในบริเวณที่มีพื้นที่กว้าง เช่น สนามหลวง วังสราญรมย์ สวนลุมพินี หรือที่สนามในสถาบันการศึกษา

2.3) นิทรรศการหมุนเวียน (Traveling Exhibition) เป็นนิทรรศการหมุนเวียนเปลี่ยนสถานที่จัดแสดง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะและเผยแพร่ให้ผู้ชมในท้องถิ่นได้รู้เห็น เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือข่าวสารข้อมูลต่างๆ บางครั้งนิทรรศการชั่วคราวบางอย่างก็ใช้เป็นนิทรรศการหมุนเวียนด้วย

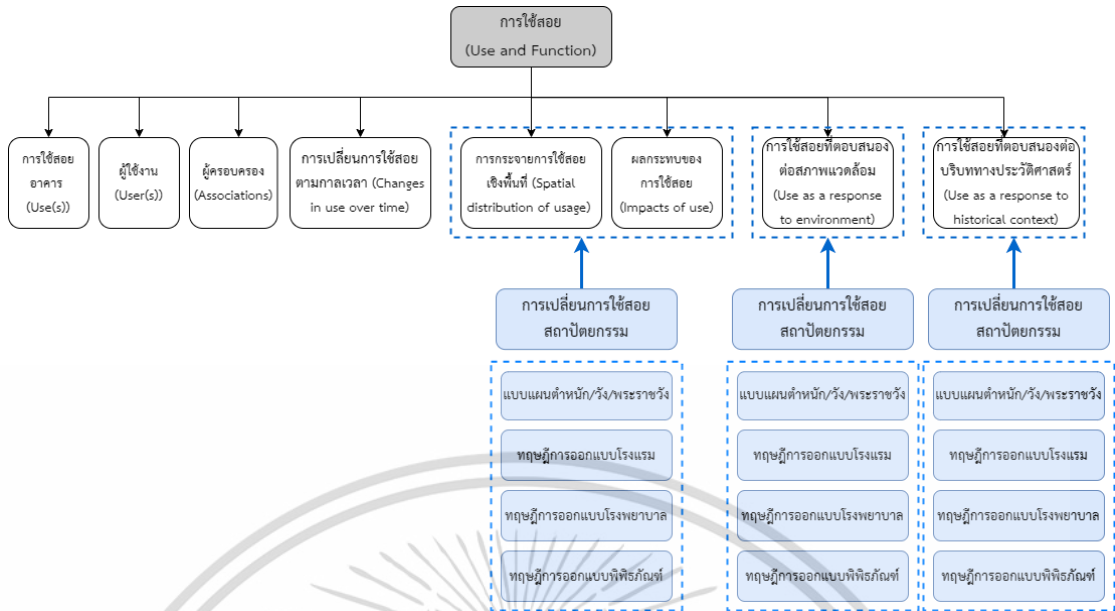
รูปที่ 2.18 ทฤษฎีการออกแบบพิพิธภัณฑ์
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ตารางที่ 2.1 แสดงการเปรียบเทียบการออกแบบสถาปัตยกรรมทั้ง 4 ประเภท

ประเภท	ผู้ใช้งาน (User)	องค์ประกอบ (Function) และการแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning)
พระราชวัง	ผู้ให้บริการ : ข้าราชการบริหาร ผู้รับบริการ : พระมหากษัตริย์, เจ้านาย, ขุนนาง	พื้นที่สาธารณะ (Public Zone) : ห้องพระโรงฝ่ายหน้า พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) : ห้องเสวย, ห้องพระโรงฝ่ายใน พื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) : ห้องบรรทม, ห้องทรงพระอักษร
โรงแรม	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่บริการ ผู้รับบริการ : แขกพักค้างแรม, แขกไม่พักค้างแรม	พื้นที่สาธารณะ (Public Zone) : ส่วนต้อนรับ, ห้องนั่งเล่น, ห้องอาหาร, บาร์ พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) : สำนักงาน พื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) : ห้องพัก
โรงพยาบาล	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่บริการโรงพยาบาล, เจ้าหน้าที่รักษาพยาบาล, เจ้าหน้าที่บริการทางการแพทย์ ผู้รับบริการ : ผู้ป่วยนอก, ผู้ป่วยใน, ผู้มาติดต่อ	พื้นที่สาธารณะ (Public Zone) : ส่วนต้อนรับ, แผนกผู้ป่วยนอก (OPD) พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) : แผนกฉุกเฉิน, แผนกเภสัชกรรม พื้นที่กึ่งส่วนตัว (Semi-Private Zone) : แผนกศัลยกรรม, ห้องดับจิต พื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) : ห้องพักรักษาผู้ป่วย
พิพิธภัณฑ์	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่นำชม ผู้รับบริการ : นักท่องเที่ยว, ผู้มาติดต่อ	พื้นที่สาธารณะ (Public Zone) : นิทรรศการ, พื้นที่ส่วนกลาง พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) : สำนักงาน

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

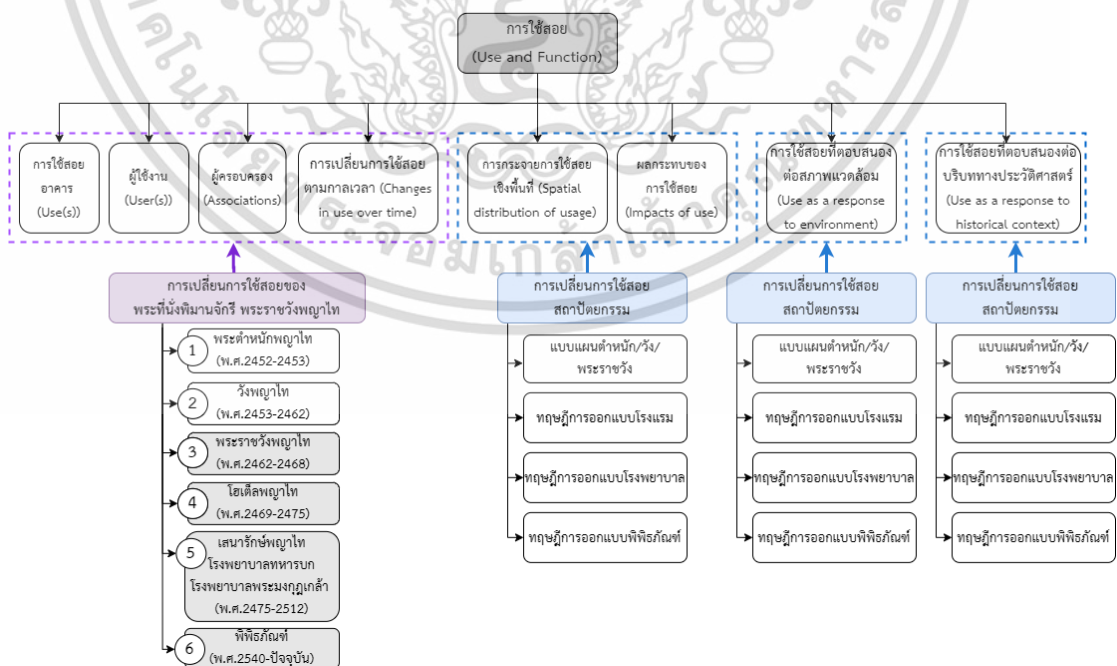

รูปที่ 2.19 ทฤษฎีการออกแบบสถาปัตยกรรม
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

2.4 สรุปกรอบแนวคิด

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังแสดงในรูปที่ 2.20

ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท

รูปที่ 2.20 กรอบแนวคิดของการศึกษาวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3

วิธีการวิจัย ข้อมูล และการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ กระบวนการสร้างเครื่องมือสำหรับรวบรวมข้อมูล การวิจัย เริ่มจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นแนวทางของการทบทวนวรรณกรรม นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดของการวิจัย จากนั้นจึงนำกรอบแนวคิดของการวิจัยเป็นแนวทางของการรวบรวมข้อมูล สำหรับการวิจัย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลของการศึกษาโดยทำการเก็บข้อมูลทางเอกสาร, ข้อมูลภาพถ่าย และข้อมูลแบบสถาปัตยกรรม ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมดังต่อไปนี้

1) **การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) หรือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)** ประกอบด้วยการทบทวนวรรณกรรมจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, การสืบค้นข้อมูลจากสื่อสารสนเทศ และการสืบค้นข้อมูลขั้นต้นหรือขั้นปฐมภูมิ ซึ่งได้แก่ เอกสารจำพวกจดหมายเหตุ หรือบันทึกจากคนในยุคสมัยที่ต้องการทำการศึกษาค้นคว้า เป็นต้น

2) **การรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Data)** ประกอบด้วยการลงพื้นที่สำรวจ พระราชวังพญาไท เพื่อเก็บข้อมูลในช่วงเวลาปัจจุบัน โดยทำการสังเกตจดบันทึก เก็บข้อมูลภาพถ่าย และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับพระราชวังพญาไท

เนื่องมาจากข้อมูลของพระราชวังพญาไทอยู่ในหลายช่วงเวลา เพื่อให้เป็นระเบียบและสะดวกกับการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ทำการรวบรวมข้อมูลมาแล้วจึงมีวิธีการในการจัดกลุ่มข้อมูลตามช่วงเวลา ซึ่งจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมได้แบ่งช่วงยุคสมัยเพื่อให้มีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์ตามหน้าที่การใช้อายุของสถาปัตยกรรมออกเป็นยุคสมัยดังต่อไปนี้

ยุคสมัยก่อนสร้างพระที่นั่งพิมานจักรี

- ยุคสมัยที่ 1 : พระตำหนักพญาไท (พ.ศ.2452-2453)
- ยุคสมัยที่ 2 : วังพญาไท (พ.ศ.2453-2462)

ยุคสมัยเมื่อสร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562

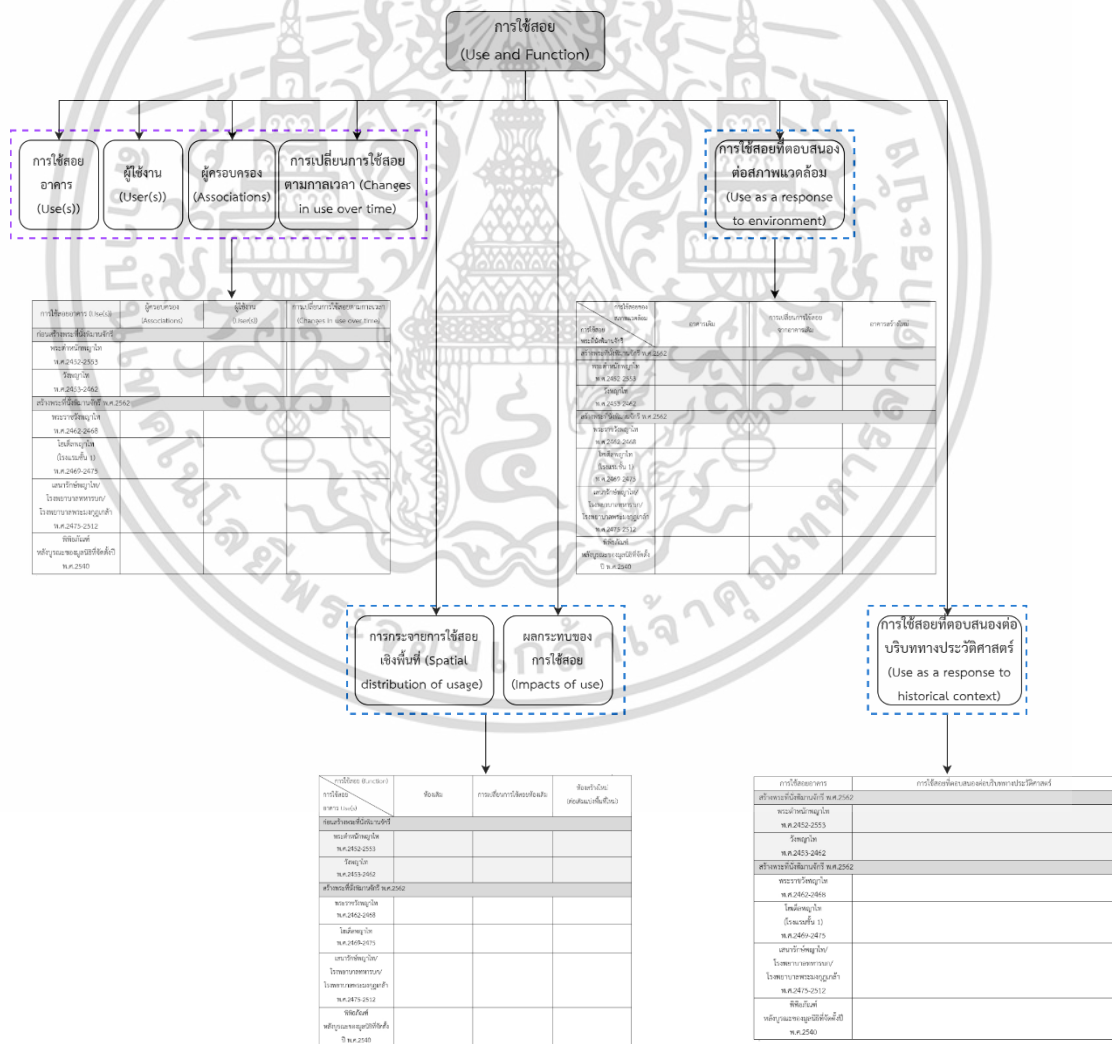
- ยุคสมัยที่ 1 : พระราชวังพญาไท (พ.ศ.2462-2468)
- ยุคสมัยที่ 2 : โยเตลพญาไท (พ.ศ.2469-2475)
- ยุคสมัยที่ 3 : เสนารักษ์พญาไท (พ.ศ.2475-2489), โรงพยาบาลทหารบก (พ.ศ.2489-2495) และโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า (พ.ศ.2495-2512)
- ช่วงยุคที่ 4 : พิพิธภัณฑสถาน (พ.ศ.2540-ปัจจุบัน)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากกรอบแนวคิดของการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 จึงได้ตัวแปรการพิจารณาความแท้ (Authenticity) ในแง่มุมของการใช้สอย (Use and Function) โดยมีเกณฑ์ย่อยอื่นๆ ประกอบด้วย ตัวแปรทั้ง 8 ประเด็นซึ่งจัดเป็น 4 กลุ่มได้ดังนี้

- 1) การใช้สอยอาคาร (Use(s)), ผู้ใช้งาน (User(s)), ผู้ครอบครอง (Associations) และการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยตามกาลเวลา (Changes in use over time)
- 2) การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ (Spatial distribution of usage) และผลกระทบของการใช้สอย (Impacts of use)
- 3) การใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม (Use as a response to environment)
- 4) การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ (Use as a response to historical context)

โดยนำตัวแปรของการใช้สอยสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลดังแสดงในรูปที่ 3.1

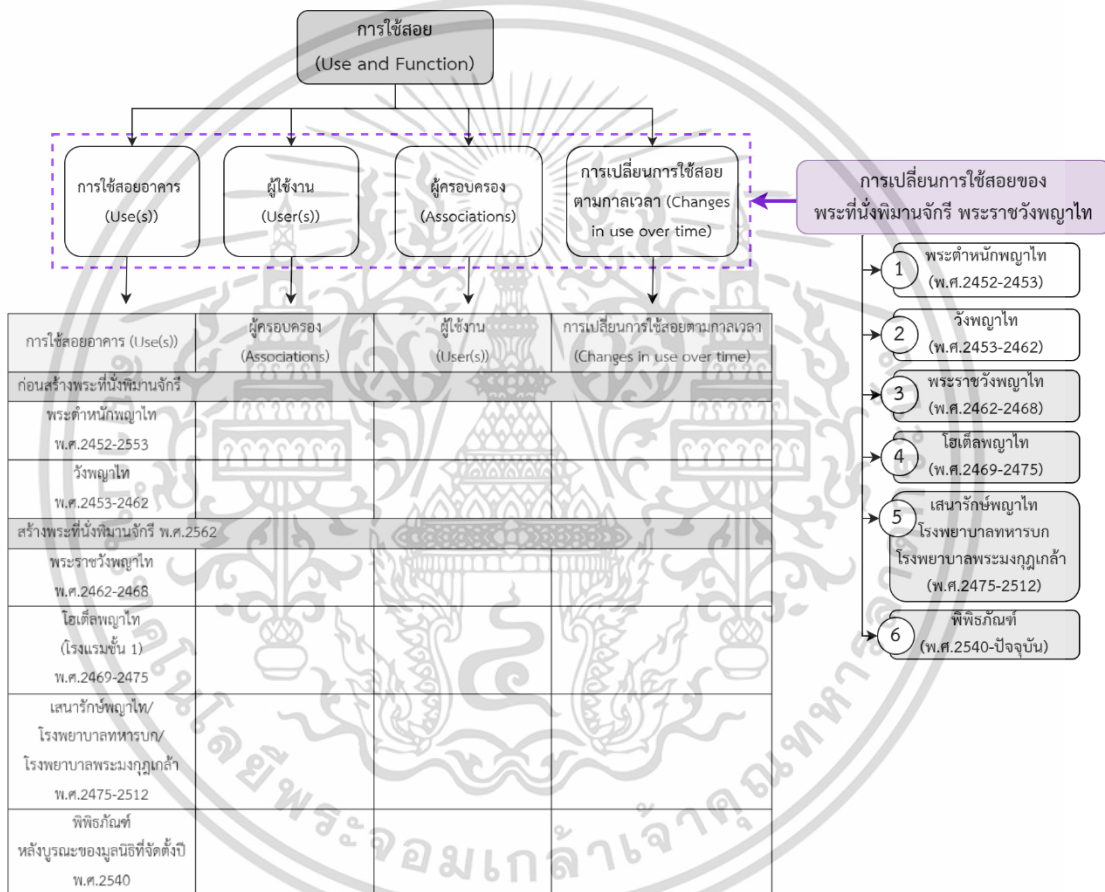
รูปที่ 3.1 ตัวแปรของการใช้สอย (Use and Function) เพื่อการสร้างเครื่องมือ

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.1 การสร้างเครื่องมือสำหรับหาการใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา

ในเนื้อหาของการใช้สอย (Use and Function) จากตัวแปรการใช้สอยอาคาร (Use(s)), ผู้ใช้งาน (User(s)), ผู้ครอบครอง (Associations) และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา (Changes in use over time) สามารถจัดกลุ่มความใกล้เคียงของข้อมูลเป็นหัวข้อ 3.1 และสร้างตารางเครื่องมือสำหรับหาข้อมูลตามตัวแปรได้ดังกระบวนการในรูปที่ 3.2 ได้เป็นเครื่องมือในตารางที่ 3.1

รูปที่ 3.2 รูปภาพกระบวนการสร้างเครื่องมือตารางที่ 3.4 จากตัวแปร
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

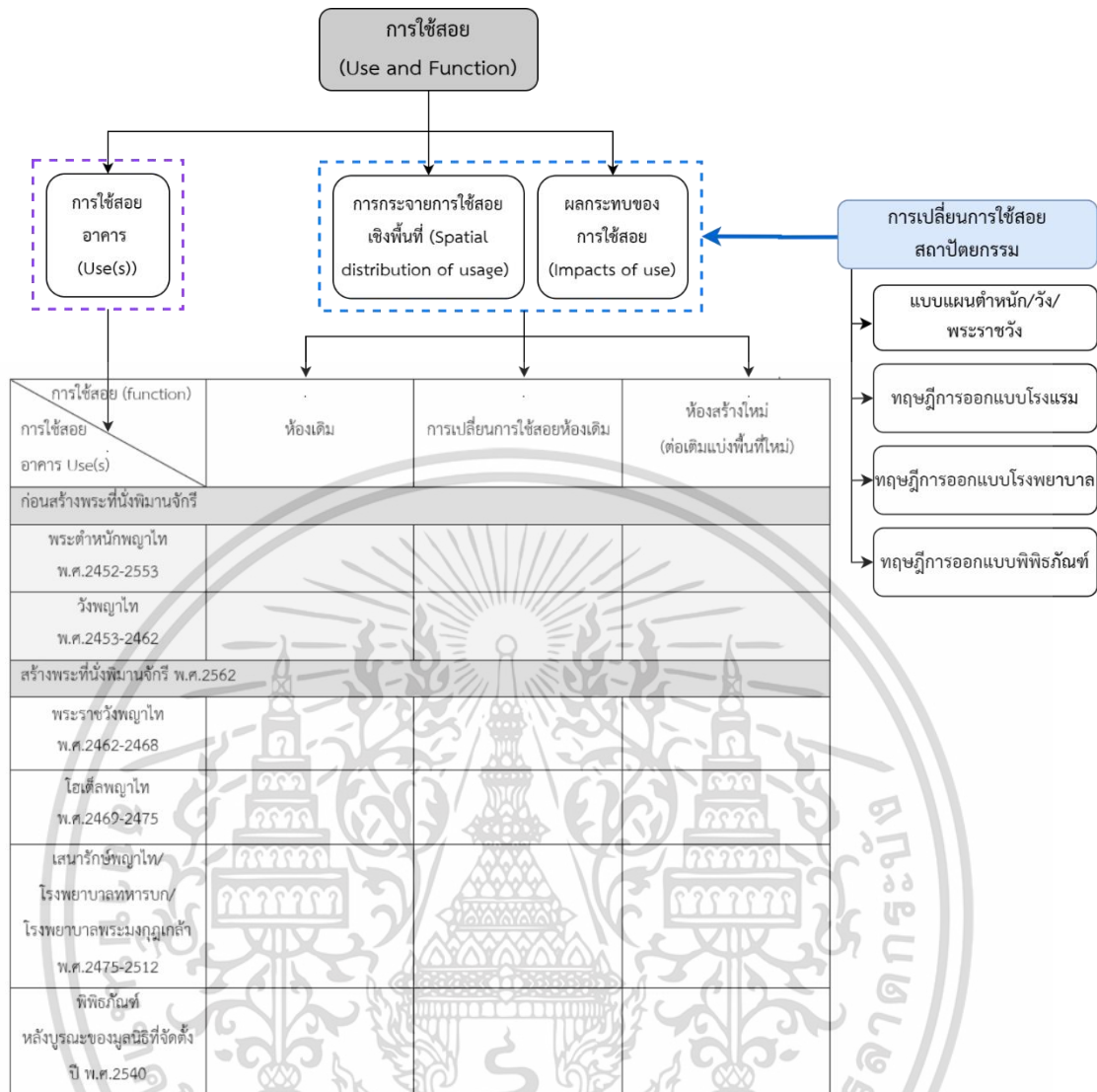
ตารางที่ 3.1 เครื่องมือหาการใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอย
ตามกาลเวลา

การใช้สอยอาคาร (Use(s))	ผู้ครอบครอง (Associations)	ผู้ใช้งาน (User(s))	การเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา (Changes in use over time)
ก่อนสร้างพระที่นั่งพิมานจักรี			
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553			
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462			
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562			
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468			
โฮเต็ลพญาไท (โรงแรมชั้น 1) พ.ศ.2469-2475			
เสนาภิษพญาไท/ โรงพยาบาลทหารบก/ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512			
พิพิธภัณฑ หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540			

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

3.2 การสร้างเครื่องมือสำหรับหาการกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ และผลกระทบของการใช้สอย

ในเนื้อหาของการใช้สอย (Use and Function) จากตัวแปรการกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ (Spatial distribution of usage) และผลกระทบของการใช้สอย (Impacts of use) สามารถจัดกลุ่มความใกล้เคียงของข้อมูลเป็นหัวข้อ 3.2 และสร้างตารางเครื่องมือสำหรับหาข้อมูลตามตัวแปรได้ดังกระบวนกรในรูปที่ 3.3 ได้เป็นเครื่องมือในตารางที่ 3.2

รูปที่ 3.3 รูปภาพกระบวนการสร้างเครื่องมือตารางที่ 3.5 จากตัวแปร
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

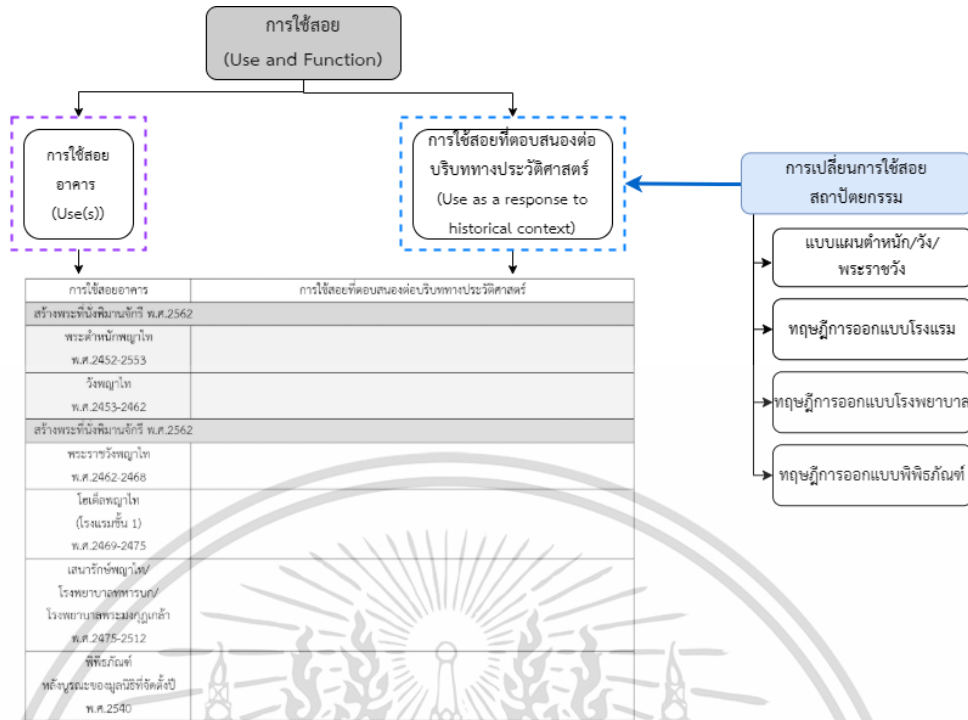
ตารางที่ 3.2 เครื่องมือหาการกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย

การใช้สอย (function) การใช้สอย อาคาร Use(s)	ห้องเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิม	ห้องสร้างใหม่ (ต่อเติมแบ่งพื้นที่ใหม่)
ก่อนสร้างพระที่นั่งพิมานจักรี			
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553			
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462			
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562			
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468			
โอเต็ลพญาไท พ.ศ.2469-2475			
เสนาธิการพญาไท/ โรงพยาบาลทหารบก/ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512			
พิพิธภัณฑ หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้ง ปี พ.ศ.2540			

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

3.3 การสร้างเครื่องมือสำหรับหาการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม

ในเนื้อหาของการใช้สอย (Use and Function) จากตัวแปรการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม (Use as a response to environment) เป็นหัวข้อ 3.3 และสร้างตารางเครื่องมือสำหรับหาข้อมูลตามตัวแปรได้ตั้งกระบวนการในรูปที่ 3.4 ได้เป็นเครื่องมือในตารางที่ 3.3

รูปที่ 3.4 รูปภาพกระบวนการสร้างเครื่องมือตารางที่ 3.6 จากตัวแปรที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ตารางที่ 3.3 เครื่องมือหาการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม

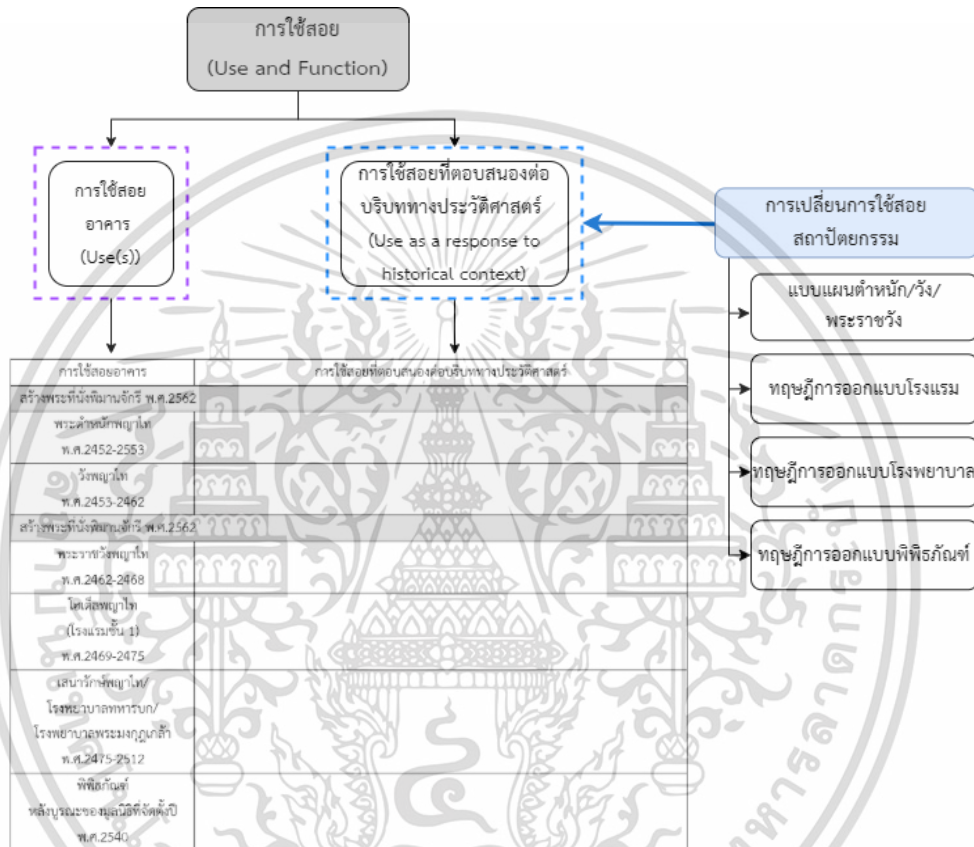
การใช้สอย พระที่นั่งพิมานจักรี	การใช้สอยของสภาพแวดล้อม	อาคารเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยจากอาคารเดิม	อาคารสร้างใหม่
	สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562			
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553				
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462				
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562				
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468				
โฮเต็ลพญาไท (โรงแรมชั้น 1) พ.ศ.2469-2475				
เสนาบดีพญาไท/โรงพยาบาลทหารบก/โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512				
พิพิธภัณฑ์ หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540				

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.4 การสร้างเครื่องมือสำหรับหาการใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์

ในเนื้อหาของการใช้สอย (Use and Function) จากตัวแปรการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม (Use as a response to environment) เป็นหัวข้อ 3.4 และสร้างตารางเครื่องมือสำหรับหาข้อมูลตามตัวแปรได้ดังกระบวนการในรูปที่ 3.5 ได้เป็นเครื่องมือในตารางที่ 3.4

รูปที่ 3.5 รูปภาพกระบวนการสร้างเครื่องมือตารางที่ 3.7 จากตัวแปร

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.4 เครื่องมือหาการใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์

การใช้สอยอาคาร	การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562	
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553	
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462	
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562	
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	
โฮเต็ลพญาไท (โรงแรมชั้น 1) พ.ศ.2469-2475	
เสนาบดีพญาไท/ โรงพยาบาลทหารบก/ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512	
พิพิธภัณฑ์ หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540	

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 4

การดำเนินการและผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท โดยแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ตามเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากบทที่ 3 ออกเป็น 4 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

- 4.1 การใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา
- 4.2 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ และผลกระทบของการใช้สอย
- 4.3 การใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม
- 4.4 การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์

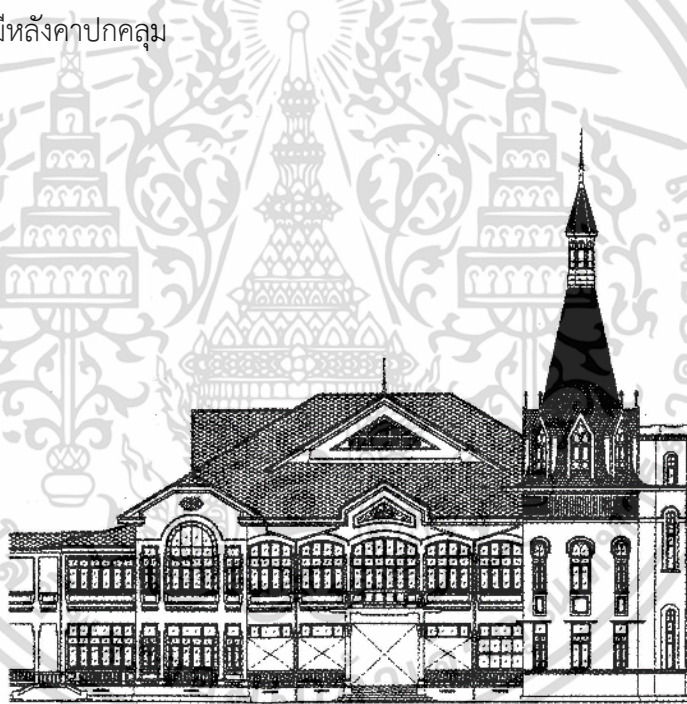
รูปที่ 4.1 พระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

พระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท เป็นพระที่นั่งองค์ประธานของหมู่พระที่นั่งในพระราชวังพญาไท ที่สร้างขึ้นใหม่ตามพระดำริรัชกาลที่ 6 เริ่มสร้างในปี พ.ศ.2463 เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนสูง 2 ชั้น มีตำแหน่งอยู่ที่ใจกลางของผังในพระราชวังพญาไท เชื่อมต่อกับพระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถานทางทิศตะวันออกและพระที่นั่งศรีสุทธนิวาสทางทิศตะวันตกโดยทางเชื่อมชั้นบนและชั้นล่าง เป็นอาคารหลักของการใช้สอย โดยพระที่นั่งพิมานจักรีมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างโรมานเนสก์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กับโกธิคจากอิทธิพลตะวันตก³⁴ แต่มีลักษณะที่ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศในเขตร้อนชื้นของไทย อย่างการยื่นชายหลังคาเพื่อกันแดดและฝน การที่มีทางเดินภายในอาคารแบบเปิดโล่งการออกแบบช่องเปิดแบบบานกระทุ้งที่มีจำนวนมาก ตลอดจนช่องระบายอากาศไม้ฉลุลายเหนือบานประตูและหน้าต่าง เพื่อให้มีการระบายอากาศเข้าสู่อาคารได้ดี ซึ่งเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมในเขตร้อนชื้นที่ ความรู้สึกไม่น่าสบายจากความร้อนหรือความชื้นสูงในเขตร้อนชื้นแก้ไขโดยให้มีการระบายอากาศทางธรรมชาติ หรือลมพัดผ่าน การออกแบบห้องหรืออาคารจึงต้องคำนึงถึงการระบายอากาศทางธรรมชาติ³⁵ ต่างกับสถาปัตยกรรมในเขตตะวันตกที่ไม่ต้องการลมที่นำความเย็นเข้าอาคารมากเกินไป โดยลักษณะการวางผังของพระที่นั่งพิมานจักรีเหมือนเรือนไทยหมู่ใหญ่ คือห้องต่างๆเรียงเป็น 3 แถว ระหว่างแถวมีทางเดินใหญ่คั่น กว้างจนดูเหมือนระเบียงแบบเรือนไทย³⁶ ลักษณะที่แตกต่างกันคือพระที่นั่งพิมานจักรีเป็นอาคารแบบปิดผนังโดยรอบแล้วมีหน้าต่างรอบๆ ระเบียงแทน แต่เรือนไทยหมู่มีการใช้ฝาเรือนล้อมรอบแต่หลังคาไม่ได้ยื่นคลุมทางเดินทั้งหมด ขานมีลักษณะเปิดโล่งไม่มีหลังคาปกคลุม

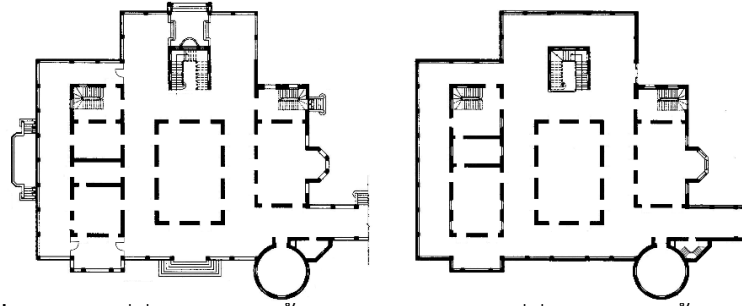
รูปที่ 4.2 รูปด้านพระที่นั่งพิมานจักรี

ที่มา: สมชาติ จีงสิริอารักษ์. (2553)

³⁴ ชมรมคนรักวัง. (2548) พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้. หน้า 10

³⁵ กิจชัย จิตขจรวานิช. (2544). ข้อเสนอแนะในการออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศในเขตร้อนชื้น. NAJUA: Architecture, Design and Built Environment VOL. 17 (2001): กันยายน 2543 - สิงหาคม 2544. เข้าถึงได้จาก: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA-Arch/article/view/45877>

³⁶ สมชาติ จีงสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ.2480. กรุงเทพฯ: คณะ

รูปที่ 4.3 พระที่นั่งพิมานจักรีชั้น 1 (ชาย) , ผังพระที่นั่งพิมานจักรีชั้น 2 (ขวา)

ที่มา : ผู้วิจัยปรับปรุงจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติสมัยรัชกาลที่ 6 และหนังสือสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 (2565)

ตารางที่ 4.1 แสดงตำแหน่งบันไดและลิฟต์ของพระที่นั่งพิมานจักรี

ตำแหน่ง ในผัง	 บันไดหลัก	 บันไดภายใน	 บันไดเวียน	 ลิฟต์แก้วสูง 2 ชั้น และทางลาด
ลักษณะ	มีลักษณะเป็นโถง บันไดเปิดอยู่ภายใน อาคาร	มีลักษณะเป็นบันได ที่อยู่ภายในห้องทาง ด้านหลังของอาคาร	มีลักษณะเป็นบันไดพับติด กับห้องหอคอยทรงกลม เปิดเข้าได้จากชั้น 2 และ ห้องใต้หลังคา สำหรับซัก จงมหาราชขึ้นสู่ออคอย	ถูกเพิ่มเข้ามาในช่วงที่ กลายเป็นพิพิธภัณฑ์แล้ว เชื่อมต่อกับระเบียงชั้น 2 ระหว่างพระที่นั่งพิมานจักรี และพระที่นั่งศรีสุทธนิวาส

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

รูปที่ 4.4 บันไดหลักของอาคาร(ซ้าย) , บันไดเวียน (กลาง) , ลิฟต์ (ขวา)

ที่มา: ผู้วิจัย (2565), ชมรมคนรักวัง (2548), ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.1 การใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครองและการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา

แรกเริ่มพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนักพญาไทในปี พ.ศ.2452 บริเวณท้องทุ่งพญาไท ริมถนนซังฮี้ (ปัจจุบันคือถนนราชวิถี) เพื่อเป็นสถานที่สำหรับทรงงานเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงไก่ หลังการก่อสร้างพระตำหนักเสร็จสมบูรณ์ มีพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลศฤงคาร (ขึ้นเรือนใหม่) ในวันที่ 14-15 พฤษภาคม พ.ศ.2453³⁷ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตในเดือนตุลาคม พ.ศ.2453 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถทรงพระประชวร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทูลเชิญเสด็จมาประทับที่วังพญาไทเพื่อรักษาพระองค์ สมเด็จพระบรมราชชนนีประทับอยู่จนสวรรคตในปี พ.ศ.2462

หลังสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี เสด็จสวรรคตใน พ.ศ.2462 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริให้สร้างพระที่นั่งพิมานจักรีในปี พ.ศ.2463³⁸ พร้อมกับหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไท จากหลักฐานในบันทึกของหม่อมหลวงปิ่นมาลากุล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนร่วมในการออกแบบพระที่นั่งในปี พ.ศ.2462³⁹ โดยโปรดเกล้าฯ ให้นายเอมิลโย ฟอร์โน (Emilio Forno) สถาปนิกชาวอิตาลีเลียนซึ่งเป็นข้าราชการกรมศิลปากรในขณะนั้น เป็นผู้ดูแลการก่อสร้างและตกแต่งภายในหมู่พระที่นั่ง และนายคาร์โล ริโกลี (Carlo Rigoli) จิตรกรชาวอิตาลีเลียนเป็นผู้เขียนภาพจิตรกรรมลายเขียนสีตกแต่งภายในพระราชวังพญาไท จากนั้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชดำริให้จัดงานมหกรรมนานาชาติชื่อว่า “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” (The Siamese Kingdom Exhibition) ในปี พ.ศ.2468⁴⁰ แต่กรุงเทพมหานครเวลานั้นยังไม่มีโรงแรมที่ทันสมัย รัชกาลที่ 6 จึงมีพระราชปรารภกับผู้อำนวยการกรมรถไฟหลวง ขณะนั้นว่าพระราชวังพญาไทเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ใหญ่โตมีบริเวณที่กว้างขวางมากต้องสิ้นเปลืองในการบำรุงรักษา หากปรับเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เข้ามาในสยามแล้วค่าบำรุงรักษาก็คงรวมอยู่ในงบของโรงแรมได้⁴¹ จึงให้กรมรถไฟหลวงที่ประสบความสำเร็จในกิจการไฮเต็ลรถไฟหัวหินมาก่อน แปลงพระราชวังพญาไทเป็นไฮเต็ลทันสมัยชั้นเดอลุกซ์เพื่อเปิดวันที่ 1 มกราคม 2468 ทนงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ โดยมีพระราชประสงค์ให้คงรูปพระราชวังและนามเดิมเป็นที่ระลึก แต่งานสยามรัฐพิพิธภัณฑไม่ได้จัดขึ้นเนื่องจากรัชกาลที่ 6 เสด็จสวรรคตก่อนการจัดงานรื่นเริงขณะนั้นจึงต้องงดไป ต่อมารัชกาลที่ 7 พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สืบสาน

³⁷ ชมรมคนรักวัง. (2548). พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้.

³⁸ ทอวชิราวุธานุสรณ์. (2463-2464). จดหมายเหตุราชกิจรายวัน ค.ศ.1921.

³⁹ ประติสมิต. (2523). มีอะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม. หน้า 71.

⁴⁰ กัญฐิกา กล่อมสุวรรณ. (2556). “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” ใน 230 ปี ศรีรัตนโกสินทร์ มรดกความทรงจำ กรุงเทพมหานคร. โครงการวิจัย 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย.

⁴¹ ชมรมคนรักวัง. (2548). พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้. หน้า 6.

พระราชดำรินี้ในรัชกาลที่ 6⁴² เป็นโฮเต็ลพญาไท จนหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โฮเต็ลพญาไทขาดทุนประกอบกระทรวงกลาโหมต้องการใช้สถานที่เป็นกองเสนาธิการ⁴³ โดยโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน พ.ศ.2483 และ พ.ศ.2489 ให้กระทรวงกลาโหม จนเป็นเปลี่ยนชื่อเป็นโรงพยาบาลทหารบกเมื่อสิ้นสุดสงครามย้ายมาสังกัดกรมแพทย์ทหารบก จากนั้นปรับปรุงเพื่อเตรียมรับสงคราม⁴⁴ รัชกาลที่ 9 พระราชทานชื่อโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อซึ่งโรงพยาบาลได้ย้ายไปอาคารหลังใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกับพระราชวังพญาไทและใช้พระราชวังเป็นที่ทำการของกรมแพทย์ทหารบกจนปี พ.ศ.2532 จึงย้ายไป⁴⁵ จากนั้นกรมศิลปากรขึ้นทะเบียนพระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานในปี พ.ศ. 2522 มีการจัดตั้งชมรมคนรักวัง (ปัจจุบันคือมูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี) ในปี พ.ศ.2540 เพื่อรณรงค์หารายได้สมทบทุนบูรณะพระราชวังพญาไทและดำเนินการเป็นพิพิธภัณฑ์ให้ประชาชนทั่วไปเข้าชมจนถึงปัจจุบัน โดยที่พระที่นั่งอุดมวรมานยังใช้เป็นศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎเกล้า

⁴²กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ.(2553).พระราชวังพญาไทในวันวาท้าแผ่นดิน.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน.หน้า194-195.

⁴³หจจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2475-2477). สร.0201.30/3 เรื่องการเลิกโฮเต็ลวังพญาไทและกาแฟนرسิ่ง.

⁴⁴หจจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2495-2496). มท.0201.2.1.8/42 เรื่องการปรับปรุงกิจการเสนาธิการเพื่อเตรียมรับสถานการณ์สงคราม.

⁴⁵ชมรมคนรักวัง. พระราชวังพญาไท. (2548). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้. หน้า 8.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในพิธีการพิเศษเท่านั้น เมื่อผู้ใดเห็นนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.2 การใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา

การใช้สอยอาคาร (Use(s))	ผู้ครอบครอง (Associations)	ผู้ใช้งาน (User(s))	การเปลี่ยนการใช้สอย ตามกาลเวลา (Changes in use over time)
ก่อนสร้างพระที่นั่งพิมานจักรี			
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ผู้ให้บริการ : ข้าราชการบริพาร ผู้รับบริการ : พระมหากษัตริย์, เจ้านาย, ขุนนาง	สร้างเป็นพลับพลา/พระตำหนัก
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462	สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ		เปลี่ยนเป็นวังที่ประทับ
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562			
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	ผู้ให้บริการ : ข้าราชการบริพาร ผู้รับบริการ : พระมหากษัตริย์, เจ้านาย, ขุนนาง	สร้างหมู่พระที่นั่งสถาปนาเป็นพระราชวังเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระราชบิดาและพระราชมารดา
ไฮเต็ลพญาไท (โรงแรมชั้น 1) พ.ศ.2469-2475	พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (บริหารงานโดยกรมรถไฟหลวง)	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่บริการ ผู้รับบริการ : แยกพักค้างแรม, แขกไม่พักค้างแรม	รัชกาลที่ 7 สร้างตามพระราชประสงค์รัชกาลที่ 6 ซึ่งกรุงเทพฯยุคนั้นขาดโรงแรมที่ทันสมัย
เสนาารักษ์พญาไท พ.ศ.2475-2489	กองเสนาารักษ์จังหวัดทหารบกกรุงเทพฯ กระทรวงกลาโหม	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่บริการโรงพยาบาล, เจ้าหน้าที่รักษาพยาบาล,	ไฮเต็ลพญาไทขาดทุน และกระทรวงกลาโหมต้องการใช้สถานที่เป็นกองเสนาารักษ์
โรงพยาบาลทหารบก พ.ศ.2489-2495	สังกัดกรมแพทย์ทหารบก	เจ้าหน้าที่บริการทางการแพทย์	เปลี่ยนชื่อเมื่อสิ้นสุดสงคราม ย้ายมาสังกัดกรมแพทย์ทหารบก
โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2495-2512	กองทัพบก กระทรวงกลาโหม	ผู้รับบริการ : ผู้ป่วยนอก, ผู้ป่วย ใน, ผู้มาติดต่อ	ปรับปรุงเพื่อเตรียมรับสงคราม รัชกาลที่ 9 พระราชทานชื่อโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หลังบูรณะของมูลนิธิที่ จัดตั้งปี พ.ศ.2540 (ชั้นทะเบียน โบราณสถานพ.ศ.2522)	สังกัดกรมแพทย์ทหารบก กองทัพบกกระทรวงกลาโหม ดูแลโดยมูลนิธิธรรมาภิบาล พระราชวังพญาไท	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่นำชม ผู้รับบริการ : นักท่องเที่ยว, ผู้มาติดต่อ	อนุรักษ์อาคารและเปิดเป็นพิพิธภัณฑสถานให้ประชาชนทั่วไป ได้เข้าชม

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.3 การใช้สอยอาคาร, ผู้ใช้งาน, ผู้ครอบครอง และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา

การใช้สอยอาคาร (Use(s))	ผู้ครอบครอง (Associations)	ผู้ใช้งาน (User(s))	การเปลี่ยนการใช้สอย ตามกาลเวลา (Changes in use over time)	
ก่อนสร้างพระที่นั่งพิมานจักรี	เจ้าของเดิม	ข้าราชการบริพารดูแล		
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ผู้ให้บริการ : ข้าราชการบริพาร ผู้รับบริการ :	สร้างเป็นพลับพลา/พระตำหนัก	ตำหนัก/วัง/พระราชวัง (ที่พักอาศัย)
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462	สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ	พระมหากษัตริย์, เจ้านาย, ขุนนาง	เปลี่ยนเป็นวังที่ประทับ	
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562				
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	ผู้ให้บริการ : ข้าราชการบริพาร ผู้รับบริการ :	สร้างหมู่พระที่นั่งสถาปนาเป็นพระราชวังเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระราชบิดาและพระราชมารดา	ตำหนัก/วัง/พระราชวัง
ไฮเต็ลพญาไท (โรงแรมชั้น 1) พ.ศ.2469-2475	พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (บริหารงานโดยกรมรถไฟหลวง)	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่บริการ ผู้รับบริการ : แยกพักค้างแรม, แยกไม่พักค้างแรม	รัชกาลที่ 7 สร้างตามพระราชประสงค์รัชกาลที่ 6 ซึ่งกรุงเทพฯ คนนั้นขาดโรงแรมที่ทันสมัย	โรงแรม
เสนาารักษ์พญาไท พ.ศ.2475-2489	กองเสนาารักษ์จังหวัดทหารบก กรุงเทพฯ สังกัด กระทรวงกลาโหม	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่บริการ โรงพยาบาล, เจ้าหน้าที่	ไฮเต็ลพญาไทขาดทุน และกระทรวงกลาโหมต้องการใช้สถานที่เป็นกองเสนาารักษ์	โรงพยาบาล
โรงพยาบาลทหารบก พ.ศ.2489-2495	สังกัดกรมแพทย์ทหารบก กระทรวงกลาโหม	รักษาพยาบาล, เจ้าหน้าที่บริการทางการแพทย์	เปลี่ยนชื่อเมื่อสิ้นสุดสงคราม ย้ายมาสังกัดกรมแพทย์ทหารบก	
โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2495-2512	สังกัดกรมแพทย์ทหารบก กระทรวงกลาโหม	ผู้รับบริการ : ผู้ป่วยนอก, ผู้ป่วยใน, ผู้มาติดต่อ หน่วยงานรัฐดูแล	ปรับปรุงเพื่อเตรียมรับสงคราม รัชกาลที่ 9 พระราชทานชื่อโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า	
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หลังบูรณะของมูลนิธิที่ จัดตั้งปี พ.ศ.2540 (ชั้นทะเบียนโบราณสถานพ.ศ.2522)	โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า สังกัดกรมแพทย์ทหารบก กองทัพบก กระทรวงกลาโหม ดูแลโดยมูลนิธิอนุรักษณ์พระราชวังพญาไท	ผู้ให้บริการ : เจ้าหน้าที่บริหาร, เจ้าหน้าที่นำชม ผู้รับบริการ : นักท่องเที่ยว, ผู้มาติดต่อ	อนุรักษ์อาคารและเปิดเป็นพิพิธภัณฑสถานให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าชม	พิพิธภัณฑสถาน

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

จากตารางที่ 4.3 แสดงการใช้สอยอาคาร (Use(s)), ผู้ใช้งาน (User(s)), ผู้ครอบครอง (Associations) และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา (Changes in use over time) แสดงให้เห็นถึงการใช้สอยอาคาร (Use(s)) ที่แตกต่างกันออกไปทุกยุคเป็นผลมาจากการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา (Changes in use over time) ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการปรับเปลี่ยน โดยจากพระราชวังเปลี่ยนเป็นโรงแรม (ไฮเต็ล) ซึ่งจากที่พักอาศัยส่วนตัว (Private Residence) เปลี่ยนเป็นอาคารสาธารณะ (Public building) แต่ยังเป็นการใช้สอยเพื่อการพักอาศัยอยู่ แต่เมื่อเปลี่ยนเป็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โรงพยาบาลกลายเป็นอาคารสาธารณะเต็มรูปแบบที่มีการใช้สอยซับซ้อน และสุดท้ายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เป็นอาคารสาธารณะเช่นกันแต่การใช้สอยซับซ้อนไม่มากเท่าโรงพยาบาล จากข้อมูลผู้ครอบครอง (Associations) สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ได้คือ เจ้าของเดิมเป็นกษัตริย์ ตั้งแต่วัง/ตำหนัก/พระราชวังพญาไท จนถึงโรงพยาบาล แต่มีการเปลี่ยนรัชกาลจากช่วงเวลาที่ยาวนาน ภายหลังมีเจ้าของใหม่คือกรมแพทย์ทหารบก กองทัพบก กระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐ โดยผู้ใช้งาน (User(s)) ในยุควัง/ตำหนัก/พระราชวังพญาไทผู้ให้บริการคือข้าราชการที่ทำการดูแล ในยุคโรงแรมและโรงพยาบาลเป็นหน่วยงานรัฐ ปัจจุบันซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์มีนิติบุคคลดูแล ซึ่งคือมูลนิธิอนุรักษณ์พระราชวังพญาไท

4.2 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ และผลกระทบของการใช้สอย

การวิเคราะห์การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ และผลกระทบของการใช้สอย โดยเก็บข้อมูลจากการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยผังพระที่นั่งพิมานจักรีในยุคสมัยต่างๆ ตามกรอบแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรม โดยรวบรวมข้อมูลของ การใช้สอย (Function) และการแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning) ตามเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคพระราชวังพญาไท (พ.ศ.2462-2468) ปรับปรุงจากข้อมูลของผังพระที่นั่งจักรีจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติสมัยรัชกาลที่ 6, ผังจากหนังสือสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4⁴⁶, หนังสือพระราชวังพญาไทในวันวาร์ห้าแผ่นดิน⁴⁷ และหนังสือพระราชวังพญาไทจากชมรมคนรักวัง⁴⁸ พระที่นั่งพิมานจักรีมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก เป็นอาคารสูง 2 ชั้น มีบันไดหลักที่ฝั่งด้านหลังอาคารเป็นโถงบันไดเปิด ในขณะที่บันไดรองอยู่ภายในห้องปิดซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นทางสัญจรของผู้ให้บริการ เช่น ผู้ดูแล ข้าราชการบริพาร ที่จะใช้งานบันไดภายในและทางเข้าออกรอง ซึ่งเป็นลักษณะของพระราชวัง ในการแบ่งเส้นทางระหว่างทางสัญจรหลัก และทางสัญจรรองของผู้ให้บริการ ด้วยบันไดและทางเข้า-ออกหลายทาง และมีลักษณะความเป็นพระราชวังด้วยการแบ่งเขตพระราชฐาน

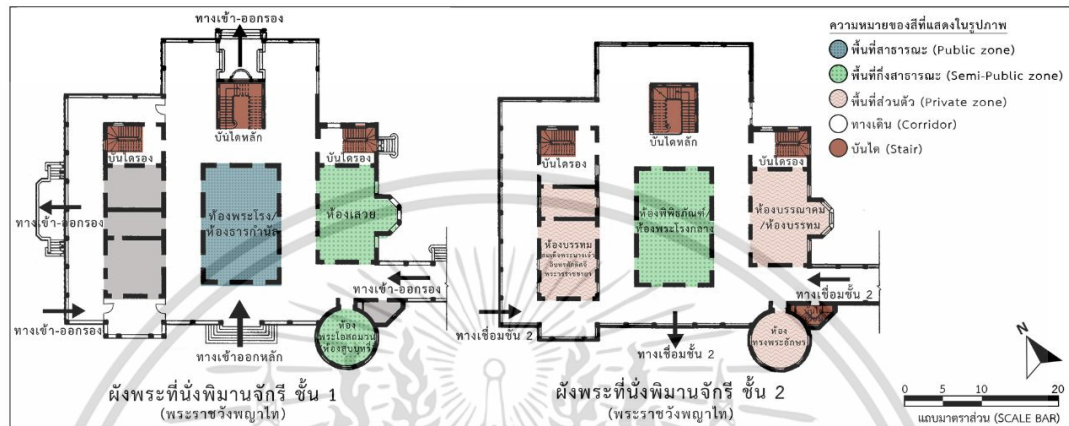
ซึ่งการแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning) ของพระที่นั่งพิมานจักรี ชั้น 1 มีลักษณะของการเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) จากการเป็นพระราชฐานชั้นนอก (ฝ่ายหน้า) ในบริเวณท้องพระโรง เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) จากการเป็นพระราชฐานชั้นนอก (ฝ่ายหน้า) บริเวณห้องเสวยและห้องพระโอสถมวน ในขณะที่ชั้น 2 ของพระที่นั่ง มีลักษณะของพื้นที่กึ่งสาธารณะ

⁴⁶ สมชาติ จิ่งสิริรักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ.2480. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

⁴⁷ กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ. (2553). พระราชวังพญาไทในวันวาร์ห้าแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

⁴⁸ ชมรมคนรักวัง. (2548). พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้.

(Semi-Public Zone) บริเวณห้องพระโรงกลาง กับพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) ที่เป็นห้องบรรทม และห้องทรงพระอักษร จากการเป็นพระราชฐานชั้นใน (ฝ่ายใน) โดยมีลักษณะของพระราชฐานชั้นกลางผสมผสาน แสดงให้เห็นการแบ่งเขตพระราชฐานภายในอาคารหลังเดียวกัน ต่างจากพระราชวังตามแบบแผนที่แบ่งเขตด้วยอาคารหลายหลังในผังบริเวณ

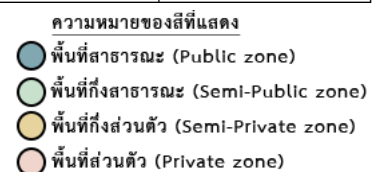

รูปที่ 4.5 ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคพระราชวังพญาไท (พ.ศ.2462-2468)
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ตารางที่ 4.4 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย ยุคพระราชวังพญาไท

การใช้สอย (function) อาคาร Use(s)	ห้องเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิม	ห้องสร้างใหม่ (ต่อเติมแบ่งพื้นที่ใหม่)
	พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	<p>ชั้น 1</p> <p>ห้องพระโรง/ห้องธารกำนัล</p> <p>ห้องเสวย</p> <p>ห้องพระอิสริยยศ (ห้องสุบบุหรี)</p> <p>ชั้น 2</p> <p>ห้องพิพิธภัณฑฯ/ห้องพระโรงกลาง</p> <p>ห้องบรรณาคม/ห้องบรรทม</p> <p>ห้องทรงพระอักษร</p> <p>ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า</p> <p>อินทศัคดีศจี พระวรราชชายา</p>	-

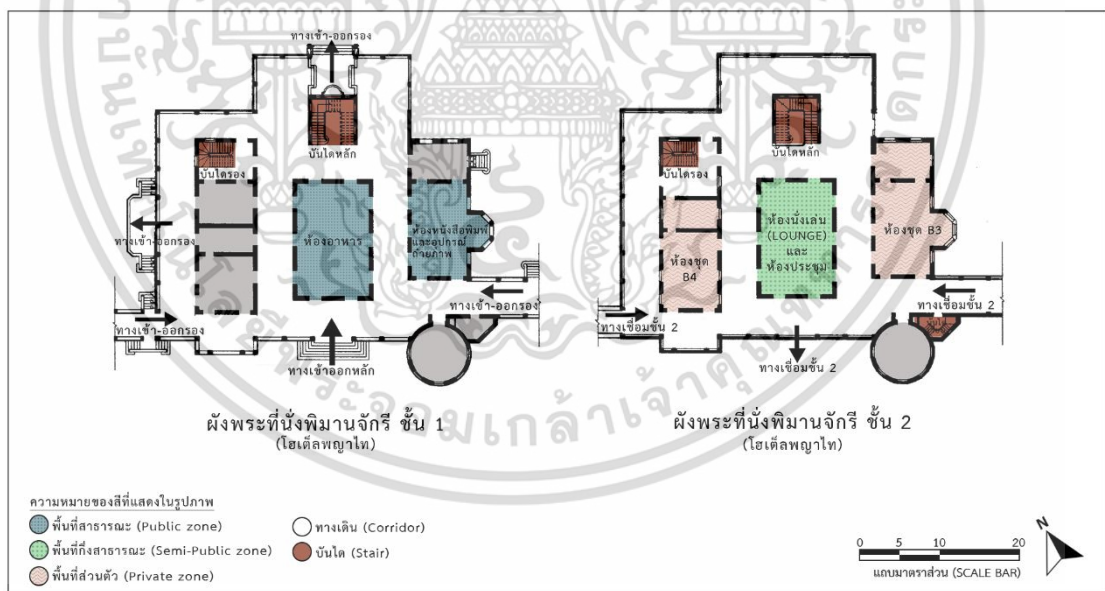
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคโฮเต็ลพญาไท (พ.ศ.2469-2475) ปรับปรุงจากข้อมูลหนังสือพระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน⁴⁹ เมื่อเปลี่ยนอาคารเดิมจากพระราชวังเป็นโรงแรม การใช้สอยที่ปรับไปจากผู้รับบริการเป็นผู้เข้าพักโรงแรม และผู้ให้บริการเป็นพนักงานของโรงแรมแทน โดยอยู่ภายใต้การใช้ผังแบบเดิม เนื่องด้วยการเปลี่ยนเป็นโรงแรมโดยยังมีบรรยากาศแบบความเป็นพระราชวังอยู่ และลักษณะของการเป็นโรงแรมที่ไม่มีความซับซ้อนมาก การเข้าใช้ตัวอาคารจึงยังมีความสอดคล้องกับผังเดิมของอาคารอยู่ แต่มีข้อจำกัดของการที่การแบ่งห้องเดิมมีน้อย เมื่อเปลี่ยนเป็นโรงแรมแล้วพระที่นั่งพิมานจักรีมีลักษณะของอาคารหลักจึงมีความเป็นอาคารต้อนรับของโรงแรม สิ่งอำนวยความสะดวกรวมกันอยู่ที่อาคารนี้ จึงมีพื้นที่เหลือเป็นห้องพักน้อย

โดยการแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning) มีลักษณะใกล้เคียงกับสมัยเป็นพระที่นั่งจากการเป็นที่พักอาศัยเช่นเดียวกัน แต่พื้นที่เริ่มมีความเป็นสาธารณะมากขึ้น ที่ชั้น 1 เป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) บริเวณห้องอาหาร, ห้องหนังสือพิมพ์และอุปกรณ์ถ่ายภาพ ที่ชั้น 2 มีลักษณะของพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) บริเวณห้องนั่งเล่นและห้องประชุม เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) ในส่วนของห้องชุดของโรงแรม ซึ่งเป็นการแบ่งระหว่างชั้น 1 กับชั้น 2 โดยชั้น 1 เป็นพื้นที่สิ่งอำนวยความสะดวกของโรงแรม ด้วยความที่เป็นอาคารหลักในผังบริเวณ แต่ชั้น 2 จะเป็นพื้นที่ห้องพักของโรงแรม

รูปที่ 4.6 ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคโฮเต็ลพญาไท (พ.ศ.2469-2475)

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

⁴⁹ วรรณิการ์ ต้นประเสริฐ. (2553). พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับบริการเชิงานเพื่อการศึกษาเท่านั้น มิใช่อนุญาตให้เผยแพร่โดยไม่ขออนุญาต
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.5 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย ยุคโฮเต็ลพญาไท

การใช้สอย (function) อาคาร Use(s)	ห้องเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิม	ห้องสร้างใหม่ (ต่อเติมแบ่งพื้นที่ใหม่)
โฮเต็ลพญาไท พ.ศ.2469-2475	ชั้น 1	ชั้น 1	-
	ห้องพระโรง/ห้องธารกำนัล	ห้องอาหาร	
	ห้องเสวย	ห้องหนังสือพิมพ์และอุปกรณ์ถ่ายภาพ	
	ห้องพระโสมมวน (ห้องสูบบุหรี่)	(ไม่ทราบ)	
	ชั้น 2	ชั้น 2	
	ห้องพิพิธภัณฑ/ห้องพระโรงกลาง	ห้องนั่งเล่น(Lounge) และห้องประชุม	
	ห้องบรรณาคม/ห้องบรรทม	ห้องชุด B3	
	ห้องทรงพระอักษร	(ไม่ทราบ)	
	ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า	ห้องชุด B4	
	อินทรวงศ์คดี พระวรวงศ์เธอ		

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ความหมายของสีที่แสดง

- พื้นที่สาธารณะ (Public zone)
- พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public zone)
- พื้นที่กึ่งส่วนตัว (Semi-Private zone)
- พื้นที่ส่วนตัว (Private zone)

ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคเสนาธิการพญาไท (พ.ศ.2475-2489), โรงพยาบาลทหารบก (พ.ศ. 2489-2495), โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า (พ.ศ.2495-2512) ปรับปรุงจากข้อมูลผังก่อนการบูรณะปี พ.ศ. 2541 บริษัท เดียวบอร์นสตรีทดีไซน์อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด⁵⁰ และวิเคราะห์จากข้อมูลบันทึกความทรงจำวังพญาไท พ.ศ.2498 พ.อ.กอง ดวงเพชร อจ.ร.ร.สร.พบ.⁵¹ พบว่าเมื่อปรับหน้าที่อาคารเป็นโรงพยาบาลได้มีการกั้นห้องบริเวณทางเดินภายในและการต่อเติมอาคาร เพื่อตอบสนองต่อการเป็นอาคารสาธารณะ โดยการแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning) มีความซับซ้อนขึ้นจากยุคสมัยก่อนหน้า มีความเป็นสาธารณะมากขึ้นจากการเป็นโรงพยาบาลตรวจรักษาโรค ชั้น 1 ประกอบด้วย พื้นที่สาธารณะ (Public Zone) คือ แผนกทะเบียน, แผนกผู้ป่วยนอก (Outpatient Department; OPD) หัวใจ ศัลยกรรม อายุรกรรม และพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) คือห้องยา ในขณะที่ชั้น 2 ประกอบด้วยพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) คือ ห้องพิธีการ, แผนกผู้ป่วยนอก (Outpatient Department; OPD) จักษุ หูดองมูก มีพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) คือห้องประชุมกรม

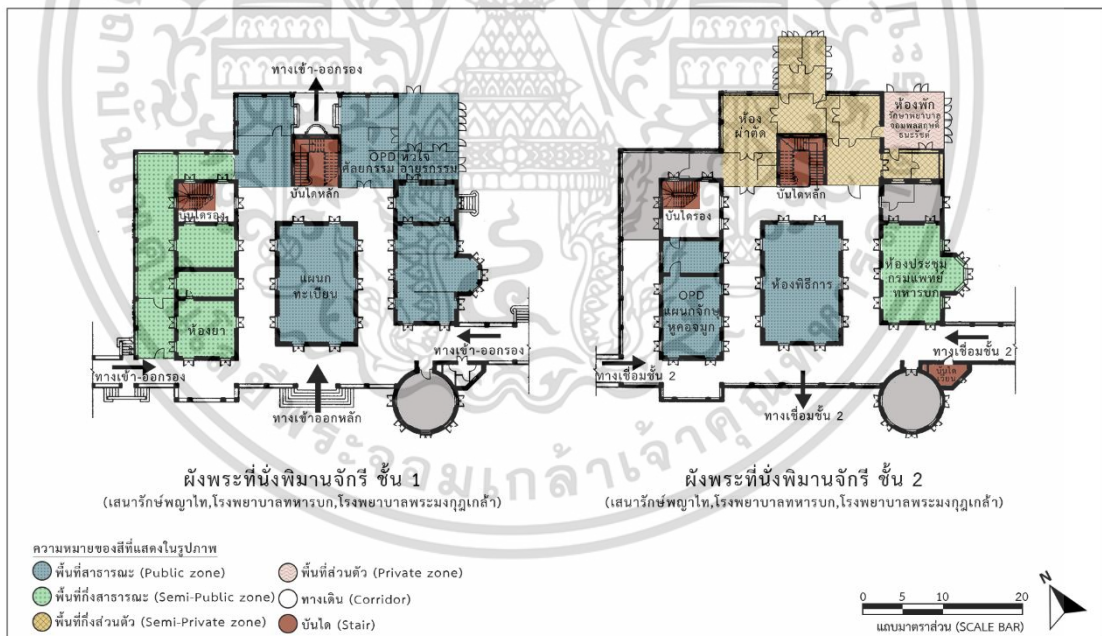
⁵⁰ นิตยา โพธิ์ทอง. (2553). การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 142-143.

⁵¹ พันเอกหญิง ดารณี จินดาพล. เรื่องนารูในพระราชวังพญาไท ชุดที่ 1 เล่าสู่กันฟังเรื่องวังพญาไท. ชมรมคนรักวังในพระอุบลสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี สนับสนุนการจัดพิมพ์. หน้า 10-16.

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แพทย์ทหารบก มีพื้นที่กึ่งส่วนตัว (Semi-Private Zone) คือห้องผ่าตัด แผนกศัลยกรรม และมีพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) บริเวณห้องพักรักษาพยาบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นส่วนโครงสร้างที่ต่อเติมของอาคาร โดยสรุปโรงพยาบาลมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) มีพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) และพื้นที่กึ่งส่วนตัว (Semi-Private Zone) รองลงมา มีพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) น้อยที่สุด

สำหรับการเป็นโรงพยาบาล การแบ่งของพื้นที่ไม่เป็นไปตามทฤษฎีการออกแบบโรงพยาบาล เนื่องจากอาคารเดิมสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักอาศัย และไม่มีความเหมาะสมในแง่ของการใช้สอยแบบโรงพยาบาลที่ต้องการห้องแบ่งย่อยจำนวนมากสำหรับการตรวจรักษา รวมถึงเก็บอุปกรณ์ และต้องการการเชื่อมต่อพื้นที่ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันของแผนกต่างๆ ในโรงพยาบาล รวมถึงเส้นทางสัญจรที่ควรแยกส่วนสะอาดกับส่วนสกปรก โดยเฉพาะห้องผ่าตัด แผนกศัลยกรรม ตามความเหมาะสมควรมีเส้นทางสัญจรส่วนสะอาดกับส่วนสกปรกแยกกันชัดเจนเพื่อป้องกันการติดเชื้อ ที่เป็นเรื่องสำคัญของการเป็นโรงพยาบาล โดยแผนกอื่นๆที่ใช้ตรวจรักษาเหมือนกัน ต่างไม่มีการแยกเส้นทางสัญจรที่ชัดเจน โดยการใช้สอยพระที่นั่งพิมานจักรีในขณะนั้นปรับผังกันห้องเพิ่มในระเบียงเดิม และต่อเติมแค่บางส่วน เพื่อใช้เป็นโรงพยาบาลเลยจึงขาดการออกแบบในแง่มุมเหล่านี้

รูปที่ 4.7 ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคโรงพยาบาล (พ.ศ.2475-2512)

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.6 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย ยุคโรงพยาบาล

การใช้สอย (function) อาคาร Use(s)	ห้องเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิม	ห้องสร้างใหม่ (ต่อเติมแบ่งพื้นที่ใหม่)
เสนาบดีวัง/โรงพยาบาล ทหารบก/ โรงพยาบาล พระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512	ชั้น 1	ชั้น 1	- ห้องยา (บริเวณ ระเบียบซ้าย)
	ห้องพระโรง/ห้องธำมรงค์	แผนกทะเบียน	- แผนกผู้ป่วยนอก (OPD) (บริเวณระเบียบหลัง)
	ห้องเสวย	แผนกผู้ป่วยนอก (OPD)	
	ห้องพระโสมมวน (ห้องสูบบุหรี่)	(ไม่ทราบ)	
	ชั้น 2	ชั้น 2	- ห้องผ่าตัด กอง ศัลยกรรม (บริเวณระเบียบหลัง)
	ห้องพิพิธภัณฑสถาน/ห้องพระโรงกลาง	ห้องพิธีการ	
	ห้องบรรณาคาม/ห้องบรรทม	ห้องประชุมกรมแพทย์ทหารบก	
	ห้องทรงพระอักษร	(ไม่ทราบ)	- ห้องพักรักษาจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์
	ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า อินทรรักษ์ศจี พระวรราชชายา	แผนกผู้ป่วยนอก (OPD) จักษุ หูกอญุก	

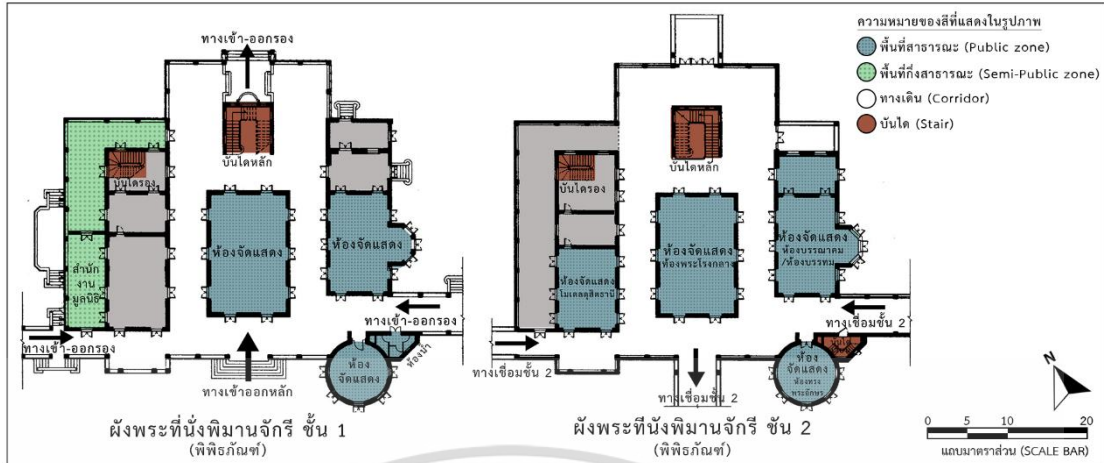
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ความหมายของสีที่แสดง

- พื้นที่สาธารณะ (Public zone)
- พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public zone)
- พื้นที่กึ่งส่วนตัว (Semi-Private zone)
- พื้นที่ส่วนตัว (Private zone)

ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคพิพิธภัณฑสถาน (หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540 – ปัจจุบัน) ปรับปรุงจากหนังสือพระราชวังพญาไทจากชมรมคนรักวัง⁵² และการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูล เมื่อพระราชวังพญาไทได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน พ.ศ.2522 หลังบูรณะของมูลนิธิอินุรักษ์พระราชวังพญาไทที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540 ได้มีการเปรียบเทียบข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อการบูรณะให้ผังอาคารกลับไปเหมือนสมัยพระราชวังแรกสร้าง โดยปัจจุบันเปิดเป็นพิพิธภัณฑสถานให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม หน้าที่การใช้สอยของห้องส่วนใหญ่คือห้องจัดแสดง การแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning) ส่วนใหญ่จึงเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) มีบางส่วนเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-public Zone) สำนักงานของมูลนิธิอินุรักษ์พระราชวังพญาไท พิพิธภัณฑสถานสามารถออกแบบวิธีชมนิทรรศการได้หลายแบบ การเปลี่ยนอาคารเก่ามาใช้จึงไม่ได้มีข้อจำกัดมาก แต่สิ่งที่แตกต่างกับอาคารที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นพิพิธภัณฑสถานโดยเฉพาะคือเส้นทางในการชมนิทรรศการนั้นไม่มีเส้นทางที่ชัดเจนเป็นลำดับ แต่เป็นการจัดแสดงแบบสามารถเดินชมห้องไหนก่อนก็ได้ไม่มีแบบแผนชัดเจน และส่วนใหญ่เป็นห้องจัดแสดงแบบถาวร แต่ด้วยความยืดหยุ่นบางห้องก็ยังสามารถปรับเป็นนิทรรศการแบบหมุนเวียนได้

⁵² ชมรมคนรักวัง. (2548). พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้.
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

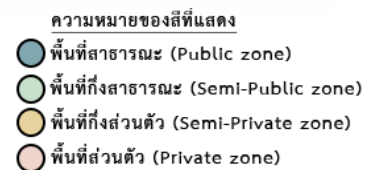

รูปที่ 4.8 ผังพระที่นั่งพิมานจักรี ยุคพิพิธภัณฑ์
(หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540 – ปัจจุบัน)
ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ตารางที่ 4.7 การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย ยุคพิพิธภัณฑ์

การใช้สอย (function) อาคาร Use(s)	การใช้สอย		
	ห้องเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิม	ห้องสร้างใหม่ (ต่อเติมแบ่งพื้นที่ใหม่)
พิพิธภัณฑ์ หลังบูรณะของมูลนิธิ ที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540	<p>ชั้น 1</p> <p>ห้องพระโรง/ห้องรารำนำถ</p> <p>ห้องเสวย</p> <p>ห้องพระโสมมวน (ห้องสุบบุหรี)</p>	<p>ชั้น 1</p> <p>ห้องจัดแสดง</p> <p>ห้องจัดแสดง</p> <p>ห้องจัดแสดง</p>	<p>- สำนักงานมูลนิธิ อนุรักษ์ พระราชวังพญาไท</p>
	<p>ชั้น 2</p> <p>ห้องพิพิธภัณฑ์/ห้องพระโรงกลาง</p> <p>ห้องบรรณาคม/ห้องบรรทม</p> <p>ห้องทรงพระอักษร</p> <p>ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า</p> <p>อินทศักรดิศจี พระวรวงษาชายา</p>	<p>ชั้น 2</p> <p>ห้องจัดแสดงห้องพิพิธภัณฑ์</p> <p>ห้องจัดแสดงห้องบรรณาคมและห้อง บรรทม</p> <p>ห้องจัดแสดงห้องทรงพระอักษร</p> <p>ห้องจัดแสดงโมเดลสุตธานี</p>	<p>- ห้องเก็บของ สำนักงานมูลนิธิ</p>

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.8 แสดงการกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่และผลกระทบของการใช้สอย

การใช้สอย (function) การใช้สอย อาคาร Use(s)	ห้องเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิม	ห้องสร้างใหม่ (ต่อเติมแบ่งพื้นที่ใหม่)
ก่อนสร้างพระที่นั่งพิมานจักรี			
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553	-		
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462	-		
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562			
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	ชั้น 1 ห้องพระโรง/ห้องธรรมาภิบาล ห้องเสวย ห้องพระอิสริยยศ (ห้องสุบบุหรี)		-
	ชั้น 2 ห้องพิพิธภัณฑ์/ห้องพระโรงกลาง ห้องบรรณาคม/ห้องบรรทม ห้องทรงพระอักษร ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า อินทศัคดีศรี พระวรวงศ์เธอ		-
โอเต็ลพญาไท พ.ศ.2469-2475	ชั้น 1 ห้องพระโรง/ห้องธรรมาภิบาล ห้องเสวย ห้องพระอิสริยยศ (ห้องสุบบุหรี)	ชั้น 1 ห้องอาหาร ห้องหนังสือพิมพ์และอุปกรณ์ถ่ายภาพ (ไม่ทราบ)	-
	ชั้น 2 ห้องพิพิธภัณฑ์/ห้องพระโรงกลาง ห้องบรรณาคม/ห้องบรรทม ห้องทรงพระอักษร ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า อินทศัคดีศรี พระวรวงศ์เธอ	ชั้น 2 ห้องนั่งเล่น(Lounge) และห้องประชุม ห้องชุด B3 (ไม่ทราบ) ห้องชุด B4	-

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ความหมายของสีที่แสดง

- พื้นที่สาธารณะ (Public zone)
- พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public zone)
- พื้นที่กึ่งส่วนตัว (Semi-Private zone)
- พื้นที่ส่วนตัว (Private zone)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

การใช้สอย (function) การใช้สอย อาคาร Use(s)	ห้องเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิม	ห้องสร้างใหม่ (ต่อเติมแบ่งพื้นที่ใหม่)
เสนาภรณ์พญาไท/ โรงพยาบาล ทหารบก/ โรงพยาบาล พระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512	ชั้น 1	ชั้น 1	- ห้องยา (บริเวณ ระเบียบซ้าย)
	ห้องพระโรง/ห้องธำรงกำแหง	แผนกทะเบียน	- แผนกผู้ป่วยนอก (OPD) (บริเวณระเบียบหลัง)
	ห้องเสวย	แผนกผู้ป่วยนอก (OPD)	
	ห้องพระโสมนวม (ห้องสุப்புหรี)	(ไม่ทราบ)	
	ชั้น 2	ชั้น 2	- ห้องผ่าตัด กอง ศัลยกรรม (บริเวณระเบียบหลัง)
	ห้องพิพิธภัณฑ์/ห้องพระโรงกลาง	ห้องพิธีการ	- ห้องพักรักษาจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์
	ห้องบรรณาคม/ห้องบรรทม	ห้องประชุมกรมแพทย์ทหารบก	
	ห้องทรงพระอักษร	(ไม่ทราบ)	
	ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า อินทรรค์กิติยภักดิ์ พระวรวงศ์เธอ	แผนกผู้ป่วยนอก (OPD) จักษุ หูคอจมูก	
	พิพิธภัณฑ์ หลังบูรณะของมูลนิธิ ที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540	ชั้น 1	ชั้น 1
ห้องพระโรง/ห้องธำรงกำแหง		ห้องจัดแสดง	
ห้องเสวย		ห้องจัดแสดง	
ห้องพระโสมนวม (ห้องสุப்புหรี)		ห้องจัดแสดง	
ชั้น 2		ชั้น 2	- ห้องเก็บของ สำนักงานมูลนิธิ
ห้องพิพิธภัณฑ์/ห้องพระโรงกลาง		ห้องจัดแสดงห้องพิพิธภัณฑ์	
ห้องบรรณาคม/ห้องบรรทม		ห้องจัดแสดงห้องบรรณาคมและห้อง บรรทม	
ห้องทรงพระอักษร		ห้องจัดแสดงห้องทรงพระอักษร	
ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า อินทรรค์กิติยภักดิ์ พระวรวงศ์เธอ		ห้องจัดแสดงโมเดลสุสาน	

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ความหมายของสีที่แสดง

- พื้นที่สาธารณะ (Public zone)
- พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public zone)
- พื้นที่กึ่งส่วนตัว (Semi-Private zone)
- พื้นที่ส่วนตัว (Private zone)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.9 การเปลี่ยนการใช้สอยห้องเดิมแบบเรียงยุคสมัย

พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	โฮเต็ลพญาไท พ.ศ.2469-2475	เสนาภักษ์พญาไท/ โรงพยาบาลทหารบก/ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512	พิพิธภัณฑ หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540
ชั้น 1	ชั้น 1	ชั้น 1	ชั้น 1
ห้องพระโรง/ห้องธำรงกำเนล	ห้องอาหาร	แผนกทะเบียน	ห้องจัดแสดง
ห้องเสวย	ห้องหนังสือพิมพ์ และอุปกรณ์ถ่ายภาพ	แผนกผู้ป่วยนอก (OPD)	ห้องจัดแสดง
ห้องพระโสมภวน	(ไม่ทราบ)	(ไม่ทราบ)	ห้องจัดแสดง
ชั้น 2	ชั้น 2	ชั้น 2	ชั้น 2
ห้องพิพิธภัณฑ/ห้องพระโรงกลาง	ห้องนั่งเล่นและห้องประชุม	ห้องพิธีการ	ห้องจัดแสดงห้องพิพิธภัณฑ
ห้องบรรณาคม/ห้องบรรทม	ห้องชุด B3	ห้องประชุมกรมแพทย์ทหารบก	ห้องจัดแสดงห้องบรรณาคม และห้องบรรทม
ห้องทรงพระอักษร	(ไม่ทราบ)	(ไม่ทราบ)	ห้องจัดแสดงห้องทรงพระอักษร
ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้า	ห้องชุด B4	แผนกผู้ป่วยนอก (OPD)	ห้องจัดแสดงโมเดลสุสาน
อินทระคักคิฉี พระวรราชชายา			
(ไม่มีห้องสร้างใหม่)	(ไม่มีห้องสร้างใหม่)	ห้องสร้างใหม่ ชั้น 1 - ห้องยา - แผนกผู้ป่วยนอก (OPD) ชั้น 2 - ห้องผ่าตัด กองศัลยกรรม - ห้องฟิสิกส์ตัวจอมพลสุษติ	ห้องสร้างใหม่ ชั้น 1 - สำนักงานมูลนิธิธนบุรี พระราชวังพญาไท ชั้น 2 - ห้องเก็บของสำนักงานมูลนิธิ

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

ความหมายของสีที่แสดง

- พื้นที่สาธารณะ (Public zone)
- พื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public zone)
- พื้นที่กึ่งส่วนตัว (Semi-Private zone)
- พื้นที่ส่วนตัว (Private zone)

จากตารางที่ 4.8 และ 4.9 แสดงการกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ (Spatial distribution of usage) และผลกระทบของการใช้สอย (Impacts of use) พระราชวังพญาไทเป็นที่พักอาศัย มีพื้นที่สาธารณะ, พื้นที่กึ่งสาธารณะ และพื้นที่ส่วนตัว ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน โฮเต็ลพญาไทเป็นการใช้สอยของห้องพักและส่วนสนับสนุนโรงแรม มีพื้นที่สาธารณะ, พื้นที่กึ่งสาธารณะ และพื้นที่ส่วนตัว สัดส่วนใกล้เคียงกัน โรงพยาบาลการใช้สอยเป็นห้องตรวจกับส่วนต้อนรับและส่วนสนับสนุนโรงพยาบาล มีพื้นที่สาธารณะ, พื้นที่กึ่งสาธารณะ, พื้นที่กึ่งส่วนตัว และพื้นที่ส่วนตัว เป็นสัดส่วนตามลำดับจากมากไปหาน้อย พิพิธภัณฑมีการใช้สอยหลักคือห้องจัดแสดงเป็นพื้นที่สาธารณะ มีพื้นที่กึ่งสาธารณะ คือสำนักงานมูลนิธิ เมื่ออาคารเดิมไม่สามารถตอบสนองการใช้สอยใหม่จึงเกิดการเปลี่ยนการใช้สอยของ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ห้องเดิมเพื่อใช้ใหม่ ถ้าพื้นที่ไม่พอจะกันห้องและต่อเติมอาคารเพิ่ม การแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning) ขึ้นอยู่กับความเป็นส่วนตัวหรือสาธารณะของอาคาร โดยจากจากพระราชวัง-โรงแรม-โรงพยาบาล-พิพิธภัณฑ์ พื้นที่สาธารณะ (Public zone) เพิ่มขึ้นเรียงตามลำดับทุกยุคสมัย และพื้นที่ส่วนตัว (Private zone) ลดน้อยลงเรียงตามลำดับทุกยุคสมัย

ในแง่ความเหมาะสมภายใต้การปรับเปลี่ยนการใช้สอยในยุคสมัยต่างๆ พระที่นั่งพิมานจักรีถูกสร้างมาเพื่อเป็นพระราชวัง เมื่อปรับเป็นโรงแรมมีความสอดคล้อง แต่ข้อจำกัดคือห้องใช้สอยน้อยสำหรับโรงพยาบาล อาคารไม่เหมาะสมกับการใช้สอยแบบโรงพยาบาล ที่ต้องการห้องแบ่งย่อยจำนวนมากและสัมพันธ์ต่อเนื่องกันกับแผนกต่างๆ รวมถึงเส้นทางสัญจรแยกส่วนสะอาดกับส่วนสภปรกพิพิธภัณฑ์สามารถออกแบบวิธีชมนิทรรศการได้หลายแบบ การเปลี่ยนอาคารเก่ามาใช้จึงไม่ได้มีข้อจำกัดมาก แต่ต่างกับอาคารที่สร้างเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์โดยเฉพาะคือเส้นทางในการชมนิทรรศการนั้นไม่มีเส้นทางที่ชัดเจนเป็นลำดับ เป็นแบบสามารถเดินชมห้องไหนก่อนก็ได้ไม่มีแบบแผนชัดเจนและส่วนใหญ่เป็นห้องจัดแสดงแบบถาวร บางห้องสามารถปรับเป็นนิทรรศการแบบหมุนเวียนได้

4.3 การใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม

การใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม ทำการศึกษาผังบริเวณของพระราชวังพญาไทเพื่อพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบ โดยการเก็บข้อมูลอาคารเดิม การเปลี่ยนการใช้สอยจากอาคารเดิม และอาคารสร้างใหม่ เพื่อทำการวิเคราะห์ตามเครื่องมือเก็บข้อมูล

รูปที่ 4.9 แสดงตำแหน่งหมู่พระที่นั่งพระราชวังพญาไทในภาพถ่ายทางอากาศ

ที่มา: แผนที่ดาวเทียม⁵³ (2565)

⁵³ แผนที่ดาวเทียมไทย - Google Maps. เข้าถึงทาง: <https://maps.google.co.th> สืบค้นวันที่ 15 มี.ค. 2565.

ผังบริเวณ ยุควังพญาไท พ.ศ.2453-2462 ข้อมูลจากหนังสือสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง⁵⁴ แสดงผังบริเวณวังพญาไทในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่เป็นวังที่ประทับของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ซึ่งเป็นยุคก่อนสถาปนาเป็นพระราชวังพญาไทและสร้างพระที่นั่งพิมานจักรีพร้อมกับหมู่พระที่นั่งองค์อื่นในปี พ.ศ. 2562 อาคารใช้งานหลักประกอบด้วยพระตำหนักฝ่ายในและพระตำหนักฝ่ายนอกที่สร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และมีการสร้างห้องพระโรงเดิม ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ในภายหลังที่สถาปนาเป็นพระราชวังพญาไท บริเวณโดยรอบประกอบด้วยตำหนักญี่ปุ่น เรือนข้าหลวง เรือนชาวที่ห้องเครื่อง เรือนกรมวัง เรือนมหาดเล็ก เรือนแพทย์หลวง สวนผัก

ผังบริเวณ ยุคพระราชวังพญาไท 1 (พ.ศ.2462-2468) ข้อมูลจากแผนที่บริเวณพระตำหนักพญาไท รหัสเอกสาร ผ สบ 8/1 จากสำนักหอจดหมายเหตุ ผู้วิจัยคาดการณ์ว่าเป็นช่วงหลังจากการสร้างหมู่พระที่นั่งใหม่แล้ว เนื่องจากในผังปรากฏพระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทธนิवास แต่ยังไม่พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ ซึ่งบริเวณนั้นยังเป็นอาคารคลังอยู่ บริเวณโดยรอบหมู่พระที่นั่งรายล้อมด้วยสวนและคลอง อาคารโดยรอบคือเรือนข้าราชการบริพาร

ผังบริเวณ ยุคพระราชวังพญาไท 2 (พ.ศ.2462-2468) ข้อมูลจากแผนที่บริเวณพระราชวังพญาไท รหัสเอกสาร ผจ(2)สร0201/48 แยกออกจากทะเบียนเอกสารจดหมายเหตุหมายเลข สร 0201.30/3 จากสำนักหอจดหมายเหตุ ผังมีรายละเอียดมากกว่า ยุคพระราชวังพญาไท 1 ปรากฏพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์สร้างในตำแหน่งเดิมของอาคารคลัง สวนและคลองทางทิศตะวันออกเดิมกลายเป็นบ่อน้ำขนาดใหญ่แทน อาคารในผังประกอบด้วย พระที่นั่ง ตำหนัก เรือนฝ่ายใน เรือนข้าหลวง ห้องเครื่อง เรือนภูษา

ผังบริเวณ ยุคไฮเต็ลพญาไท (พ.ศ.2469-2475) ข้อมูลจากจดหมายเหตุยุคไฮเต็ลพญาไท จากนิตยสารศิลปากร⁵⁵ ประกอบกับข้อมูลหนังสือพระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน⁵⁶ จากรูปแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนการใช้สอยจากพระราชวังพญาไทเป็นไฮเต็ลพญาไทโดยการใช้พระที่นั่งเดิมเปลี่ยนเป็นห้องพักของโรงแรม และเรือนฝ่ายในเปลี่ยนการใช้สอยเป็นบังกะโล โดยเมื่อเปรียบเทียบกับผังบริเวณ ยุคพระราชวังพญาไท2 มีความต่างที่บริเวณสวนและบ่อน้ำทางทิศตะวันออกที่มีลักษณะแตกต่างออกไปเหมือนการสร้างและปรับปรุงใหม่

ผังบริเวณ ยุคเสนาธิการพญาไท(พ.ศ.2475-2489), โรงพยาบาลทหารบก (พ.ศ.2489-2495), โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า (พ.ศ.2495-2512) ข้อมูลจากประกาศกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียน

⁵⁴อุทุมพร.(2540).สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง.กรุงเทพฯ:นำอักษรการพิมพ์.

⁵⁵จุฑาทิพย์ อังคสิงห์. (2547). ภาพเก่า...เล่าอดีต พระราชวังพญาไท. นิตยสารศิลปากร ปีที่ 47 ฉบับที่ 1 ม.ค.-ก.พ. 2547. นครปฐม: บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์. หน้า 80.

⁵⁶กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ. (2553). พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

โบราณสถาน พ.ศ. 2522⁵⁷ ซึ่งเป็นแผนที่ในช่วงที่มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานพระราชวังพญาไท แสดงถึงผังบริเวณและหน้าที่ของอาคาร ประกอบกับข้อมูลบันทึกความทรงจำวังพญาไท พ.ศ. 2498 พ.อ.กอง ดวงเพชร อจ.ร.ร.สร.พ.บ.⁵⁸ ซึ่งมีการกล่าวถึงหน้าที่อาคารในบริเวณพระราชวังพญาไทจาก ความทรงจำ จากรูปโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเมื่อเล็กในอาคารของพระราชวังพญาไทก็ได้มีการ สร้างอาคารโรงพยาบาลใหม่ในทิศตะวันออก และอาคารทิศตะวันตกกลายเป็นบ้านพักของนายทหาร และพยาบาล มีการสร้างอาคารโรงเรียนเสนาธิการขึ้นในทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

ผังบริเวณ ยุคพิพิธภัณฑ (หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540 – ปัจจุบัน) ข้อมูลจาก หนังสือพระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน⁵⁹, แผนที่ดาวเทียม⁶⁰ และการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูล จากรูปแสดงให้เห็นถึงผังบริเวณในปัจจุบัน โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้ามีเนื้อที่มากที่สุดในผัง มีอาคาร กระจุกตัวหนาแน่นในทิศตะวันออก ทางทิศตะวันตกเป็นวิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้าและ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก หมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทอยู่ตำแหน่งเดิมบริเวณใจกลางของผัง ด้านหน้าและด้านหลังหมู่พระที่นั่งคือสวนโล่งกว้างไม่บดบังหมู่พระที่นั่ง

⁵⁷ จากประกาศกรมศิลปากรเรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถาน พ.ศ. 2522. (2522). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 96 ตอนที่ 15 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522.

⁵⁸ พันเอกหญิง ดารณี จินดาพล. เรื่องนารูในพระราชวังพญาไท ชุดที่ 1 เล่าสู่กันฟังเรื่องวังพญาไท. ชมรมคนรักวังใน พระอุปถัมภ์ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี สนับสนุนการจัดพิมพ์. หน้า 10-16.

⁵⁹ กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ. (2553). พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

⁶⁰ แผนที่ดาวเทียมไทย - Google Maps. เข้าถึงทาง: <https://maps.google.co.th> สืบค้นวันที่ 15 มี.ค. 2565.

ตารางที่ 4.10 แสดงการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม

การใช้สอยของสภาพแวดล้อม	อาคารเดิม	การเปลี่ยนการใช้สอยจากอาคารเดิม	อาคารสร้างใหม่
การใช้สอยพระที่นั่งพิมานจักรี			
ก่อนสร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562			
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553	-	-	- พระตำหนักหลังนอก - พระตำหนักหลังใน
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462	- พระตำหนักหลังนอก - พระตำหนักหลังใน	-	- ห้องพระโรงเดิม
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562			
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	- ตึกคลัง - ห้องพระโรงเดิม - ตำหนักอุดมวนาภรณ์ (ย้ายมาจากพระราชวังสวนดุสิต)	พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ (เปลี่ยนชื่อ) ตำหนักเมฆลารูจี (เปลี่ยนชื่อ)	▶ พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ - พระที่นั่งโวกุณฐเทพยสถาน พิมานจักรี ศรีสุทนิवास - ตำหนักสุครีพทรงยศ องค์ตฤทรีท วายุบุตรใจหาญ - ห้องเครื่อง เรือนภูเขา - เรือนฝ้ายใน - เรือนข้าหลวง - พระที่นั่งจันทร - ตำหนักอรวรดิโสภา เมษะดาบังอร
โถงใต้พญาไท (โรงแรมชั้น 1) พ.ศ.2469-2475	- พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ - หมู่พระที่นั่งโวกุณฐเทพยสถาน - พิมานจักรี ศรีสุทนิवास อุดมวนาภรณ์ - ตำหนักสุครีพทรงยศและองค์ตฤทรีท - เรือนฝ้ายใน - ตำหนักเมฆลารูจี อรวรดิโสภา - เมษะดาบังอร	ห้องโถง ห้องพักโรงแรม ห้องพักโรงแรม บังกะไล (ไม่ทราบ)	(ไม่มีการสร้างอาคารใหม่)
เสนาภักษ์พญาไท/โรงพยาบาลทหารบก/โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512	- พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ - หมู่พระที่นั่งโวกุณฐเทพยสถาน - พิมานจักรี ศรีสุทนิवास อุดมวนาภรณ์ - ตำหนักสุครีพทรงยศและองค์ตฤทรีท - เรือนฝ้ายใน - ตำหนักเมฆลารูจี - ตำหนักอรวรดิโสภา เมษะดาบังอร	โรงพยาบาล/สโมสร โรงพยาบาล (รื้อถอน) บ้านพักนายทหาร (ไม่ทราบ) (รื้อถอน)	- อาคารโรงพยาบาล - โรงเรียนเสนาภักษ์
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540	- หมู่พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ - โวกุณฐเทพยสถาน พิมานจักรี - ศรีสุทนิवास - พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ - เรือนฝ้ายใน - ตำหนักเมฆลารูจี	พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์อำนวยความสะดวกพระมงกุฎเกล้า (รื้อถอน) พิพิธภัณฑสถาน	- กลุ่มอาคารโรงพยาบาล - วิทยาลัยแพทย์และพยาบาล

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.11 การเปลี่ยนการใช้สอยจากอาคารเดิมแบบเรียงยุคสมัย

พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	โฮเต็ลพญาไท (โรงแรมชั้น 1) พ.ศ.2469-2475	เสนาธิการพญาไท/ โรงพยาบาลทหารบก/ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512	พิพิธภัณฑ์ หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540
- พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ - หมูพระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน พิมานจักรี ศรีสุทธานิวาส อุดมวนาภรณ์ - ตำหนักเมฆลารูจี - ตำหนักสุครีพทรงยศและองค์อุทิศอิฐ - เรือนฝ้ายใน - ตำหนักอุรวดีโสภา เมณะดาบังอร	→ ห้องโถง → ห้องพักโรงแรม → (ไม่ทราบ) → ห้องพักโรงแรม → บังกะโล → (ไม่ทราบ)	→ โรงอาหาร/สโมสร → โรงพยาบาล → (ไม่ทราบ) → (รื้อถอน) → บ้านพักนายทหาร → (รื้อถอน)	→ พิพิธภัณฑ์ → พิพิธภัณฑ์ และศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎเกล้า → พิพิธภัณฑ์ → (รื้อถอน)
-	(ไม่มีการสร้างอาคารใหม่)	อาคารสร้างใหม่ - อาคารโรงพยาบาล - โรงเรียนเสนาธิการ	อาคารสร้างใหม่ - กลุ่มอาคารโรงพยาบาล - วิทยาลัยแพทย์และพยาบาล

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

จากตารางที่ 4.10 และ 4.11 แสดงการใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม (Use as a response to environment) แสดงถึงข้อมูลสภาพแวดล้อมที่ในพื้นที่ โดยอาคารเดิมและการเปลี่ยนการใช้สอยจากอาคารเดิม จากการเปลี่ยนพระราชวังเป็นโรงแรมส่วนใหญ่ใช้อาคารเดิมโดยเปลี่ยนหน้าที่การใช้สอย เช่น จากพระที่นั่ง ตำหนักเป็นห้องพักของโรงแรม เรือนฝ้ายในเป็นบังกะโล เป็นต้น ต่อมาในยุคโรงพยาบาลได้เปลี่ยนพระที่นั่งที่เป็นห้องพักกลายเป็นอาคารของโรงพยาบาล เรือนฝ้ายในเป็นบังกะโลกลายเป็นที่พักนายทหารและพยาบาล เป็นต้น ยุคพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน อาคารที่สร้างในสมัยพระราชวังพญาไทได้อนุรักษ์ไว้และเปลี่ยนเป็นพิพิธภัณฑ์และศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎเกล้า โดยอาคารที่มีการเปลี่ยนการใช้สอยตั้งแต่ต่อเนื่องและยังคงอยู่ถึงปัจจุบันตั้งแต่ยุคสมัยพระราชวังพญาไทประกอบด้วย หมูพระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน พิมานจักรี ศรีสุทธานิวาส เทวราชสภารมย์ อุดมวนาภรณ์ ตำหนักเมฆลารูจี อาคารเทียบรถพระที่นั่ง และสวนโรมัน ซึ่งยังอนุรักษ์และปรับปรุงมีการใช้สอยในปัจจุบัน

อาคารสร้างใหม่จากการเปลี่ยนพระราชวังเป็นโรงแรมไม่มีการสร้างใหม่แต่ใช้อาคารเดิมเปลี่ยนหน้าที่การใช้สอยเป็นสำหรับโรงแรมแทน ในยุคต่อมาเมื่อเปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลมีการสร้างอาคารใหม่เพื่อใช้เป็นโรงพยาบาลและโรงเรียนเสนาธิการ และในสมัยปัจจุบันอาคารส่วนใหญ่จากยุคสมัยก่อนถูกรื้อถอนหมดแล้วเหลือแต่หมูพระที่นั่ง ตำหนักเมฆลารูจี และบริเวณโดยรอบพระราชวังพญาไทที่มีการอนุรักษ์ไว้ อาคารโดยรอบทางทิศตะวันออกเป็นพื้นที่ของโรงพยาบาล ทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ของวิทยาลัยแพทย์และพยาบาล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.4 การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์

การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ (Use as a response to historical context) จากความแท้เริ่มแรกในยุคพระราชวังซึ่งมีการสร้างหมู่พระที่นั่งใหม่และพระที่นั่งพิมานจักรีพร้อมสถาปนาเป็นพระราชวังพญาไท ต่อมาเมื่อเปลี่ยนเป็นโฮเต็ลพญาไท เจ้าของยังเป็นกษัตริย์ (เปลี่ยนรัชกาล) แต่ผู้ดูแลกลายเป็นหน่วยงานรัฐ (กรมรถไฟหลวง) ไม่มีการสร้างอาคารใหม่ ใช้อาคารเดิมจากยุคพระราชวังพญาไททั้งหมด แต่เปลี่ยนการใช้สอยตั้งนั้นสภาพแวดล้อมจึงมีลักษณะใกล้เคียงยุคพระราชวัง ในสมัยโรงพยาบาลเจ้าของเปลี่ยนเป็นหน่วยงานรัฐ (กองทัพบก กระทรวงกลาโหม) โรงพยาบาลใช้หมู่พระที่นั่งตั้งแต่สมัยพระราชวังพญาไท เป็นอาคารหลักของโรงพยาบาลอยู่เกือบ 20 ปีก่อนย้ายไปอาคารสร้างใหม่ แต่อาคารมีการต่อเติมและดัดแปลงผังให้ไม่เหมือนยุคก่อนหน้า สุดท้ายเมื่อเป็นพิพิธภัณฑสถาน ยังมีเจ้าของเดียวกับโรงพยาบาล แต่ผู้ดูแลเปลี่ยนเป็นนิติบุคคล (มูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไท) มีกลายขึ้นทะเบียนโบราณสถานจึงมีเป้าหมายของการอนุรักษ์อาคารให้คงเดิม มีการบูรณะผังและการต่อเติมพระที่นั่งพิมานจักรีที่ถูกเปลี่ยนตอนใช้เป็นโรงพยาบาล กลับไปมีลักษณะเหมือนตอนเป็นพระราชวังพญาไท โดยที่การจัดแสดงของพิพิธภัณฑสถาน มีรูปแบบการนำเสนอประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไท และบางส่วนของโฮเต็ลพญาไท แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของการอนุรักษ์โดยการปรับปรุงให้เหมือนในอดีตและนำเสนอความเป็นประวัติศาสตร์เดิม

จากยุคแรกที่มีการสร้างพระที่นั่งพิมานจักรีในยุคพระราชวังพญาไทที่เป็นความแท้เริ่มแรก เมื่อผ่านยุคต่างๆก็มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ตอบสนองกับความต้องการใช้สอยในยุคต่างๆ การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ในยุคต้นๆอย่างโฮเต็ลพญาไทยังมีความเป็นพระราชวังดั้งเดิม แต่เมื่อเวลาผ่านไปการใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ก็น้อยลงโดยเฉพาะความเป็นโรงพยาบาลที่มีข้อจำกัดมาก แต่สุดท้ายเมื่อมีการอนุรักษ์และบูรณะเพื่อเปิดเป็นพิพิธภัณฑสถานก็ได้มีการจัดแสดงจำลองและให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไท และบางส่วนของโฮเต็ลพญาไท ถึงแม้จะไม่สามารถรักษาความแท้ในหลายๆด้านได้เนื่องจากหายไปก่อนแล้วยุคสมัยและเวลาที่ผ่านมานานแสดงให้เห็นถึงการรักษาความแท้และนำเสนอโดยการให้ความรู้ในเชิงพิพิธภัณฑสถาน

ตารางที่ 4.12 แสดงการใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์

การใช้สอยอาคาร	การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562	
พระตำหนักพญาไท พ.ศ.2452-2553	-
วังพญาไท พ.ศ.2453-2462	-
สร้างพระที่นั่งพิมานจักรี พ.ศ.2562	
พระราชวังพญาไท พ.ศ.2462-2468	- ยุคแรกเริ่มพระราชวังมีการสร้างหมู่พระที่นั่งใหม่และพระที่นั่งพิมานจักรี - พร้อมสถาปนาเป็นพระราชวังพญาไท
โฮเต็ลพญาไท (โรงแรมชั้น 1) พ.ศ.2469-2475	- เจ้าของยังเป็นกษัตริย์ (เปลี่ยนรัชกาล) แต่ผู้ดูแลกลายเป็นหน่วยงานรัฐ (กรมรถไฟหลวง) - ไม่มีการสร้างอาคารใหม่ ใช้อาคารเดิมจากยุคพระราชวังพญาไททั้งหมด แต่เปลี่ยนการใช้สอย ตั้งนั้นสภาพแวดล้อมจึงมีลักษณะใกล้เคียงกัน
เสนาธิการพญาไท/ โรงพยาบาลทหารบก/ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พ.ศ.2475-2512	- เจ้าของเปลี่ยนเป็นหน่วยงานรัฐ (กองทัพบก กระทรวงกลาโหม) - โรงพยาบาลใช้หมู่พระที่นั่งตั้งแต่สมัยพระราชวังพญาไท เป็นอาคารหลักของโรงพยาบาลอยู่ เกือบ 20 ปีก่อนย้ายไปอาคารสร้างใหม่ แต่อาคารมีการต่อเติมและดัดแปลงผังให้ไม่เหมือนยุค ก่อนหน้า
พิพิธภัณฑ หลังบูรณะของมูลนิธิที่จัดตั้งปี พ.ศ.2540	- เจ้าของเดียวกับโรงพยาบาล แต่ผู้ดูแลเปลี่ยนเป็นนิติบุคคล (มูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไท) - มีกลายขึ้นทะเบียนโบราณสถานจึงมีเป้าหมายของการอนุรักษ์อาคารให้คงเดิม - มีการบูรณะผังและการต่อเติมพระที่นั่งพิมานจักรีที่ถูกเปลี่ยนตอนใช้เป็นโรงพยาบาล กลับไปมี ลักษณะเหมือนตอนเป็นพระราชวังพญาไท - การจัดแสดงของพิพิธภัณฑ มีรูปแบบการนำเสนอประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไท และ บางส่วนของโฮเต็ลพญาไท

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาของงานวิจัยหัวข้อ “ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับเปลี่ยนการใช้สอยกับสถาปัตยกรรม ของพระที่นั่งพิมานจักรี พระราชวังพญาไท” ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ภายใต้ขอบเขตของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในแง่ของความแท้ (Authenticity) ตามเนื้อหาของการใช้สอย (Use and Function) สามารถสรุปผลการวิจัยจากตัวแปรทั้ง 8 ประเด็นซึ่งจัดเป็น 4 กลุ่มได้ดังนี้

(1) การใช้สอยอาคาร (Use(s)), ผู้ใช้งาน (User(s)), ผู้ครอบครอง (Associations) และการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลา (Changes in use over time) : การใช้สอยอาคารพระที่นั่งพิมานจักรีแตกต่างกันทุกยุคเป็นผลจากจุดประสงค์ของการเปลี่ยนการใช้สอยตามกาลเวลาโดยผู้ครอบครอง ที่เดิมพระราชวังและโรงแรมเจ้าของเป็นกษัตริย์ เปลี่ยนเจ้าของใหม่เป็นกรมแพทย์ทหารบก กองทัพบก กระทรวงกลาโหม เพื่อกลายเป็นโรงพยาบาลและพิพิธภัณฑ์ จากพระราชวังดูแลโดยข้าราชการ โรงแรมและโรงพยาบาลดูแลโดยหน่วยงานรัฐ ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ดูแลโดยนิติบุคคล

(2) การกระจายการใช้สอยเชิงพื้นที่ (Spatial distribution of usage) และผลกระทบของการใช้สอย (Impacts of use) : เมื่ออาคารเดิมไม่สามารถตอบสนองการใช้สอยใหม่ จึงเกิดการเปลี่ยนการใช้สอยของห้องเดิมเพื่อใช้ใหม่ ถ้าพื้นที่ไม่พอจะกันห้องและต่อเติมอาคารเพิ่ม การแบ่งกลุ่มการใช้สอย (Zoning) ขึ้นอยู่กับความเป็นส่วนตัวหรือสาธารณะของอาคาร โดยจากพระราชวัง-โรงแรม-โรงพยาบาล-พิพิธภัณฑ์ พื้นที่สาธารณะ (Public zone) เพิ่มขึ้น และพื้นที่ส่วนตัว (Private zone) ลดน้อยลง เรียงตามลำดับทุกยุคสมัย

(3) การใช้สอยที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม (Use as a response to environment) : โรงแรมเปลี่ยนการใช้สอยอาคารเดิมจากพระราชวัง โรงพยาบาลเปลี่ยนการใช้สอยอาคารเดิมบางส่วนและสร้างอาคารใหม่เพิ่ม ปัจจุบันมีการสร้างอาคารใหม่กระจุกตัวหนาแน่น อาคารตั้งแต่สมัยพระราชวังที่ยังอนุรักษ์ไว้เปลี่ยนเป็นพิพิธภัณฑ์และศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎเกล้า ซึ่งการเปลี่ยนของสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับแง่ของความแท้อย่างตำแหน่งที่ตั้งและบริบท (Location and Setting) ที่บริบทแวดล้อมภายนอกขอบเขตนอกกลุ่มที่ตั้งอาคาร เช่น ถนน คลอง อาคารโดยรอบ ก็มีการปรับเปลี่ยนไปด้วยตามยุคสมัย

(4) การใช้สอยที่ตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ (Use as a response to historical context) : ความแท้เริ่มแรกของพระที่นั่งพิมานจักรีจากยุคพระราชวังพญาไท เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองการใช้สอยที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ในยุคต้นไฮเต็ลพญาไทยังมีความเป็นพระราชวังดั้งเดิมอยู่มาก แต่เมื่อเวลาผ่านไปความเป็นพระราชวังก็เหลือน้อยลง โดยเฉพาะโรงพยาบาลที่มีเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข้อจำกัดมาก สุดท้ายในปัจจุบันเมื่อมีการอนุรักษ์และบูรณะเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์โดยนำเสนอประวัติศาสตร์ผ่านการจัดแสดงจำลองเป็นพระราชวังพญาไทและบางส่วนของไฮเต็ลพญาไท ถึงแม้จะไม่สามารถรักษาความแท้ในหลายๆด้านได้เนื่องจากหายไปก่อนแล้วตามยุคสมัยและเวลาที่ผ่านมานาน แต่ได้แสดงให้เห็นถึงการรักษาความแท้และนำเสนอโดยการให้ความรู้ในเชิงพิพิธภัณฑ์

การใช้สอยกับความสัมพันธ์กับแง่มุมของความแท้อย่างรูปทรงและการออกแบบ (form and design) ในแง่ความเหมาะสมภายใต้การปรับเปลี่ยนการใช้สอยในยุคสมัยต่างๆ ตัวอาคารของพระที่นั่งพิมานจักรีเดิมถูกสร้างมาเพื่อตอบสนองการเป็นพระราชวังซึ่งเป็นที่พักในรูปแบบสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตก การแบ่งพื้นที่และเส้นทางสัญจรของผู้ใช้งานในอาคาร 2 ชั้น ซึ่งมีความซับซ้อนน้อยและเหมาะสม เมื่อปรับเป็นโรงแรมที่ต้องการเอกลักษณ์จากความเป็นพระราชวัง จึงยังมีความสอดคล้องอยู่ แต่ข้อจำกัดคือมีห้องใช้สอยน้อย เนื่องด้วยส่วนใหญ่ปรับเป็นพื้นที่ส่วนกลางจึงมีห้องพักน้อย สำหรับการเป็นโรงพยาบาล อาคารเดิมไม่มีความเหมาะสมในแง่ของการใช้สอยแบบโรงพยาบาลที่ต้องการห้องแบ่งย่อยจำนวนมากและมีความสัมพันธ์ต่อกันของแผนกต่างๆ รวมถึงเส้นทางสัญจรที่ควรแยกส่วนสะอาดกับส่วนสกปรก ซึ่งการใช้สอยพระที่นั่งพิมานจักรีในขณะนั้นปรับฟังก์ชันห้องเพิ่มในระเบียงเดิมเพื่อใช้เป็นโรงพยาบาลเลย การใช้สอยของพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน เนื่องด้วยพิพิธภัณฑ์สามารถออกแบบวิธีชมนิทรรศการได้หลายแบบ การเปลี่ยนอาคารเก่ามาใช้จึงไม่ได้มีข้อจำกัดมากเช่นอาคารอื่นๆ แต่สิ่งที่แตกต่างกับอาคารที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์โดยเฉพาะคือเส้นทางในการชมนิทรรศการนั้นไม่มีเส้นทางที่ชัดเจนเป็นลำดับ แต่เป็นการจัดแสดงแบบสามารถเดินชมห้องไหนก่อนก็ได้ไม่มีแบบแผนชัดเจน และส่วนใหญ่เป็นห้องจัดแสดงแบบถาวรนำเสนอประวัติศาสตร์เดิม แต่ด้วยความยืดหยุ่นบางห้องก็ยังสามารถปรับเป็นนิทรรศการแบบหมุนเวียนได้สำหรับแง่มุมของความแท้คุณสมบัติที่ไม่เป็นรูปธรรม (Immaterial Qualities) เมื่อการใช้สอยเปลี่ยนไปและแง่มุมอื่นๆได้เปลี่ยนไป บรรยากาศและความรู้สึกของความเป็นพระราชวังก็ลดน้อยลงตามไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงถึงแง่มุมอื่นของความแท้ก็จะเปลี่ยนตามการใช้สอยไปด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

องค์ความรู้ที่ได้ของงานวิจัยนี้สามารถนำไปต่อยอดทางด้านวิชาการในการอนุรักษ์ เป็นข้อสังเกตหรือแนวทางการศึกษาโบราณสถานหรืออาคารเก่าที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยในรูปแบบอื่นต่อไปได้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลการปรับเปลี่ยนการใช้สอย เพื่อเป็นประโยชน์การออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยให้เข้ากับอาคารเดิม ทางด้านวิชาการสถาปัตยกรรมเขตร้อน สามารถเป็นข้อสังเกตของการนำสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกมาปรับผังเป็นสถาปัตยกรรมเขตร้อนอย่างไรให้สอดคล้องกับการใช้สอย ทางด้านภาคเอกชนหรือภาครัฐ ส่วนราชการที่มีอาคารอนุรักษ์ อาจเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางกายภาพที่เกี่ยวข้องได้ในอนาคต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เพื่อความสมบูรณ์ครบถ้วนในแง่การวิเคราะห์ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจซึ่งสามารถทำการวิเคราะห์เพิ่มเติมต่อไปได้ โดยเฉพาะการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในแง่มุมมองของความแท้ (Authenticity) นอกจากการใช้สอย ยังมีแง่มุมอื่นๆที่สัมพันธ์กันและเปลี่ยนแปลงการใช้สอยไปด้วยอย่าง ตำแหน่งที่ตั้งและบริบท (Location and Setting), รูปทรงและการออกแบบ (form and design) และคุณสมบัติที่ไม่เป็นรูปธรรม (Immaterial Qualities) หรือประเด็นอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมเขตร้อน เช่น การวางตำแหน่งช่องเปิดของอาคารที่สัมพันธ์กับทิศทาง, การปรับปรุงสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกให้สอดคล้องกับความเป็นไทยและสภาพแวดล้อม หรือประเด็นอื่นๆที่สามารถเป็นข้อสังเกตเพิ่มเติมในการวิเคราะห์เพื่อความครบถ้วนของการศึกษาวิจัยต่อไปได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

- ICOMOS. (1994). The Nara Document on Authenticity (1994).
- UNESCO by Richard A Engelhardt, Pamela Rumball Rogers. (2552). Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia. Bangkok: UNESCO Bangkok.
- UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific, Engelhardt, Richard A. , Rogers, Pamela Rumball. (2552). Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia. Bangkok: UNESCO Bangkok.
- UNESCO World Heritage Centre . (2548). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.
- กรณีการ์ ต้นประเสริฐ.(2553). พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ก่อเกียรติ นิยมมล. การใช้พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติกรณีศึกษาพระราชวังพญาไท. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- กัญจิกา กล่อมสุวรรณ. (2556). “สยามรัฐพิพิธภัณฑ” ใน 230 ปี ศรีรัตนโกสินทร์ มรดกความทรงจำ กรุงเทพมหานคร. โครงการวิจัย 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย.
- จุฑาทิพย์ อังคสิงห์. (2547). ภาพเก่าเล่าอดีตพระราชวังพญาไท. นิตยสารศิลปากร ปีที่ 47 ฉบับที่ 1. นครปฐม: บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ชมรมคนรักวัง. (2548). พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลาสโก้.
- ชาติรี ประกิจนันทการ. (2547). การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: พิฆเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์.
- ดารณี จินดาพล. เรื่องน่ารู้ในพระราชวังพญาไท ชุดที่ 1 เล่าสู่กันฟังเรื่องวังพญาไท. ชมรมคนรักวังในพระอุปถัมภ์ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี สนับสนุนการจัดพิมพ์.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2554). การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในแนวทางการมีส่วนร่วม. ขอนแก่น : มูลนิธิภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและศิลปะเอเชีย
- นิคม มุสิกคามะ. (2510). วิชาการพิพิธภัณฑ. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นิตยา โพธิ์ทอง. (2553). การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. (2537). พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: บริษัท อี เอส พี พรินท์. _____ . (2537). มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ
- ประกาศกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถาน พ.ศ. 2522. (2522). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 96 ตอนที่ 15 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522.
- ประติสมิต (ปิ่น มาลากุล). (2523). มีอะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเกษม.
- ประเสริฐ ศีลรัตน์. (2549). การออกแบบนิทรรศการ(ฉบับกระเป๋). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลีปประภา.
- ดุสิต ทิพทัส. (2541). ช่างฝรั่งในกรุงสยาม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัทวิสิริ เปรมกุลนันท์. (2559). วัด-วัง ในพระราชประสงค์พระเจ้าจอมเกล้าฯ. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร. (2536). พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วีรภัทร นามสง่า. (2558). อิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ส. พลายน้อย. (2548). พระราชวัง วังเจ้านาย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. _____ . (2563). พระบรมมหาราชวัง พระราชวัง และวังเจ้านาย. กรุงเทพฯ: สถาปนิกส์.
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ.2480. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. _____ . (2558). ประวัติ แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติการในการอนุรักษ์โบราณสถาน. กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมาคมอโคโมสไทย (ICOMOS Thailand). (2554). กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม (Thailand Charter on Cultural Heritage Sites Management) พ.ศ.2554
- หोजดหมายเหตุแห่งชาติ.(2475-2477).สร.0201.30/3เรื่องการเลิกโฮเต็ลวังพญาไทและกาแพนรสิงห์. _____ . (2495-2496). มท.0201.2.1.8/42 เรื่องการปรับปรุงกิจการเสนารักษเพื่อเตรียมรับสถานการณ์สงคราม.
- อวยชัย วุฒิโอสิต. (2543). การออกแบบโรงพยาบาล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทุมพร (2540). สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง. กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม (ต่อ)

- กิจชัย จิตขจรวานิช. (2544). ข้อเสนอแนะในการออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศในเขตร้อนชื้น. NAJUA: Architecture, Design and Built Environment VOL. 17 (2001): กันยายน 2543 - สิงหาคม 2544 . เข้าถึงได้จาก: <https://so04.tci-thaijo.org>
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2516). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 14. เข้าถึงได้จาก: <https://www.saranukromthai.or.th>.
- _____. (2516). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 40. เข้าถึงได้จาก: <https://www.saranukromthai.or.th>.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2565). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. เข้าถึงได้จาก: <https://dictionary.orst.go.th>.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ก

อิทธิพลตะวันตกที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมช่วงรัชกาลที่ 4 – 6

จุดเริ่มต้นในการรับวัฒนธรรมตะวันตกคือสมัยรัชกาลที่ 4 ที่พระองค์ทรงปรับเปลี่ยนแนวคิดการบริหารบ้านเมืองหลายประการ หนึ่งในนั้นรวมไปถึงศาสนาและศิลปกรรม ที่แอบอิงอยู่กับการเมืองการปกครองอย่างเลี่ยงไม่ได้ การตั้งคณะธรรมยุติกาย การสร้างสรรค์แนวคิดศิลปกรรมใหม่ๆผสมผสานระหว่างตะวันตกและไทยประเพณีทำให้เกิดงานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน แต่งานช่างดังกล่าวมิได้สรรสร้างเพื่อความงามเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีนัยแฝงในด้านการเมืองการปกครองที่พระองค์ทรงสร้างรากฐานเพื่อหลีกเลี่ยงชาติตะวันตกและชำระพระศาสนาให้เป็นวิถีที่บริสุทธิ์⁶¹ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนคือหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์ เป็นกลุ่มอาคารที่มีการสร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้แทนหมู่พระมหามณเฑียร รูปแบบของหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์เป็นแบบตะวันตก อาจเพราะรัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่าการสร้างงานสถาปัตยกรรมแบบเดิมคือไทยประเพณีอาจไม่เหมาะสมแก่การให้ฝรั่งมาเข้าเฝ้าเท่าไรนัก รวมถึงต้องการใช้อาคารเป็นที่สำหรับเก็บของที่ต่างชาตินำมาถวายกับต้องการแสดงให้ชาวตะวันตกเห็นว่าไทยเรามีความศิวิไลซ์ทัดเทียมชาวยุโรปและเพื่อป้องกันการตกเป็นเมืองขึ้น จึงเป็นจุดที่ก่อให้เกิดหมู่อาคารแบบตะวันตกขึ้น แต่วิทยาการการก่อสร้างในสมัยนั้นยังไม่ดีนักหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์จึงเป็นอาคารที่สร้างด้วยไม้แต่มีการพอกปูนทับให้มีความคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เมื่อเวลาผ่านไปหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์จึงชำรุดและพังลง⁶²

เมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกได้ปรากฏให้เห็นมากขึ้นและมีโครงสร้างที่มั่นคงแข็งแรง อาจเนื่องมาจากในยุคนี้ได้มีนายช่างฝรั่งเข้ามารับราชการในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ลักษณะของงานตะวันตกจึงปรากฏออกมาในรูปแบบที่เป็นที่นิยมใน ยุโรปสมัยนั้นและเป็นรูปแบบที่ถูกต้อง ไม่ใช่การสร้างสถาปัตยกรรมตะวันตกตามความเข้าใจของช่างชาวไทย แบบในสมัยรัชกาลที่ 4 ตัวอย่างเช่น พระที่นั่งอนันตสมาคม ที่ได้เค้าโครงการก่อสร้างมาจาก มหาวิหารเซนต์ปีเตอร์ (Basilica of Saint Peter) กรุงวาติกัน และ Basilica di Superga ทางตอนเหนือของอิตาลี รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 จะเป็นรูปแบบที่คล้ายคลึงหรือเหมือนกับสิ่งก่อสร้างแบบตะวันตกจนคล้ายกับการถอดแบบมา อาจเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการให้ต่างชาติได้เห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีอารยะเทียบเท่าชาวตะวันตก ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกเหล่านี้ได้ทำหน้าที่เสมือน

⁶¹ พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์. (2559). วัด-วัง ในพระราชประสงค์พระจอมเกล้าฯ. กรุงเทพฯ: มติชน.

⁶² วีรภัทร นามสง่า. (2558). อิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

เป็นสิ่งที่แสดงถึงความศิวิไลซ์ให้ชาวยุโรปเห็นและเป็นการเปิดใจยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกที่หลังไหลเข้ามาเพื่อเป็นการสานสัมพันธ์ไมตรีไม่ให้เกิดการสงครามขึ้น

กระทั่งเข้าสู่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกในไทยได้มีความหลายหลากมากยิ่งขึ้น เหตุผลอาจเป็นเพราะพระองค์ได้ทรงไปศึกษาวิชาที่ประเทศอังกฤษ รวมถึงได้เคย ไปเยี่ยมชมประเทศต่างๆในแถบยุโรปด้วย จึงทำให้อิทธิพลตะวันตกที่มีต่องานสถาปัตยกรรมในช่วงนี้มีความ หลากหลาย อีกทั้งยังมีผู้สำเร็จการศึกษาจากตะวันตกทั้งทางด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์และด้านอื่นๆกลับมา เข้ารับราชการในราชสำนักจึงทำให้ตัวสถาปนิกเองมีความ เข้าใจในงานสถาปัตยกรรมตะวันตกและ สถาปัตยกรรมไทยเป็นอย่างดี ในยุคนี้นี้รูปแบบของสถาปัตยกรรมไม่ได้เป็นการถอดแบบจากอาคารตะวันตกแบบในสมัยรัชกาลที่ 5 อีกต่อไป แต่เป็นการหยิบยืมองค์ประกอบบางประการมาใช้แทน เช่น โดม ยอดหลังคา ลวดลายประดับ รวมถึงมีการใช้รูปแบบของอาคารพื้นถิ่นหรือคฤหาสน์แบบชนบทด้วย ในสมัยรัชกาลที่ 6 รูปแบบสถาปัตยกรรมไม่ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความศิวิไลซ์หรือนัยยะทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงพระราชนิยามส่วนพระองค์ที่มีต่อสถาปัตยกรรมตะวันตกและประโยชน์การใช้สอยที่มากขึ้นกว่าในยุคก่อน

ประเด็นความแตกต่างที่น่าสนใจของสถาปัตยกรรมตะวันตกในรัชสมัยทั้ง 3 ยังคงมีแนวคิดที่แตกต่าง และน่าสนใจอีกประเด็นคือ ในสมัยรัชกาลที่ 4 สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกจะพบเฉพาะกับอาคารที่มี ประโยชน์ใช้สอยแบบตะวันตกเพียงอย่างเดียว เช่น หมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์ ส่วนสถาปัตยกรรมในทางอื่นที่ถูก ใช้ในงานแบบจารีตเช่นวัดต่างๆ จะยังคงเป็นรูปแบบไทยประเพณี เช่นเดิม ซึ่งต่างจากในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มี การนำรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกมาสวมทับเข้ากับอาคารที่มีการใช้สอยแบบจารีต ตัวอย่างเช่น วัด ราชบพิธ วัดนิเวศธรรมประวัติ เป็นต้น ต่อมาในรัชกาลที่ 6 จะเป็นการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยเข้า ไปสวมทับกับอาคารที่มีการใช้สอยแบบตะวันตก เช่น หอประชุม โรงเรียน เป็นต้น⁶³

⁶³ วีรภัทร นามสง่า. (2558). อิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่พระราชวังพญาไท. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ข

ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมพระราชวังและวัง⁶⁴

พระราชวังและวังในสมัยรัชกาลที่ 5 ครั้งแรกของรัชกาล

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวังและวังที่สร้างช่วงครึ่งแรกของรัชกาล (พ.ศ.2411-ทศวรรษที่ 2430) พระราชานิยมในการก่อสร้างพระราชวังเป็นแบบตะวันตก ได้ดำเนินต่อไปจากสมัยรัชกาลที่ 4 และยิ่งทวีมากขึ้นในรัชกาลที่ 5 เพราะพระราชนิยมส่วนพระองค์และการเปิดประเทศให้สถาปนิกและช่างก่อสร้างยุโรปเข้ามาประกอบวิชาชีพ รูปแบบพระราชวังช่วงทศวรรษแรกของรัชกาลยังคงนิยมแบบคลาสสิก (classicism) เป็นพื้น คือใช้ผังรูปตัว E ที่เน้นมุขกลางและหัวท้ายเชื่อมด้วยมุขกระสัน รูปร่างลักษณะอาคารเป็นอาคารแบบวิหารกรีก-โรมัน แผนผังโดยรวมของพระราชวัง เช่น หมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท (พ.ศ.2418-2425) และพระที่นั่งชั้นใน เช่น พระที่นั่งมุลสถานบรมอาสน์ และพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ (พ.ศ.2411-2416) และพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (พ.ศ.2413-2418) มีลักษณะผสมกันระหว่างแผนผังพระราชวังแบบโบราณ คือ เรียงลำดับความสำคัญเป็นชั้นๆตามแกนตั้ง และมีการแผ่กระจายห้องต่างๆไปตามแกนราบทางซ้ายและขวา รวมทั้งทางตั้งคือซ้อนหลายชั้นด้วยตามแผนผังใหม่แบบคลาสสิกของยุโรป พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเป็นตัวอย่างพระราชวังในยุคแรกทั้งงดงามและสำคัญที่สุด ลักษณะผสมระหว่างอาคารแบบคลาสสิกกับหลังคายอดปราสาทแบบไทย ยังแสดงให้เห็นถึงการประนีประนอม ระหว่างวัฒนธรรมของพวกอนุรักษนิยมและหัวก้าวหน้าในราชสำนักสยามอย่างชัดเจน

ขณะเดียวกันพระที่นั่งในต่างจังหวัด เช่น พระราชวังบางปะอิน (พ.ศ.2415-2440) ได้แสดงให้เห็นถึงพระราชนิยมใหม่ๆของพระมหากษัตริย์สยามในการประทับพระราชวังแบบใหม่ คือ มีผังบริเวณที่เป็นแบบธรรมชาติ ไม่เน้นแกนตั้งแกนราบแบบวัดโบราณ เป็นพระราชวังที่แสดงให้เห็นถึงที่อยู่ของพระเจ้าแผ่นดินในสถานะที่เป็นมนุษย์ไม่ใช่สมมติเทพแบบในพระบรมมหาราชวัง การก่อสร้างพระราชวังในกรุงเทพฯ แม้จะเป็นการก่อสร้างที่ประณีตและใช้ทุนสูงสุดแต่ลักษณะภายนอกขององค์พระที่นั่งก็มิได้มีความหรูหราเทียบเท่าพระราชวังในยุโรป การตกแต่งภายนอกมีพอสมควร แต่ภายในพระที่นั่งจะมีการตกแต่งที่ทรูทรกว่ามาก วัสดุและวิธีการก่อสร้างยังคงไม่แตกต่างไปจากการใช้โครงสร้างกำแพงอิฐรับน้ำหนักฉาบปูนและปั้นปูนประดับด้วยมือแบบโบราณเพียงแต่แบบลักษณะของศิลปะได้เปลี่ยนจากแบบไทยไปเป็นแบบคลาสสิกเท่านั้นอย่างไรก็ตามบรรดาเครื่องเรือนและเครื่องประดับต่างๆภายในพระราชวังล้วนแต่สั่งมาจากยุโรปเกือบทั้งสิ้น

⁶⁴ สมชาติ จีงสิริอารักษ์. (2553). สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4-พ.ศ.2480. กรุงเทพฯ: คณะ

วังของเจ้านายอื่นๆ ก็นิยมสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิกนี้ทั้งสิ้น วังที่งดงามอย่างวังบูรพาภิรมย์ และวังท่าพระ ก็สร้างในแบบของสถาปนิกอิตาลีเลียนยุคเรอเนสซองส์ (Renaissance) คือ แอนเดรีย พาลลาดีโอ (Andrea Palladio) ซึ่งผลงานของเขาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 16 กลายเป็นที่นิยมของบรรดาสถาปนิกช่างโยธาชาวยุโรปนำไปเผยแพร่สร้างทั่วทุกมุมโลกรวมทั้งสยามด้วย แต่ทว่าความแตกต่างของภูมิประเทศและภูมิอากาศทำให้อาคารคลาสสิกที่สร้างติดพื้นดินที่เปียกชื้นและชายคาคดนี้มีการอยู่อาศัยไม่สะดวกสบายอย่างที่คิด เพราะปัญหาฝนรั่ว แดดส่อง น้ำท่วม ได้กลายมาเป็นปัญหาให้สถาปนิกรุ่นต่อไปต้องคิดแก้ปัญหาเหล่านี้ให้ลุล่วง

พระราชวังและวังในสมัยรัชกาลที่ 5 ครึ่งหลังของรัชกาล

พระราชวังและวังที่ออกแบบก่อสร้างในช่วงครึ่งหลังของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (หลังปี พ.ศ.2430 เป็นต้นมา) มีความแตกต่างชัดเจนจากอาคารประเภทเดียวกันที่สร้างตอนต้นรัชกาล ซึ่งน่าจะมาจากผลของการตั้งกรมโยธาธิการตั้งแต่ปี พ.ศ.2433 ที่มีคณะสถาปนิกและวิศวกร ผู้ออกแบบควบคุมการก่อสร้างชาวอิตาลีและชาวเยอรมันที่มีวุฒิการศึกษาระดับสูง และมีประสบการณ์สะสมจากการทำงานมาตามลำดับ ผลงานสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่จะเป็นของมาริโอ ตามานโญ ซึ่งรับราชการตั้งแต่ปี พ.ศ.2443 งานวิศวกรรมและการควบคุมดูแลการก่อสร้างทั้งหมดเป็นของวิศวกรใหญ่คือ คาร์โล อัลเลกรี ซึ่งรับราชการในกรมโยธาธิการตั้งแต่ปี พ.ศ.2433 ความก้าวหน้าของศิลปะสถาปัตยกรรมของโลกและประสบการณ์ทางสถาปัตยกรรมของพระมหากษัตริย์ไทยที่เสด็จประพาสยุโรปถึง 2 ครั้ง ในปี พ.ศ.2440 และ 2450 ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ลักษณะสถาปัตยกรรมมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องสำคัญเรื่องแรกที่มีการเปลี่ยนแปลง คือ ลักษณะการวางผังพระราชวังผังพระราชวังดั้งเดิมแบบยึดแกนดิ่งแกนฉากแบบหมู่พระมหามณเฑียรและหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ไม่เป็นที่นิยมและไม่มีการสร้างอีกต่อไป ผังพระราชวังแบบใหม่เป็นผังที่ไม่นิยมแกน มีลักษณะธรรมชาติแบบสวนป่า เน้นความสงบร่มรื่นหรือที่เรียกว่าผังแบบโรแมนติค (Romanticism) นั่นเอง ซึ่งพบในพระราชวังบางปะอิน พระจุฑาธุชราชสถานและพระราชวังดุสิต เป็นต้น

การวางผังตัวอาคารพระราชวังหรือวังมีลักษณะสมัยใหม่เน้นความสะดวก ประโยชน์ใช้สอย การวางผังสมมาตรแบบโบราณไม่ว่าจะเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทยหรือสถาปัตยกรรมผังรูปตัว E แบบคลาสสิก (Classicism) มีน้อยมาก และใช้เฉพาะกับอาคารที่ใช้ประกอบพระราชพิธีสำคัญเท่านั้น เช่น พระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นต้น การวางผังแบบพื้นที่ 2 ชั้น ชั้นนอกเป็นระเบียงรอบห่อหุ้มพื้นที่ภายในปรากฏชัดเจนเพราะเหมาะกับภูมิอากาศเมืองร้อน ลักษณะของพระราชวังและวังนิยมรูปแบบคฤหาสน์ชนบทในยุโรปหรือวิลล่าเป็นหลัก การตกแต่งด้วยลวดลายยังคงนิยมอยู่แต่ลดน้อยลง ลวดลายต่างๆนิยมลายพันธุ์พฤกษาแบบธรรมชาติและอยู่ในกรอบเรขาคณิต แสดงให้เห็นถึงอิทธิพล

ของสถาปัตยกรรมอาร์ตนูโว (Art Nouveau) หรือสติลลิเบอร์ตี (Stile Liberty) ที่แผ่ไปอิตาลีและเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผ่านเข้ามาในสยาม การออกแบบที่เน้นการจัดรูปที่ว่าง (Spatial Organization) ที่ซับซ้อนยังไม่เป็นที่รู้จักนัก นอกจากงานออกแบบของสถาปนิกเยอรมัน คาร์ล ดือห์ริง (K.S. Dohring) เช่น ที่พระราชวังบ้านปืน เป็นต้น ส่วนการออกแบบพระที่นั่งอนันตสมาคมนั้น เป็นการทำงานตามแบบยุคเรอเนสซองส์ (Renaissance) จึงจัดอยู่ในประเภทฟื้นฟูเรอเนสซองส์ (Renaissance Revival แต่ลักษณะการวางทิศทางของอาคารรวมทั้งการตกแต่งบางประการ เป็นการชี้ให้เห็นถึงการคงอยู่ของความเชื่อแบบเดิมๆ ในสถาปัตยกรรมไทยที่ถูกนำมาปรับใช้กับอาคารที่มีรูปแบบแบบตะวันตก

นอกจากคิดถึงลักษณะรูปแบบ (Style) ต่างๆ ซึ่งมีมากมายเกือบทุกรูปแบบตามความนิยมของบรรดาเจ้านายผู้เป็นเจ้าของวัง สถาปนิกก็ได้เริ่มคิดถึงการออกแบบอาคารที่มีลักษณะตอบสนองต่อภูมิอากาศและภูมิประเทศร้อนชื้นแบบสยาม ดังจะเห็นได้จากการออกแบบหลังคาที่มีชายคายื่นเพื่อบังแดดและฝนได้บ้าง การยกพื้นชั้นล่างซึ่งโดยปกติเป็นพื้นไม้ให้สูงกว่าระดับดิน ไม่ต่ำกว่า 1.00 เมตร แล้วเจาะช่องที่ผนังใต้ถุนเพื่อระบายอากาศ นอกจากนั้นการวางผังยังมีวงโค้งเป็นห้องโถงและระเบียงเพื่อให้ลมพัดเข้าได้ มีการใช้ผนังแบบช่องปรุ (เช่น ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม) เพื่อให้อากาศถ่ายเท มีการเปิดช่องแสงเหนือประตู หน้าต่าง เพื่อให้แสงเข้าได้ เป็นต้น โครงสร้างและการก่อสร้างอาคารก็มีความเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าขึ้น พระราชวังและวังรุ่นใหม่จะสร้างด้วยโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กมากขึ้น ฐานของพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นทูนคอนกรีตเสริมเหล็กวางบนเข็มสั้น วัสดุใหม่ที่ใช้มากขึ้น คือพอร์ตแลนด์ซีเมนต์ ซึ่งทำให้การก่อสร้างใช้เวลาน้อยลงและแข็งแรงขึ้น

พระราชวัง วัง และคฤหาสน์ในสมัยรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังและวังอื่นๆ เป็นจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับรัชกาลก่อน เพราะจำนวนพระราชวังที่มีอยู่แล้วประการหนึ่งและการที่พระองค์ไม่มีพระราชโอรส ธิดาและพระสนมมากเหมือนรัชกาลก่อน พระราชวังและวังที่สร้างในรัชกาลนี้จึงสร้างพอสมควรแก่พระราชประสงค์ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างคฤหาสน์ขนาดใหญ่ อีกจำนวนหนึ่งพระราชทานแก่มหาดเล็กที่ถวายงานใกล้ชิดพระองค์ คฤหาสน์เหล่านี้ถึงจะไม่ใช่วังแต่ความหรูหราที่ยิ่งใหญ่เทียบเท่าพระราชวังได้ เช่น บ้านนรสิงห์ เป็นต้น ในบทนี้จึงได้รวมเอาคฤหาสน์เหล่านี้รวมเข้าด้วยกันกับพระราชวังและวัง พระราชวังในรัชกาลนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยพื้นฐานหลายประการที่เปลี่ยนไปจากรัชกาลที่ 5 เรื่องแรกคือจุดประสงค์ในการสร้างวัง ดูเหมือนว่าการสร้างวังให้เป็นแบบสวนป่าที่เน้นบรรยากาศรื่นรมย์ของธรรมชาติ อันประกอบด้วย ต้นไม้ เนินดินและสายน้ำเพื่อสุขภาพที่ในการอยู่อาศัยจะเป็นประเด็นความต้องการหลักของการสร้างวังหลักการที่สืบเนื่องมาจากปลายรัชกาลก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นตัวอย่างพระราชวังซานเมืองของกษัตริย์ในยุโรปเป็นที่ถูกพระราชอัธยาศัยยิ่งนัก มาในรัชกาลนี้การวางผังพระราชวัง

ตั้งแต่สวนสุนันทา (พ.ศ.2451-2462) พระราชวังสนามจันทร์ (พ.ศ.2450-2468) พระราชวังพญาไท เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(พ.ศ.2451-2462) พระราชานิเวศน์มฤคทาย (พ.ศ.2466- 2468) ก็ล้วนสร้างแบบนี้ทั้งสิ้น การสร้างพระราชวังแบบโบราณที่เน้นเขตพระราชวังเป็นชั้นๆ ที่ประกอบด้วย ชั้นนอก ชั้นกลาง ชั้นใน ก็ไม่เป็นที่ถือเคร่งครัดกันต่อไป แม้ว่าจะไม่ทิ้งไปเสียเลยทีเดียว เพราะเรายังสามารถมองเห็นแนวปฏิบัติแบบนี้ที่หลวม ในพระราชวังสนามจันทร์ก็ตาม

ผังและลักษณะอาคารก็มีเปลี่ยนแปลงไปจากรัชกาลก่อน ผังพระราชวังในรัชกาลที่ 6 มักเป็นผังแบบสมมาตร ไม่ใช่ผังสมมาตรแบบคลาสสิกอีกต่อไป เพราะเป็นผังอาคารที่เน้นความสะดวกสบายในการอยู่อาศัยเป็นหลัก พื้นที่ใช้งานมักเรียงต่อกันเป็นชุด เช่น ชุดห้องพระบรรทม ชุดห้องทรงพระสำราญ เป็นต้น และมีระเบียงเป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างห้อง รวมทั้งทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับการระบายอากาศและกันแดดกันฝน สำหรับภูมิอากาศแบบเมืองร้อนขึ้นในหลายกรณีระเบียงจะยาวเชื่อมต่อระหว่างอาคารเป็นทางเดินด้วยดังปรากฏในพระราชวังสนามจันทร์ พระราชวังพญาไท และพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน เป็นต้น

ลักษณะของอาคารเป็นแบบโรแมนติคสอดคล้องกับลักษณะของการวางผังบริเวณกล่าวคือเป็นแบบสถาปัตยกรรมที่เลียนแบบสถาปัตยกรรมในยุคกลาง (ศตวรรษที่10-14) หรือที่เรียกว่าแบบโกธิค (Gothic ในยุโรป เช่น พระราชวังพญาไทและพระที่นั่งชาลิมงคลอาสน์ เป็นต้น ในบรรดาอาคารเหล่านี้ บ้านนรสิงห์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สร้างพระราชทานให้เจ้าพระยารามราฆพเป็นอาคารแบบโกคแห่งเมืองเวนิส (Venetian Gothic) ที่สวยงามที่สุด นอกจากนี้ก็มีสถาปัตยกรรมแบบบังกะโล (Bungalow) ซึ่งเป็นเรือนพื้นดินในแถบมหาสมุทรอินเดีย ลักษณะยกใต้ถุนสูง สร้างด้วยไม้ หลังคาทรงชั้นหยา ก็เป็นที่นิยมอย่างที่พบในเรือนข้าราชการที่พระราชวังสนามจันทร์และพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน เป็นต้น เรือนแบบนี้เป็นเรือนที่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัยในภูมิอากาศแบบร้อนชื้น เพราะมีระเบียงกว้างและชายคายื่นยาว จึงไม่น่าแปลกใจที่ต่อมาอาคารแบบบังกะโลนี้จะแพร่หลายไปทั่วในต่างจังหวัดในรูปแบบที่เป็นเรือนสำหรับพักผ่อนหย่อนใจและอยู่อาศัยของประชาชนทั่วไป การตกแต่งพระราชวังในรัชกาลนี้มีไม่มากถ้าเทียบกับรัชกาลก่อน อาคารที่มีการตกแต่งมากที่สุดกลับเป็นบ้านนรสิงห์ในแบบโกธิคแห่งเมืองเวนิส (Venetian Gothic) ส่วนพระราชวังและวังอื่น เราจะเห็นอิทธิพลของศิลปะอาร์ตนูโว (At Nouveau) อย่างชัดเจนโดยวิธีการเขียนภาพสีปูนแห้ง (Fresco secco) ที่ผนังและผ้าเพดาน รูปที่เขียนมักเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาในแบบเรขาคณิต โดยใช้สีสันหลากสีสวยสดงดงาม อย่างเช่นที่พระราชวังพญาไท เป็นต้น งานศิลปะพวกนี้เขียนโดยช่างเขียนชาวอิตาเลียนประจำกรมโยธาธิการ เรียกกันว่าศิลปะแบบสติลลิเบอร์ตี (Stile Libert) นอกจากนี้ยังมีอาร์ตนูโวแบบเยอรมันที่เน้นเส้นสายที่เป็นลายเรขาคณิตมากกว่าแบบแรก เรียกว่าศิลปะแบบจุงเกินสติล (Jugendsti)พบในงานออกแบบของสถาปนิกกรมรถไฟชาวเยอรมัน ชื่อ คาร์ล ดือห์ริง (Karl Dohring) ที่ปรากฏในวังที่สร้างขึ้นในตอนต้นของรัชกาล เช่น ตำหนักสมเด็จเจ้าแห่งวังบางขุนพรหม (พ.ศ.2454) และวังวรดิศ (พ.ศ.2454) เป็นต้น

การออกแบบที่วางภายใน (Spatial Organization) ที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของสถาปนิกในการออกแบบสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผังพื้นที่ โครงสร้างและผนัง ให้เกิดที่ว่างภายใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น มิใช่เพื่อเผยแพร่โดยไม่ขออนุญาต
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาคารที่สวยงาม ซึ่งนับว่าเป็นการออกแบบที่ยากที่สุดที่ต้องมาจากจินตนาการไม่ใช่การตกแต่งก็มีให้เห็นในวังและพระราชวังบางแห่ง อย่างเช่น พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ท้องพระโรงเดิมของพระราชวังพญาไท มีรูปที่ว่างที่ได้โดมตรงกลางผังกากบาทแบบสถาปัตยกรรมคลาสสิก (Classicism) ที่สวยงามมาก แต่กลับถูกห้อมล้อมด้วยบรรยากาศของการตกแต่งแบบสติลลิเบอร์ตี (Stile Liberty) ที่เต็มไปด้วยสีสันลวดลาย โถงบันไดรูปมุขโค้งของตำหนักสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ที่นำบันไดโค้งเวียนขึ้นขึ้นบนก็เป็นรูปที่ว่างที่เป็นต้นแบบของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แห่งหนึ่งของสยาม และรูปที่ว่างของโถงบันไดหน้าของบ้านนรสิงห์ที่เป็นที่ตั้งบันไดหลักขึ้นไปชั้นบนเพดานคลุมด้วยโดม ก็เป็นการออกแบบที่น่าชมเช่นกัน แม้ว่ามุมมองบางส่วนของโดมจะถูกแนวพื้นชั้นบนบังก็ตาม งานออกแบบขั้นสูงทั้งหมดนี้ล้วนเป็นฝีมือของสถาปนิกชาวยุโรปทั้งสิ้น วัสดุก่อสร้างและวิธีการก่อสร้างก็ทำให้รูปลักษณ์ของสถาปัตยกรรมเปลี่ยนไปไม่น้อย โดยเฉพาะวัสดุใหม่ เช่น พอร์ตแลนด์ซีเมนต์ กระจกใส และวิธีการก่อสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นต้น คอนกรีตเสริมเหล็กทำให้อาคารมีขนาดเบาบางลงและสูงมากขึ้นสามารถออกแบบให้ได้รูปทรงใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ฝ้าเพดานโค้งประทุนหรือโดมที่คลุมพื้นที่กว้างๆ เช่น พระที่นั่งนงคราญสโมสร แห่งวังสวนสุนันทาและบ้านนรสิงห์ เป็นต้น การทำระเบียงทางเดินที่มีช่วงสากว้างทำให้ระบายอากาศดีและเห็นทัศนียภาพกว้างไกลเมื่อติดตั้งประตูหน้าต่างด้วยกระจกใสแล้วจึงทำให้อาคารดูเบาบาง อย่างเช่น พระราชวังพญาไท บ้านนรสิงห์และบ้านบรรทมสินธุ์ เป็นต้น

สิ่งที่เป็นนามธรรมบางอย่างเป็นปัจจัยทำให้เกิดรูปสถาปัตยกรรมสำคัญๆ โดยเฉพาะแนวพระราชดำริและพระราชนิยมส่วนพระองค์ ความสนพระทัยฝักใฝ่ในวรรณกรรมแบบโรแมนติค (Romanticism) ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นปัจจัยหลักที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างกลุ่มพระที่นั่งชาลิมงคลอาสน์และพระที่นั่งมารีราชรัตบัลลังก์ขึ้นที่พระราชวังสนามจันทร์ ความสนพระทัยในเรื่องการปกครองด้วยตนเองที่ภายหลังเรียกว่าประชาธิปไตยก็ทำให้ทรงสร้างเมืองจำลองดุสิตธานีขึ้นมา เพื่อทดลองดูว่าการปกครองตนเองแบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกผู้แทนไปเถียงกันด้วยเหตุผลในสภาเพื่อเลือกผู้ปกครองตนเองจะมีผลอย่างไร ทำให้เราเห็นเมืองในอุดมคติหรือยูโทเปีย (Utopia) ของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ามีรูปลักษณ์เหมือนกับนวนิยายหรือการ์ตูนซีดีของอังกฤษ เป็นเมืองที่สวยงามร่มเย็นที่ประกอบด้วยพระราชวัง วัดแบบไทยเดิม และสถานที่ราชการสวนสาธารณะ บ้านเรือนประชาชนที่เป็นแบบตะวันตก อยู่กันอย่างประสมกลมกลืนโดยปราศจากคนยากจนและผู้ไร้การศึกษาที่สยามแห่งความเป็นจริงในสมัยนั้นกำลังเผชิญอยู่ ความเป็นชาตินิยมอันเป็นอุดมการณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะการรื้อฟื้นการสร้างสถาปัตยกรรมแบบไทยให้เป็นสัญลักษณ์ของชาติสยามหลังจากที่แทบจะไม่มีพระราชวังแบบไทยสร้างขึ้นเลยในรัชกาลก่อน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล นางสาว ภัทรานิษฐ์ ศุภวโรภาส
 วัน เดือน ปีเกิด 16 กันยายน พ.ศ.2540
 ที่อยู่ 72 ซอยพัฒนาการ 70 ถนนพัฒนาการ แขวงประเวศ เขตประเวศ
 กรุงเทพมหานคร 10250
 E-mail phattranis.sup@gmail.com
 โทรศัพท์ 094-950-8900

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2563 สถาบันยุวทัศน์แห่งประเทศไทย (สย.บ.) สาขาวิชาสถาปัตยกรรมหลัก
 คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ
 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
 พ.ศ. 2564 สถาบันยุวทัศน์แห่งประเทศไทย (สย.บ.) สาขาวิชาสถาปัตยกรรมเขตร้อน
 คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ
 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้